

Ali Aktaş

I . GİRİŞ

Ülkemiz, Ortodoks İslam (Sünni) gelenekte bir ülke olarak bilinmektedir. Türklerde, her zaman Ortodoks İslam'ın (Sünniliğin) savunucu olarak bilinen Osmanlıların mirasçıları sayılmaktadır. Bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu dönemi, İslam'ın yayılış evrelerinin en parlaklarından biri kabul edilmektedir. Bu dönemde, eski "halifenin" yerini alan "Osmanlı Sultanı", bütün Müslümanların güçlü koruyucusu ve Allah'ın yeryüzündeki gölgesi sayılmıştır. Ancak bununla birlikte, yalnız yabancı gezgin ve ziyaretçilerin değil, ister görmezden gelen ister görmemiş olsun, kentte yaşayan Sünni Türk'ün de gözünden kaçan bir gerçek vardır. Bu Anadolu nüfusunun büyük bir bölümünün "Heterodoks" bir İslam'a, hatta "Ortodoks İslam" ile ancak pek az ilişkisi bulunan inançlara bağlı olduğu gerçeğidir. Bu olgu, yalnız Anadolu'ya özgü bir durum değildir; İran'da öncelikle İran Azerbaycan'ında, bir zamanlar Karakoyunlu Türkmenlere ait olan bölgelerde de görülmektedir.

Anadolu'da görmezlikten gelinen heterodoks yapıdaki Alevi inancının kökeni eskidir ve şüphesiz, Türk(men)lerin henüz İslamlaşmadığı dönemlere dayanmaktadır. Yani Alevilik tek bir günde doğmuş değildir; oluşumunda birçok evreler vardır. Gelişimi yüzyıllar boyu sürmüştür. Aleviliğin kaynakları farklı bir çok ögenin birleşimidir. Bu bakımdan, Alevilik bir senkretizm'dir (karışımdır) denilebilir. Alevilik, İslamiyet cilasını altında köklü bir kültür ve inanç karışımlarını içinde barındırmaktadır. Yani Alevilik, birbirine aykırı birçok ögenin karışa geldiği, örf-dışı ve dili Türkçe olan heterodoks yapıda bir halk öğretisidir. Bununla birlikte, halka dayalı, bu öğretinin yanında, halk kitlelerinden az ya da çok ayrı düşmüş kollarıda bulunmaktadır.

Anadolu'da yaşamış ve yaşamakta olan heterodoks yapıdaki topluluklara, çağlar boyunca tarihi bir adla, "Kızılbaş" denmiş; ayrıca bu topluluklar, muhalif oldukları düşünce taraftarlarınca "sapmış" anlamında kullanılan "Rafizi", "Mülhid" gibi küçültücü adlarla anılmışlardır. Kızılbaş (Alevi-Bektaşî) topluluklarının "Ayini Cemleri" ve sır saklama töresi, Sünni topluluklar arasında asılsız birçok söylentinin ve iftiranın yayılmasına yol açmıştır. Örneğin, Sünni topluluklar arasında en yaygın suçlama, "mum söndü" suçlamasıdır. Kızılbaş (Alevi-Bektaşî) toplulukları için "mum söndürme" suçlaması; aile namusuna önem vermeyen, ana-bacı ayrımı gözetmeden tüm kan yakınları ile cinsel ilişkiye girenler anlamında kullanılmaktadır.

Bu ön yargılı hüküm, cahili ve okumuşu ile Sünni inançta olanların bireysel ve toplumsal vicdanlarına kazınmıştır. İnsafsızca ve bilgisizce çıkartılan, günümüzde de devam ettirilen bu inanış; fısıltı ve dedikodu halinde Sünni toplulukların vicdanlarına yerleştirilmektedir. Ulusal bütünlüğümüz ve ulusal birliğimiz için büyük tehlikeler oluşturan, bu yanlış inanış ve düşünüş günümüzde de yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Cem törenlerinde bulunmuş Sünni inançlı bir kimsenin ağzından duymuş gibi anlatılan "mum söndürme" iddiası, birçok açıdan dayanaksız bir kurgudur. Çünkü, Alevilikte "Görgü Cemi"ne girmek, yani Alevilikte Cem'e (toplu ibadete) sürekli katılım hakkını kazanmak, "musahip" (yol kardeşi) tutmakla gerçekleşmektedir. Musahip (yol kardeşi) tutmak ve nasip almak (Alevi yoluna girmek) için ise, "ikrar verme" töreninden geçmek gerekmektedir. Tüm bu koşul ve kuralların yanı sıra Alevi-Bektaşî (Kızılbaş) toplulukların katliam ve kırımlardan kurtulmak için, takkiye (saklanma) uygulamasında bulunmaları, dışardan bir kişinin -ister Sünni olsun, isterse bir başka dinden olsun- ya da "ikrar vermemiş" ve "musahip tutmamış" Alevinin bile, Alevilerin dini törenlerine dışarıdan birinin girmesine olanak tanımamaktadır. Dolayısıyla bu törenleri dışardan birinin izlemesi (geçmişte) olanaklı değildir.

II. KIRSAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE ALEVİLER

Osmanlı yönetiminde özerk millet sistemiyle sağlanan imtiyazlar, Müslüman olmayanlara –özerlik daha çok dini gruplara– göre düzenlenmiştir. Önce Yunan, Ermeni ve Yahudi topluluklara kendi işlerini idare etme izni verilmiş ve sonradan Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Ermeni Katolik Kilisesi gibi dini kurumlar bu haklardan yararlanmıştır. Ancak Kızılbaşlar ve Nusayriler gibi heterodoks ya da Yezidiler gibi heretik müslümanlar böylesi herhangi bir özgürlüğe sahip olamamış ve sürekli baskı altında yaşamayı öğrenmişlerdir. Padişah Yavuz Sultan Selim ve II. Mahmut dönemlerinde yapılan katliamlarla Kızılbaşları ve Nusayrileri zorla yola getirme girişimi bu baskının en çok yoğunlaştığı ve bu topluluk üyelerinin en fazla kırıma uğradığı dönemlerdir.

Yıkılan Osmanlı'nın yerine cumhuriyet yönetiminin benimsendiği laik bir devlet anlayışı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması Alevilere durumlarında hızlı iyileşme olacağı umudunu vermişti. Bekledikleri değişimlerin önünde, Sünniliğin yarı-resmi devlet dini olarak yönetim mekanizmalarında durması, giderek zaman içerisinde etkinleşmesi ve inanç yönünde

engellemelerin sürmesi Alevilerin hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştur. İnanca yönelik baskılar 1950 sonrasında özellikle Menderes yönetimi sırasında Sünni inancın devlet inancı olarak benimsenmesi ve 1980 sonrasında giderek yaygınlaştırılan birlik adına (?) Alevi köylerine *camilerin* yapılması, Aleviler tarafından aşırı bir saldırı olarak algılanmaktadır. Bu hareket toplumsal bütünleşmeyi engellemekte ve geciktirmektedir. Bu durum grup kimliği simgelerinin yeniden keşfedilmesine ve hatta bölgesel kökenlerinden bağımsız olarak bütün Aleviler tarafından anlaşılabilir ortak bir Alevi terminolojisi oluşturarak iç engellerin üstesinden gelme girişimlerine bile yol açabilmektedir.

Özellikle Türkiye'nin Orta Anadolu (Afyon, Isparta, Burdur, Kütahya, Yozgat, Tokat, Nevşehir, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Manisa, Ankara, Kırıkkale, Kırşehir, Kayseri, Çorum, Amasya, Samsun, Ordu, Sivas ve Tokat illerinde), Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde (Erzincan, Tunceli, Erzurum, Elazığ, Malatya, Muş, Bingöl K.Maraş, Adıyaman ve G.Antep illerinde) siyasal parti olarak merkez sağ partileri tutan kesimler üzerinde milliyetçilik, anti-komünizm ve dine ilişkin temalar bugün de etkisini sürdürmektedir. Söz konusu temaların en radikal savunucusu olan milliyetçi partiye, bu kesimler oy vermemekte; ancak ülkücüler/milliyetçiler sözü edilen temaları kullanıp bir "eylem/hareket nedeni" ve hedef ya da hedefler gösterebildikleri zaman, bu kitle ülkücülerin/milliyetçilerin peşine takılabilmekte ve bu doktrin taraftarlarının istediği her türlü eyleme kolayca adapte olabilmektedirler. 1980 öncesinde milliyetçilik söylemine sahip olan sağ parti, merkez sağ için seçimler düzeyinde önemli bir rakip olamazken; 1990'lı yıllarda gelişen yeni koşullar altında (merkez sağın bölünmüşlüğü vb. gibi nedenlerden dolayı) artık merkez sağ partilere çok ciddi bir rakip olarak görülebilmekte veya algılanabilmektedir. Yine "eylem/hareket nedeni" olarak tanımlanabilen durumlar söz konusu olduğunda sağ milliyetçi söyleme sahip parti ve gruplar karşısında merkez sağ partiler neredeyse bir hiçtirler. Örneğin 1980 öncesi Çorum, Sivas ve K.Maraş gibi katliam hareketlerinde ülkücü/milliyetçi grup etkin olarak rol alırken; bugün hareketin yöneldiği kitle göreceli olarak farklılaştığı (!) kabul edilse de çeşitli olaylarda -İtalya'nın PKK'ya gösterdiği anlaşılabilir yakınlığa gösterilen tepkiler vb. gibi milliyetçilik ve dine ilişkin temalarda- yine bu grup ön plana çıkarak etkin rol oynamaktadır.

1980 öncesi bu bölgelerde yaşayan Sünni-Türk veya bir kısım Sünni-Kürt kesimlerdeki "geriye dönüş" özlemlerinin güçlenme nedeni, asıl olarak ekonomik olmaktan çok toplumsal-politiktir. Kapitalizmin gelişmesi bu kesimlerin ekonomik durumlarında önemli bir gerileme yaratmamıştır. Onlara ekonomik durumlarının "kötüye gittiği" izlenimini veren şey, kendi durumları ile Alevi ve Kürt kesimlerin ekonomik durumları arasında yaptıkları kıyaslamadır. Eskiden Türk/Kürt-Sünni kesim lehine oldukça büyük olan oran değişmektedir. Çünkü yıllardır güç ekonomik koşullar içinde olan Türk/Kürt/Zaza-Alevi kesim, kapitalizmin gerek yörede gerekse çevrede yarattığı iş olanaklarından faydalanma fırsatını bulmuş ve böylece ekonomik durumlarını eskisinden çok daha iyi bir noktaya getirebilmiştir. Ova yörelerde kurutulan bataklıklar Alevi köylerin toprak sahibi olmalarına olanak vermiş, işletmeye açılan madenlere ve fabrikalara işçi olarak giren Aleviler hiç değilse istikrarlı ve yöre koşullarında iyi sayılabilecek ekonomik olanaklara kavuşabilmişlerdir. Böylece bir yandan kent ve kasabalarda Alevi nüfus kalabalıklaştırken aynı

zamanda bu kesim içinden çıkan tüccar-esnaf zümreleri de kent ve kasabanın ticari hayatında önemli bir yer tutmaya başlamış; buna paralel olarak eğitim-öğretim görmüş mensupları çoğalmış ve bunlar yörenin merkezi-yerel bürokrasisine yerleşebilmişler ve sonuçta toplumsal-politik ağırlıklarını büyük ölçüde artırabilmişlerdir. Yeni koşullara aynı hız ve oranda adapte olamayan Sünni kesimler, yüzyıllardır kendilerinden alt statüde olan Alevilerin bu yükselişleri karşısında durumlarının bozulduğu yargısına ve bundan doğan bir tedirginliğe kapılmışlar ve kapitalizm-öncesi dönemdeki “denge”nin yeniden kurulmasını ister olmuşlardır. Sünnilerin bu tedirginliğini ilkel ve yıkıcı bir propaganda ile kullanan bazı kesimler, Çorum, Sivas ve K.Maraş Olayları’na neden olmuş ve kolay dinmeyecek etnik-dinsel saflaşmalara yol açmışlardır.

Türkiye toplumunun yaşadığı bu saflaşma, toplumun kutuplaşmasına ve böylece toplumsal ortamın “bütünselliğini” önemli ölçüde yitirmesine neden olmaktadır. Bu bölünme ve ayrışma olgusu çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bazı kent ve kasabalar belli bir etnik-dinsel ve siyasal topluluğun etkisi altındadır: Örneğin Tunceli gibi “Alevi” ya da Konya, Kütahya gibi Sünni eğilim egemen olduğu kentler ve bu kategoriye sokulacak bir çok kasaba ve köy bulunmaktadır. Bazılarında ise bir “taraf” büyük ölçüde yerleşim merkezine egemendir, ancak etkin/egemen olmayan taraf da varlığını sürdürmektedir: Örneğin Erzurum gibi Sünni çoğunluğa karşın Alevi azınlığın yaşadığı yerleşim birimleri görülmektedir. Daha büyük bir kısmında geçerli olan ise, yerleşim merkezinin ikiye ayrılmış oluşudur: Sivas, Elazığ gibi kent merkezlerinde birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış alanlarda yaşayan Alevi ve Sünni mahalleri bulunmaktadır. Ancak 1980 sonrasında bu ayrım biraz daha silikleşmiştir. Yine de belli bir tarafın egemen olduğu kentlerin toplumsal yaşamı buna göre biçimlenmekte, orada yaşayan insanların günlük yaşantıları ve kamusal faaliyetler egemen siyasal-toplumsal (etnik-dinsel) anlayışın isteklerine göre düzenlenip yönlendirilmektedir. Ayrıca bu yerleşim merkezinin ekonomik-kültürel-ideolojik ve yönetsel kurumlarına dokunulmamakta, “egemenlik” bu kurumlar aracılığıyla sağlanmaktadır.

Ancak ikiye ayrılmış yerleşim merkezlerinde, var olan kurumsal yapı önemli ölçüde sarsılmakta ve “bütünlüğü” mekanik olarak parçalanmaktadır. Hastane, postane, okul gibi kamusal kuruluşlar yörenin tümünün ihtiyaçlarına yanıt verememekte, belli bir tarafın “denetim alanı” içindeki bu kuruluşlardan öteki taraf yararlanamamaktadır. Çarşılar bölünmekte ve bazen bir taraf buraya egemen olabildiği için diğer taraf kendi alanı içinde bir küçük çarşı kurmak zorunda kalmaktadır. 1980 öncesinde Elazığ’da “Gazi Caddesi”nin etrafında tüm kamusal kurumların ve çarşının yer aldığı bölüm Sünni ve sağ görüşlülerin egemenliğinde bulunduğu için, Alevi ve sol görüşlü olanların kendilerine “Hozat Garajı” çevresinde küçük bir çarşı oluşturmaları gibi örnek yapılanmalara çeşitli kent ve kasabalarda da rastlanmaktadır.

1980 öncesinde metropol kentlerin bazı semt ve mahallelerinin sol veya sağ görüşlülerin denetiminde olduğu, ancak buralarda toplumsal yaşamın önemli ölçüde sekteye uğramadığı görülmektedir. Yani bugün bile Türkiye içinde var olan dinsel-etnik ve siyasal topluluklar

arasındaki kutuplaşmalar yerleşim alanlarına göre farklılık göstermektedir. Gerilimin dozunu, karşılıklı cephelerin sınıfsal içeriği, bölgenin ekonomik gelişkinlik düzeyi belirlemekte ve toplulukların beklenti düzeylerine göre bu gerilim değişmektedir.

Osmanlıdan günümüze onaylanmayan heterodoksluk, sürekli olarak asimilasyona çalışılmış, farklı düzeylerde başarıya ulaşılmış ve Alevilerin toplulukların kimlik duygusundaki farklı faktörleri farklı derecelerde ve farklı oranlarda etkilemiştir. Ancak asimilasyon hızı kentsel yerleşimlerde kırsal köylerden büyük oranda daha hızlıdır. Yine kent göçmeni konumundaki Aleviler arasında bazıları asimilasyonu en aza indirmek için çocuklarını yetişkin döneme geldiğinde bilerek kendi köylerine dönmekte ya da kırsal yerleşim birimlerini belli aralıklarla ziyaret etmeleri güvenlik açısından toprağa güvenmekten çok tam bir asimilasyona karşı güvence olarak görülmektedir.

Türkiye ve birçok ülkede 1950'lerden önce kırsal dönüşüm süreci (göçerlik, doğal afetler, siyasal çatışmalar sonucu ortaya çıkan zorunlu göçler ve dönemsel ya da mevsimsel göçler dışında tutulursa) köylülük, aşiret ve topraktan kopmama biçimindedir. Bu dönemde ortaya çıkan başta işsizlik ve ekonomik sorunlar dönemsel göçle ve mevsimlik işçilik biçiminde çözülmüş; 1950'den 1960'lı yılların sonuna kadar sürekli kentlere göç olgusu hızlanarak sürmüştür. 1970'li yılların ortalarına doğru kentlere göç doruğa ulaşarak, büyük kentlerin etrafı imarsız ve plansız gecekonduyla dolmuştur. Bu aşağıdan yukarıya doğru kendiliğinden oluşan toplumsal hareketlilik, yukarıdan aşağıya ve merkezi olarak örgütlenen bürokratik kurumlar açısından büyük sorun oluşturmıştır. Kitleler halinde göç eden köylüleri köy-kentler veya tarım kentleri yoluyla köyde tutmak istenmiş ve hatta 1990'larda en çok göç alan metropol yerleşim birimlerine göçü durdurmak için "pasaport" sistemi önerme haline gelmiştir. Ayrıca her ne kadar tamamen boşalmaya yüz tutmuş hayalet köyler ortaya çıkmış ise de, emekli olanların geri dönmesi ve yakındaki kentlerde ortaya çıkan istihdam olanakları, bazı köyleri kentin uzak mahallesi haline getirmiştir.

Kırdan kente göç, insan topluluklarının, gerçekleştirdiği dinamik bir süreç olmakla birlikte, göç kararını alan bireydir. Göçün bireyin özgür seçimine bağlı olması da göç olgusunun değerlendirilmesinde önem taşımaktadır. Türkiye'de kır-kent dengesinde içgöçlerin etkisi oldukça önem taşımaktadır. 1927-1950 yılları arasındaki dönemde yoğun bir içgöç olgusuna rastlanılmamaktadır. 1950-1955 dönemindeki göçte, bir önceki döneme göre kaydedilen büyük sıçrama toprağı kıt köylerin genişleme sınırlarına çoktan varmış olmalarından dolayı, gençlerin umut vaat eden kentlere yönelmeleri ile açıklanabilir. Bu köyler İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerin bulunduğu bölgelerdeki köyler olup, kapitalist pazarın ve kentlerin eksenine giren köylerdir. 1965-1970 dönemindeki göçteki 2 katlık sıçrama ise, toprağı bol olan köylerin 15 yıl sonra toprağı kıt olan köylerle aynı duruma geldiğinin bir göstergesi olabilir. Bu köyler Orta Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'nin köyleri olup, hem yakınlarındaki kentlerin ve hem de büyük kentlerin etkisi altına girmişlerdir ve köyden kente göç edenler artmıştır. 1980-1985 yılları

arasındaki 1.5 katlık sıçrama ise, Doğu ve Güneydoğu Anadolu köylerinin bölge içindeki ve de Batı ve Güney Anadolu'daki büyük kentlerin etkisi altına girmeleri, köylere modern teknolojinin gelmesi ve işlenebilecek toprakların sınırlarına varılması –köyden itici faktörler kadar, kentin çekici faktörlerinin olması- ile açıklanabilir. Ayrıca son dönemde isteğe bağlı göçlerle birlikte zorunlu göçlerde döneme damgasını vurmuştur. Göç kararını veren birey, göç ederken ya da yer değiştirirken de bunu değişik beklentilerini gerçekleştirmek amacıyla yapmaktadır. Göç olgusu toplumsal açıdan değerlendirildiğinde ise, toplumun yeniden yapılanma süreci içine girdiği, sermaye, emek ve mekanda yeni bir denge kurulduğu ve bunun evrimsel bir boyut kazandığı görülmektedir.

Ülkemiz genelinde de, bölgeler arasındaki dengesizliklerle, kentsel ve kırsal yerleşim yerleri arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Gerek kentler düzeyinde, gerek ülke çapında bölgesel düzeyde çoklu yapılar gözle görünür düzeydedir. Ancak genel çizgileri ile gelişmemiş bölgelerin (özellikle kırsal alanların), gelişmiş bölgelere (kentsel alanlara) oranla çözüm bekleyen sorunları daha kapsamlı ve yoğundur. Kırsal alanlardaki doğurganlığın çok yüksek oluşu, aşırı kırsal nüfus artışı göçlerle kente yansımakta, kent nüfusunu arttırmaktadır. Bundan dolayı Türkiye'deki kent nüfusu, kırsal nüfustan fazladır. 1993 yılında kent nüfusu 33.619.996 iken kırsal nüfus 26.619.004'tür. Ancak bu durum kentlerdeki doğal nüfus artışından gelmemekte, kırsal kesimden kentlere göçler nedeniyle olmaktadır.

Ülke çapında kırsal kesimden kente göçü etkileyen bir öge olarak ya da bir göç nedeni olarak "çoklu yapı" ortaya çıkmaktadır. Çoklu yapı sorunu kır-kent farklılaşması ya da kırsal alanlar ile kentsel yerleşmeler arasındaki yapısal farklılıklar, çelişkiler olarak kendisini göstermekte, bu farklılaşma kırdan büyük kentlere ve özellikle de İstanbul'a gidildikçe daha da belirginleşmektedir. Söz konusu durum modernleşmenin, çağdaşlaşmanın bir sonucudur. Başka bir deyişle, çağdaş gelişme çoklu toplum yapısını ortaya koymaktadır: Köyler/kentler, yoksullar/zenginler, sosyo-ekonomik yapı farklılıkları ile gecekondu/zengin mahalleleri; düşünce ve inanç yapılarındaki farklılıkları ile laik/anti-laik, Alevi/Sünni/Ateist; etnik ve emek açısından taşıdıkları farklılıkları ile Türk/Kürt/Zaza/Laz vb. ayrımlar söz konusu çoklu yapıyı örneklemektedir. Din kurumu da çoklu yapı oluşturmaktadır (Müslüman/Hristiyan/Musevi : Alevi/Hanefi/Şafi vb. gibi). Hatta aynı inanç içerisinde bulunan topluluk kendi içerisinde çok sayıda çoklu yapılar arz edebilmektedir: Alevi-Türk / Alevi-Kürt / Alevi-Zaza ya da Alevilik bir din / mezhep / tarikat / öğreti / kültür / yaşam biçimi veya Alevilerin ibadet yeri olarak cem evi / camii / mescit veya Alevilerin ibadeti olarak cem ayini / namaz vb. gibi.

Din kurumunun toplumsal yapı içindeki yerini ve işlevlerini, bu işlevlerin toplumsal ve ekonomik dönüşümlere bağlı olarak nasıl değiştiğini, ayrıca din kurumunun niteliklerinde ve inancı benimsendiği topluluk üyelerinin ilişkilerinde ne tür gelişmeler olduğunu toplumbilimsel açıdan incelemek gerekmektedir. Din kurumu, içinde bulunduğu toplumsal yapıda meydana gelen toplumsal-ekonomik değişimlerden etkilenen ve topluluk üyelerine kazandırdığı tutum ve

davranışları ve toplumu etkileyen bir kurumsal/grupsal yapıdır. Din kurumu, endüstriyel, teknolojik ve ekonomik vb. gibi gelişmelerle -bu farklı değişkenlerle- doğrudan ve/veya dolaylı bir ilişki içindedir. Yalnızca ekonomik ilişkiler veya yalnızca değer ve norm sisteminin din üzerinde salt belirleyiciliği ya da yalnızca dinin, bu farklı değişkenler üzerinde salt bir belirleyiciliği söz konusu değildir. Hem bu farklı değişkenlerin dinin üzerinde, hem de dinin bu farklı değişkenler üzerinde sürekli etkisi olmakta, ama bu karşılıklı etkinin zamana ve mekana göre ağırlığı değişebilmektedir. Örneğin, belli bir dönem ilkel teknolojik yapıdan modern teknolojik yapıya geçişte ekonomik ilişkiler dinin değişmesinde görece bir öneme sahip olabilirken, belli bir süre sonra, değişen bu dinsel ilişkilerin, dinsel-geleneksel bir takım kurallarla kentsel alanda yaşayan toplum hayatında etkili olduğu görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 yıllık tarihi sürecinde toplumsal kurumların, kültürel değerlerin ve benlik/kimlik yapılarının dönüşümünde; köylerden kentlere doğru zincirlemeli ve kademeli olarak gerçekleşen göç, bu büyük dönüşümün en belirgin mekanizmalarından biridir. Geleneksel ve tarımsal cemaatlerden kentsel sanayi ve hizmetler sektörlerindeki modern ve akılcı örgütlenmelere doğru akan göçmenler bir yandan eski ilişkileri ve kimlikleri sürdürme, öte yandan yeni ilişkileri ve kimlikleri kurma ve dönüştürme pratiklerini gerçekleştirmektedirler. Cumhuriyet döneminde değişik dönemlerde değişik kimliklerin öne çıktığı ve diğer kimliklerle çatıştığı ve/veya bütünleştiği gözlemlenmektedir. 1950'lere kadar özellikle 1920'ler ve 1930'larda gerçekleştirilen devrimlerle devlet dinsel ilkelere dayalı ümmet devleti olmaktan çıkarılmış ve laik, pozitivist akılcı ilkelere dayalı ulus devleti kurulmuştur. Aşiret, cemaat, tebaa kimliklerinin yerine, aile ve vatandaş kimlikleri geçirilmeye çabalanmıştır. 1950'lerde siyasal parti aidiyetleri birden ön plana çıkmış, 1960'larda sağ ve sol siyasal kimliklere dönüşerek 1980'lere kadar sürmüştür. 1960'larda ayrıca 1968 kuşağı, cumhuriyet kuşağı gibi kuşaklara ilişkin kimlikler de çıkmıştır. 1970'lerin öne çıkan egemen kimliği, sendikal işçi hareketinin büyük örgütlenme atağı yapmasıyla sınıfsal kimlikler olmuştur. 1980'lerin öne çıkan kimliği ise, feminist hareketin canlanmasıyla toplumsal cinsiyet kimlikleri olmuştur. 1980'ler ve 1990'larda Sünni İslamiyet'in ve tarikatların siyasallaşması ve köktencilleşmesi ve buna paralel Alevilerin siyasallaşarak derneklerini ve Cem evlerini kurmasıyla dinsel kimlikler öne çıkmıştır. Daha önceleri "Doğu'nun Azgelişmişliği" veya "Geri Kalmışlığı" olarak söylemlendirilen sorunlar, 1980'lerin ikinci yarısında ve 1990'larda Kürt etnik kimliği olarak adlandırılmış ve Türk kimliği ile ilişkileri tartışılır olmuştur.

Ülkemizde 1950 sonrası kırsal dönüşüm sürecinin hızlanması ile, aile yapısının ve işlevlerinin de çeşitli yönlerden etkilenmiş olduğu ileri sürülmektedir. Toplumsal ve ekonomik yapı değişimleri, farklı konumlardaki ailelere belirli fırsatlar ve sorunlar yaratmaktadır. Fırsatların değerlendirilmesinde, sorunların çözümlenmesinde ortaya çıkan çeşitlenmeler ve farklılaşmalar ailenin yapı, düzen ve işlevlerindeki değişimlerin göstergesi olmaktadır.

Kırsal kesim topluluğu, herhangi bir insan topluluğu gibi az-çok değişmektedir. Çeşitli

çalışmalar, kırsal kesim ailesinin yapı, düzen ve işlevlerindeki değişimin nedenlerini görünür bazı ekonomik faktörlere bağlamaktadırlar. Görünür ekonomik faktör; traktör, biçerdöver ve toprak miktarını kapsamaktadır. Bu yüzden yapılan çalışmalarda değişmeyi "etkilemesi olası bazı eğitsel, kültürel, toplumsal ve psikolojik faktörlerin üzerinde fazla durulmadığı anlaşılmaktadır. Kırsal kesimde, toplumsal ve ekonomik yapılar ve birbirinden farklı davranış seçeneklerinin varlığı, sapma davranışını teşvik ettiğinden norm değişimleri meydana gelmektedir. Ayrıca teknoloji ve sanayileşmeye bağlı olarak, aile yapısı, işlevleri ve akrabalık bağlarının çözülmesi gibi diğer faktörlerin de dolaylı olarak değiştiği kabul edilmektedir. Çünkü kırsal kesim topluluklarının dışarıya açılması, kitle ulaşım ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kırsal kesime ulaşması gibi etkenler değişmeye hız kazandırmıştır. Yine kırsal kesimde, ekonomik sisteminin değişimine paralel olarak en azından kapalı aile ekonomisinden, dışa açık ekonomiye geçişte, toplumun ortak değişim sembolü olan para kullanımı önem kazanmaktadır. Bu da kapalı alt grup olan kırsal kesimin, parçası olduğu daha geniş toplumla bütünleşmesinde ilk adımlardan biri olmakta ve de kırsal kesimin değişmesinde etkili olmaktadır.

Kırsal kesim toplulukları hiçbir zaman statik değildir. Zaman boyutu içerisinde sürekli olarak değişmektedir. Köy ailesinin değişiminde etkili olan faktörleri şu biçimde sıralayabiliriz:

1. Teknolojik gelişme
2. Sanayileşme
3. Tarımda makineleşmenin yaygınlaşması
4. Kentleşme
5. Kente akının yoğunlaşması yani iç göçler ve dış göçler
6. Kitle ulaşım araçlarının yaygınlaşması

7. Kitle iletişim ve haberleşme olanaklarının artması

8. Nüfus yapısında meydana gelen değişimler

9. Ekonomik sistemdeki gelişmeler

10. İş bölümünde meydana gelen değişimler

Kırsal kesim ailesinin yapı ve işlevlerinde meydana gelen değişimler tek hakim faktör çerçeve içinde değil, ekonomik, teknolojik gelişme ve sanayileşme gibi faktörleri de kapsayan, bir faktörler grubu çerçevesi içinde ele alınmakta ve incelenmektedir.

III. AİLE İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1. AİLENİN TANIMI

Toplumun temel bir unsuru olan aile hakkında kesin bir tanım yapma olanağından söz edilememektedir. "Ekonomik ve toplumsal bir birlik olan aile; üyeleri arasındaki ilişkiler yönünden grup tanımı içine yerleştirebildiği gibi; toplumsal hayatın ana şekillerinden biri olması bakımından topluluk ve örgüt; birliğin yürütülmesinde başvurulan sistemleştirilmiş kurallar yönünden kurum ve de toplumsal hayatın içindeki temel unsurlardan biri olması yönünden de, toplumsal yapının bir parçası olarak da düşünülebilir. Böylece yapılan tanımlar, kendi bakış açıları çerçevesinde görece bir geçerliliğe sahip olabilmektedir".

"Aile, içinde insan türünün belli biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde, ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli bir biçimde düzenlendiği, ana-baba çocuklar (aile biçimlerine göre başka yakınları) arasında belirli bir ölçüde içten, sıcak, güven

vericisi ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok ölçüde yer aldığı toplumsal bir kurumdur".

Ailenin, belli amaçlar için üyelerinin bir araya gelmesi, oluşturdukları kompozisyonlar ailenin grupsal boyutunu oluşturmaktadır. Ailenin bu boyutu demografik ve psikolojik bir özellik taşımaktadır. Daha somut olarak ifade etmek gerekirse, aileyi oluşturan bireylerin sayısı, yatay ve dikey kuşaklarla birlikte ve ayrı olmaları... ailenin grupsal özelliklerini yansıtmaktadır. Genel kuruluş ve işleyiş kuralları yani eş seçimi, evlilik ile tören ve kurallar, evlilik sonrası aile-içi ve aile-dışı ilişkileri ve de ailenin işlevleri konusunda var olan kurallar bütünü ailenin kurumsal yönünü yansıtmaktadır. Yaklaşım içinde aile, grupsal ve kurumsal boyutlarıyla birlikte tarihsel bir perspektif içinde değerlendirilmektedir.

Aile, içinde bulunduğu toplumsal yapıda meydana gelen toplumsal-ekonomik değişmelerden etkilenen ve aile üyelerine kazandırdığı tutum ve davranışları ve toplumu etkileyen bir birim olarak ele alınmaktadır. Aile, bu farklı değişkenlerle doğrudan ve/veya dolaylı bir ilişki içindedir. Ne sadece ekonomik ilişkilerin, ne de sadece değer ve norm sisteminin aile üzerinde belirleyiciliği söz konusu olmaktadır. Her iki değişkenin de sürekli etkisi olmakta, ama zamana ve mekana göre ağırlıkları değişebilmektedir. Örneğin, belli bir dönem kırsal-tarımsal yapıdan ücretli işçiliğe geçiş ailenin değişmesinden görece bir öneme sahip olabilirken, belli bir süre sonra, değişen bu ailedeki ilişkilerin düzenlenmesinde dinsel-geleneksel bir takım kurallar etkili olabilmektedir.

2. AİLENİN İŞLEVLERİ

Aile de, geçmişten günümüz toplumlarına kadar, tüm toplumlarda çeşitli görevler yüklenmiş toplumsal bir kurumdur. Aile, geçmişte yerine getirdiği görevlerin bir kısmını günümüzde diğer toplumsal kurumlara ve bürokratik örgütlere bırakmıştır.

Aile diğer toplumsal kurumlar gibi kendisini biçimlendiren bazı işlevleri yerine getirir. Toplumsal bir kurum olarak, ailenin işlevlerini şu biçimde sıralayabiliriz:

A. Biyolojik İşlev (İnsan Neslini Devam Ettirme İsteği ve Cinsel Davranışların Düzenlenmesi)

1. Ekonomik İşlev
2. Sevgi İşlevi (Psikolojik Doyum Sağlama İşlevi)
3. Koruyucu İşlev
4. Toplumsallaştırma İşlevi
5. Eğitim İşlevi
6. Ailenin Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi
7. Dini İşlevi
8. Prestij Sağlama İşlevi
9. Siyasal İşlevi
10. Toplumsal Kontrol İşlevi

3. AİLENİN KURULUŞU

Geniş ve çekirdek aile biçimlerine göre değişen ailenin kuruluş süreci içerisinde, ailede evlilik kararı ve eş seçimi, evlilikte ilk tanışma, akraba evliliği, başlık, nikah, çok eşle evlilik, evlenme yaşı ve doğurganlık değerlendirilmektedir.

4. AİLE-İÇİ İLİŞKİLER

Aile, farklı statü ve rollere sahip bireylerden oluşan bir bütündür. Aile içindeki bireylerin rolleri ve bu rollere bağlı olarak sahip olduğu statüsü, bireyin, hiyerarşik kademedeki yerini belirlemektedir. Aile başkanlığı dediğimiz otorite yetkisi, aile biçimlerine göre değişmesine rağmen, aile içerisindeki stratejik önemi olan kimseye verilir. Otorite yetkisine sahip olan kişinin gelir, eğitim düzeyine ve mesleğine bağlı olarak, otorite yetkisini kullanması da değişir. Kadınlar,

aile-içi işlerinin ve ücretsiz tarım işlerinin dışında, iş gücüne katıldıkları ölçüde aile-içi kararlara katılma şansına sahip olmaktadır. Aynı ölçütler, ailenin diğer bireyleri için de geçerli olmaktadır.

Ailedeki otorite örüntüsü için, karı-koca, baba-çocuk, anne-çocuk ilişkileri, aile içerisinde erkek ve kız çocuğunun değeri üzerinde durulacaktır.

IV. KIRSAL KESİMDE YAŞAYAN ALEVİ AİLELERİNE SOSYOLOJİK YAKLAŞIM

Toplulukta yer alan genç nüfusun oranını, 1988 Türk Aile Yapısı Araştırması ve 1990 Genel Nüfus Sayımı genç nüfus oranı ile karşılaştırdığımızda, genç nüfus oranının az olduğu; buna karşılık orta yaş ve yaşlı nüfusun belirgin bir oranda yüksek olduğu görülmektedir. Türk Aile Yapısı Araştırması'nda 12 yaşın altındaki nüfus, genel nüfusun yüzde 26.36'sını oluştururken; 50 yaşın üstündeki nüfus, genel nüfusun yüzde 16.12'sini oluşturmaktadır. Ancak Alevi köylerinde 12 yaşın altındaki nüfus daha az iken, 50 yaşın üstündeki nüfus neredede ise % 50 ve hatta üzerindedir.

Bekar erkeklerin oranını, bekar kızlardan daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise, eğitim görmüş olsun ya da olmasın faal iş gücüne ulaşmış tüm gençleri (özellikle bekar erkekleri) etkileyen istihdam sorunudur. Köylerde kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olmasının nedeni, erkeklerin çalışmak için köy dışına gitmesinden kaynaklanmaktadır. Yani toplumsal hareketlilik imkanı daha fazla olan bekar erkeklerin çalışmak ve eğitimlerini sürdürmek için kentlere gitmeleri ve yerleşmelerinden dolayı, bekar erkeklerin oranı görece olarak bekar kızlardan az olmaktadır.

Kırsal kesimde dul erkeklerin oranı, dul kadınların oranından daha azdır. Dul erkeklerin sayıca dul kadınlardan az olmasının nedeni, karısı ölen ya da karısından boşanan erkeklerin kısa sürede yeniden evlenmesidir. Bir diğer neden ise, dul kalan kadınların yeniden evlenme olayına köy halkının da pek sıcak bakmamalarıdır. Kırsal kesimde dul kalan kadınların yaşamlarını sürdürmelerine, akrabaları ve köy halkının yardım ettikleri ve de dul kadınların köy içinde yaşamlarını kendi başlarına sürdürdükleri gözlemlenmektedir.

Ayrıca köyde kadın ve erkek nüfus oranı arasında, günden güne orantısız bir gelişme görülmektedir. Kırsal alanda yaşayan erkeklerin köy dışına çıkmaları ve evlenirken köy dışından tercihte bulunmaları evlenme oranını olumsuz etkilemektedir.

Nüfus yapısı, köylere dışarıdan gelip yerleşenler, köylerdeki resmi kuruluşlarda çalışan memurlar, köylerden dışarıya göç etmiş ve köylerle bağlantılarını koparmamış aileler çerçevesinde ele alındığında, köy nüfuslarının bazı dönemlerde nüfus artışı gibi görülen sayısal artışların aslında “dönemsel yükselme” yani süreli veya sürekli köylerden ayrılan ancak köy ile bağlarını kesmemiş kişilerin köyde bulundukları dönem ile nüfus sayımının aynı dönemlere gelmesi durumu olduğu görülecektir.

Bazı köylerin nüfus yapısı, köyde resmi kuruluşların yani bürokratik örgütlerin olmayışı bakımından diğer köylere göre farklılık göstermektedir. Birçok köyün tek resmi kuruluşu olan köy ilkokulu, öğrenci yetersizliğinden, terör olaylarından ve göçlerden dolayı kapatılmıştır/kapanmıştır. Köylerde resmi kurum ve kuruluşların olmayışı, köylerdeki yaşam biçimini olumsuz etkilemektedir.

Birçok Alevi köyünde nüfus artışı olmamış, tam tersine köyün nüfusunda büyük bir azalma olmuştur. Nüfusun azalmasında, köyden-kente göç ve köyde son yıllarda uygulanan aile planlamasının etkisi önemli rol oynamaktadır. 1965 yılına kadar nüfus artışı olan köylerde; 1965 yılından sonra hızla topraktan kopma ve kente bütünleşme eğiliminin artması ile nüfus azalmıştır. Köylerin gerçek nüfusu ve nüfus hareketleri saptanması, ancak köylerin kış ve yaz nüfuslarının belirlenmesi ve toplumsal yapısındaki bir takım olguların göz önünde bulundurulması ile mümkün olabilmektedir.

A. KIRSAL KESİMDE NÜFUS HAREKETLERİ

Köylerden dışarıya gidip yerleşenler olduğu gibi, dışarıdan gelip köylere yerleşenler de vardır. Bu nedenle göçler, içeriye doğru göçler ve dışarıya doğru göçler biçimindedir. Ancak dışarıya doğru göçler, içeriye doğru göçlerden daha önemli ve sayısal açıdan daha çoktur.

Son yıllarda dışarıdan gelip bazı köylere yerleşmek isteyenlere, köyden kimse arazisini satmadığı için, köylerin büyük bir bölümüne yeni yerleşim olmamıştır. Köy içinde yazılı bir anlaşma bulunmasa bile, köy halkı arazisini köy dışından birine satmamaktadır. Eğer arazisini satmak durumunda kalırsa, köy içinden birini tercih etmektedir ya da köy içinden biri arazi almaktadır. Ancak bazı köylerde ise, köy halkının tümünden göç etmesiyle köye tamamen dışardan gelenlerin yerleştiği de görülmektedir. Örneğin Diyarbakır merkeze, Çınar ve Bismil ilçelerine bağlı toplam yedi Alevi köyünden yalnızca ikisi dışında neredeyse bugün tümünü Sünni kökenliler satın alarak köylere yerleşmişler ve hatta köylerde var olan türbeleri bile yıkarak yerlerine kendi inançlarının bir sembolü olan cami yapmışlardır.

İçeriye doğru göçlerin tersine dışarıya doğru göçler, köydeki nüfus hareketi açısından daha önem taşımaktadır. Köylerden, dışarıya doğru göçleri de ikiye ayırıp incelemek gerekmektedir. Birincisi sürekli göçler, ikincisi süreli göçlerdir.

Köylerdeki hane halkının tümü ya da bir bölümü köylerinden ayrılarak yeni bir yerleşim biriminde sürekli olarak oturmayı amaçlayan göçler sonucunda bile, göç edenlerin köyleri ile ilişkilerinin devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla köylerde, dışarıya doğru sürekli göçler önemli bir yer tutmaktadır. Dışarıya doğru sürekli göçün en fazla olduğu iller; İstanbul, Ankara, Mersin, Adana, İzmir, Malatya, İzmit, Bursa, Antalya ve Kırıkkale'dir. Göç edenler de köy ile ilişkilerini kesmemişlerdir. Yaz tatilinde köye gelip, uzun süre kalmaktadırlar. Yani göç edenler köylerle bağlantılarını koparmamışlardır. Özellikle işçi ve memur olanlar yıllık izinlerinin önemli bir bölümünü köylerde geçirmektedir. Ayrıca köylerin bağlı olduğu il merkezinde veya diğer illerin üniversitelerinde okuyan öğrenciler hem yarı yıl ve hem yaz tatillerini köylerinde değerlendirmektedirler. Dış ülkelere göç edenlerin çoğu başta Almanya, Hollanda, Belçika, Fransa, İsveç, İsviçre, İngiltere gibi Avrupa ülkelerinde, ABD. ve Avusturalya' da bulunmaktadır. Dış ülkelerde bulunan aileler de 2-4 yıl arasında değişen sürelerde köylerine gelip-gitmektedir.

Nüfusun kendi çevresi içinde gündelik ve olağan hareketleri vardır. Toplumsal ilişkilerin hiç durmayan işleyişi insanların gidip gelmelerine, kendi çevreleri içindeki süreli hareketlere yol açmaktadır. Bu hareketlerin bir kısmı köylerin doğal çevresi içinde yer alır. Tarla, bağ, bahçelerine; boş zamanlarda erkeklerin kahveye, kadınların komşularına; çocukların okullarına gidip-gelmeleri gibi. Bir de köy nüfuslarının dış topluluklarla günlük olağan ilişkilerden doğan süreli hareketleri vardır. Köylerde, kitle ulaşım araçlarıyla köylere ekmek, deterjan vb. gibi ihtiyaçlar getirilmektedir. Kentin köye yakın olması durumunda, alış-verişin daha çok köylülerin kendilerinin yapmasında etkili olmaktadır.

"Küçük ve sayıca çok yerleşmelere yeterli alt yapı tesislerinin yapılmasının, kalkınmayı sağlayacak faaliyetlerde bulunulmasının güçlüğü ve maliyeti arttırması gibi problemlerden" dolayı, kalkınmaya yönelik faaliyetler günümüzde daha çok kente yöneltilmektedir. Kırsal kesimde yaşayanlar, kentin sunduğu olanaklardan yararlanmak için ya tamamen kente göç etmekte ya da kentte konut edinme yolunu tercih etmektedir. Kentte konut edinme ve belli zaman aralıkları ile köy ve kent yerleşimini birlikte sürdürme, süreli göç kapsamına girmektedir.

Kente çok yakın olan köylerde, köyün kente çok yakın ve süreli göçe elverişli olması, kentin sunduğu olanaklardan yararlanmak düşüncesi ile birleşince kentte ayrıca bir konut sahibi olmayı tercih etme eğilimi artmaktadır. Kış aylarını daha çok kentte geçiren köylüler, havaların düzelmesi ile birlikte köylerine dönmektedirler. Kırsal kesimde bürokratik örgütlerin (Sağlık ocağı, ilkokul, kooperatif vb. gibi kuruluşların) bulunmaması, kentte ayrıca bir konut sahibi olma eğilimini arttıran nedenlerin başında yer almaktadır.

Kentte ayrıca bir konut sahibi olanların özelliği ise, "aynı yerleşme biriminde ve bir arada yerleşmiş olmalarıdır. Dolayısıyla aralarında her yaş grubunda ve cinsiyetten bireyler bulunmaktadır. Bir arada (genellikle akrabalarla ve aynı köylerden göç edenlerle) yerleşmenin nedeni, göç edenlere kentte karşılaştıkları problemin çözümünde, geleneksel çerçevenin sunduğu yardımlaşma ve dayanışma yoluyla destek sağlamaktır. Böylece, yabancılaşıma, suçluluk, alkolizm gibi olumsuz durumlar, geleneksel çerçevenin ve ilişkilerin desteği ile engellenmektedir. Buna karşılık, göç edenlerin aralarında geliştirdikleri yardımlaşma ve dayanışma, daha geniş çerçeve ile etkileşimleri azalttığından, kentle bütünleşme gecikmektedir."

B. KÖYLERDE EKONOMİK YAPI

Geleneksel tarım düzeyinin egemen olduğu veya toprak mülkiyetinin henüz farklılaşmadığı yörelerde geniş aile sistemi yürürlüktedir. Geleneksel geniş aile, kırsal kesimdeki işsizlik sorunlarının doğurduğu, problemleri kendi içinde çözümleyen bir mekanizmadır. Geniş ailenin egemen olduğu tarım anlayışının dışında kalan aileleri yaptığı geleneksel tarım, pazara açılmamıştır, geçimlik tarımdır. Bu yapıdaki ailelerin yaptığı tarım, kar anlayışını en üst seviyeye çıkarma çabasıyla yapılmamakta, daha çok toplam üretimi en çoğa çıkarma çabasıyla çalışmaktadır. Geçimlik tarımsal yapı, gizli işsizliğe, düşük istihdama oldukça elverişlidir. Aile nüfusu, sahip olunan toprağa göre optimumdan daha fazla olsa bile, aile üyeleri aile içinde

kalabilmekte, üretime yaptıkları marjinal katkıdan çoğunu tüketimleri için alabilmektedirler. Bundan dolayı geçimlik tarım anlayışının egemen olduğu aileler, “gizli işsizliği” sorun çıkarmadan içinde barındırabilmektedir.

Köylerdeki toprak mülkiyetinin farklılaşması aile yapısını da etkilemektedir. Köylerdeki yoğun nüfus artışı, toprağın miras yolu ile parçalanması gibi nedenler, köylerden sürekli olarak kentlere göç edilmesinde etkili olmaktadır. Ayrıca köylerden eğitim, askerlik ve diğer (ticaret, gezi gibi) nedenlerle geçici olarak ayrılan insanların gelecekte kentlere yerleştikleri görülmektedir.

Çeşitli yollarla toprak kaybeden aileler, toprak kaybına paralel olarak yapı da değiştirmektedir. Aile geliri azaldıkça, büyük ailelerin gelir kaybının etkilerini azaltacak bir mekanizma oluşturma çabası içine girdikleri gözlenmektedir. Toprağını kaybetmekte olan ailenin toprak kaybetme hızı yavaş ise, bu duruma ailenin uyum sağlamasındaki ilk seçenek, aile reisini veya daha büyük bir olasılıkla aile içinde yeni yetişen gençlerden biri kente veya kasabaya çalışmak için gönderilmektedir. Bu göç başlangıçta geçicidir ve birey daha aileden kopmamıştır. Ama aile olarak köy dışında yaşayan nüfusa sahiptir. Eğer ilk çözüm çabası geniş ailenin dengesi sağlanamaz ise, yani toprak kaybetmeye devam ederse, daha radikal bir uygulamaya gidilmekte ve geniş aileden bir çekirdek aile koparak tamamen kente yerleşmektedir. Genellikle bu, ailenin kentle ilişki kurduğu kolu olmaktadır.

Bölünerek dışarı göç veren ailenin, çekirdek aileye dönüşmesi durumunda bile geleneksel tarım teknikleri ancak yeterli olabilmektedir. Bundan sonra aile toprak kaybetmeye devam ederse, aile halkı yaşamını ancak ek olarak yaptığı mevsimlik işçilik ile sağlayabilmektedir. Bu süreç içinde aile, artık küçük çekirdek aile haline gelmiştir. Ailenin çekirdek olması, hareketliliğini artırmakta ve iş bulma olasılığını çoğaltmaktadır. Ayrıca çekirdek ailelerde, iş aramadaki hareketliliği azalttığından dolayı toprağını başkalarına verme eğilimi artmaktadır.

Tarımda insan ve hayvan gücünden, makine gücüne, başka bir değişle organik enerjiden, organik olmayan enerjiye bazı köylerde yeni yeni geçilmektedir. Makineleşme öncesinde çift hayvanlarına sahip olan bir kimsenin torak kiralayarak, ya da ortakçılık yoluyla büyük üretici olmamasına karşın, traktör sahibi olduktan sonra toprak kiralayarak, ya da ortakçılık yoluyla, kendi küçük toprak sahibi de olsa, büyük üretici ve gelir sahibi olabilmektedirler. Ülke pazarı hızla bütünleşmiş olmasına karşılık, bu köylerde tarımsal yapı ülke pazarı için henüz tam olarak üretime geçilememiştir. Köylerde daha çok geçimlik tarım, geçimlik üretim yapma anlayışı halen egemendir.

Traktör sahibi olanlar köylerde tarımsal yapıya ait üretim anlayışını benimserken, bu anlayış etrafında oluşan yeni iş ilişkileri giderek belirginleşmektedir. Ortakçılık, toprağını kiraya verenler gibi iş ilişkilerinin farklılaşması köylerdeki toplumsal yapı ve köylerdeki yerleşik düzeni de etkilemektedir. Bu ilişkiler geleneksel ortaklık ilişkisine benzemekle birlikte önemli ayrılıklar da göstermektedir. Ortakçılık ilişkisi, geleneklere göre değil, yasal olarak sahibinin gördüğü bir çok rol ise, traktör sahibi tarafından taşınmaktadır. Toprak sahibi, traktör sahibinden faizsiz belirli bir borç alabilir; traktör sahibi başkasının borçlanmasına kefil olur. Ayrıca traktör sahibi, toprağı kiralayanın bazı ailesel dertleriyle uğraşır. Yani geleneksel ortakçılık kurumu biçim değiştirerek yeni koşullara uymuştur. Artık zayıf olan toprak sahibi, güçlü bir girişimci olan traktör sahibidir. Yani traktörün varlığı toprak mülkiyetine dayanmayan kapitalist işletmelerin doğabilmesine olanak sağlamaktadır. Feodal bir kurumun kalıntısı olan yaraticılık yerini yeni koşullar altında "traktör yarıcılığına"na bırakmaktadır.

Üretim araçlarının mülkiyeti kişiler üzerinde görünmekle birlikte, mülkiyet hakkından doğan her türlü kullanma, işletme, kiralama, benzeri hakları, bir toplumsal birim olarak hane halkı kullanmaktadır. Her biri aynı zamanda bir küçük tarım işletmesi olan hane halkına karşı, bireylerin mülkiyetten doğan kişisel haklarını işletme gibi bir durum söz konusu olmamaktadır.

Köylerde tarımın ekonomideki yeri değişmektedir. Bugün çiftlik, bir çalışma alanı ve gelir kaynağı olarak önemini büyük ölçüde kaybetmektedir. Çünkü çiftlik her on aileden birinin esas çalışma alanı ve geçim kaynağıdır. Çiftçilik yapan ailelerin hane halkı başkalarının büyük bir kısmı, çalıştıkları bir işten emekli olduktan sonra köye dönmüşlerdir. Bundan dolayı yapılan tarımsal üretim aile-içi tüketime yönelik geçimlik tarımdır. Tarımsal kaynakların pazara yönelik kullanımını traktör sahipleri yapmaktadırlar.

Alevi köylerinin büyük bir bölümünde mesleki dağılım açısından farklılaşmanın az olmasının ana nedeni, köylerin bürokratik örgütlere sahip olmamasıdır. Hatta bazı köylerde artık tarım işçiliği yapan kimseye rastlanılmaktadır. Kırsal kesimde ortakçılık ve yarıcılık, ancak modern tarım araçlarına sahip olanlar tarafından yapılmaktadır.

Elde edilen gelirlerle tarımsal üretimleri dışındaki ihtiyaçlar karşılanır. Tarımsal ürünler ise, aile içi ve çevresinde tüketilmektedir. Pazara yönelik üretim, yüksek gelir gruplarında yapılmaktadır. Kırsal kesimde en yüksek gelir grubunda yer alan aileler çiftçilik-hayvancılık ve yarıcılık uğraşmaktadırlar.

Yine bazı köylerde topraksız aile yoktur. Büyük toprak sahibi olanları, geleneksel geniş aile

geçici geniş aile ile hane halkı büyüklüğü fazla olan çekirdek aileler oluşturmaktadır. Hanelerin bir kısmı, topraklarını icar, ortakçılık gibi yollarla kiralamaktadır. Kiralamayan hanelerin ortak özellikleri traktör ve modern tarım araçlarına sahip olmalarıdır.

Arazinin büyüklüğü, geleneksel geniş ailelerin yapı ve işlevlerinin korunması ve sürdürülmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel ilişki ve normların korunması, mülkiyetin ortaklığı, daha doğrusu ataerkil bir anlayışın mülkiyeti yönlendirmesi ve diğer bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ile mümkün olmaktadır.

a. Köylerde Hanelerin Sahip Olduğu Modern Tarım Araçları

Günümüzde çift hayvanlarına sahip olan hanelerin toprak kiralayarak, ya da ortakçılık yoluyla işletmesini büyütme olanağı bulunmamaktadır. Oysa traktör sahibi hanelerin, çok fazla başka emek kullanmadan, toprak kiralayarak, ya da ortakçılık yoluyla, kendi küçük toprak sahibi de olsa büyük tarım işletmesi kurabilmektedir. Traktör sahibi olanlar çiftçilik-hayvancılık yaparken, ayrıca traktör yarıcılığı da yapmaktadırlar. Traktör sahibi olan hane halkı başkanları, geleneksel geniş aile, geçici geniş aile ve hane halkı sayısı fazla olan çekirdek ailelere mensuptur.

Pazara yönelik üretim yapan hanelerin iki özelliği bulunmaktadır. Birincisi köylerde büyük toprak sahibi olmaları, ikincisi ise traktör sahibi olmalarıdır. Bu iki temel özellik büyük işletmelerin kurulmasında ve köylerden pazara yönelik üretim yapılmasında etkili olmaktadır.

Köylerde haneler arasındaki fark kente göre çok az olmaktadır. Dünyadaki hızlı değişmelere karşın köylerde muhafazakarlık hala güçlüdür. Artan köy-kent ilişkileri ve ulaştırma kolaylıkları, özellikle elektrikli ev araçları konusunda yeniliklerin kolaylıkla kabulüne yol açmıştır. Yani geleneksel toplumsal yapı, bazı değişimleri kabul ederek kendini korumaya çalışmaktadır. Ancak toplumsal denetim, köylerde bugün de güçlüdür.

Köylerdeki toplumsal yapı değiştikçe, eşyalar da değişmektedir. Eşya sistemlerindeki farklılaşma, köylerin toplumsal-kültürel ilişkileriyle ilgili görülmektedir. Nasıl toplumsal gruplar,

"geleneksel" ve "modern" biçimde iki ayrı yapıda incelenebiliyorsa, eşyalarda "geleneksel" ve "modern" eşya sistemleri içinde anlaşılıp değerlendirilebilmektedir. Bu iki eşya sisteminin,

- kapsadıkları eşyalar ve eşyaya yüklenen işlevler,
- eşyaların mekanda düzenleniş biçimleri,
- düzenleme kuralları,
- eşyalar arası anlamsal uzaklık,

gibi konularda birbirinden ayrılmaktadır. Teknolojik yapıda meydana gelen köklü değişmeler, toplumsal ve psikolojik süreçlere de yansımaktadır. Üretim araçları ve diğer ekonomik donanımlar konusunda açıkça görülen bu teknolojik temel, günlük hayatta kullanılan eşyalarda üstü örtülü bir durumda bulunmaktadır. İncelenen köylerde, elektrikli ev eşyaları yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Bu durum köy ile kent arasındaki farkları en aza indirmek açısından önemlidir. İl merkezlerinde/kentlerde konut sahibi olan hanelerin köyde ve kentte oturdukları mekan şartlarının aynı olması için, bir kısım elektrikli ev araçlarını kullanmak üzere köye getirdikleri enformel görüşmeler yoluyla öğrenilmiştir.

Buna karşılık, köy ve kentte konut sahibi olanların çoğunluğu elektrikli ev aletlerine yani dayanıklı tüketim mallarına kentte konut sahibi olduktan sonra edindiklerini ifade etmişlerdir. Kent ile ilişkilerin artması, kitle haberleşme araçlarının kamuoyunu bilinçlendirme yönündeki etkisi, köylüleri lüks tüketime yöneltmiştir. Köylerdeki ve kentlerdeki konutlarda kırsal kesim insanların çoğu, "ısınmak amacıyla hala tezekten yararlanırken, dayanıklı tüketim mallarına sahip olanların oranındaki fazlalık, kırsal ve kentsel çevrelerin birbirleriyle çelişen özelliklerini yansıtmakta ve köylülerin içinde bulundukları toplumsal-ekonomik atmosferin anlaşılmasına da katkıda bulunmaktadır.

b. Köylülerin Kent ile İlişkileri

Köyler, ekonomik ilişkiler yönünden dış dünyaya bağımlı olduğundan, açık bir topluluk niteliği taşımaktadır. En yoğun ekonomik ilişkiler köylere yakın ilçe veya il merkezi ile geliştirilmiştir. Günlerini il merkezinde geçiren erkekler, günlük gereksinimler için gerekli tüketim maddelerini de kent merkezinden almayı tercih etmektedirler. İl merkezi, köy erkekleri için olduğu kadar, köy

kadınları için de boş zamanlarını değerlendirmek üzere gidilen bir yerdir. Ayrıca kentte konut sahibi olan köylüler, evleri ve akrabalarını ziyaret için kente gitmektedirler.

Kış mevsiminin olumsuz şartlarından dolayı, bazı köyler ile kent arasındaki ulaşımı sağlamak güçtür. Bazı köylerde yaşayan halk kışın ulaşımın güç olması, eğitimin olanağının olmayışından dolayı ve kentte konut sahibi oldukları için, kış aylarında çoğunlukla kentte oturmaktadır. Ancak, köyde sahip oldukları mallar ve konutlar için zaman buldukça köylerine dönmektedirler. Ekonomik ilişkiler, daha çok il merkezi ile geliştirilmiştir. Gerekli olan tüm tüketim maddeleri, il merkezinden sağlanmaktadır. Çoğu köylerde bakkal ve fırın olmaması, il ile olan ekonomik ilişkileri çok daha yoğunlaştırmaktadır. Kış aylarında azalan köy nüfusu, yaz aylarında ve özellikle bayramlarda artmaktadır. Bazı köylerde sağlık ocağının bulunmaması, köy halkını sağlık ile ilgili sorunları için kente gitmeye zorlayan bir diğer etkidir.

Bugün dağ köylerinde bile , kente günlük ve düzenli ulaşım aracı çalışmaktadır. Ancak kent yolunun bir kısmının ulaşım kış süresince elverişli olmaması, köy kuruluş alanının engebeli bir arazi üzerinde bulunması, köy-kent ilişkilerinin etkisini azaltmaktadır. Köylerdeki yapıların büyük çoğunluğu, kerpiçten yapılmıştır. Ancak son yıllarda köy evlerinin çatıları, saç ile kapatılmaktadır.

Dağ ve ova köyündeki toplumsal hareketlilik, aynı olmakla birlikte, kent ile olan ilişkiler köylere yansıması farklı olmaktadır. Ulaşım araçlarından yoksun köylüler, bu ilişkiler sonucunda kentte ayrıca bir konut sahibi olma yönünden etkilenmektedir. Zaten "Köyleri iç yapıları bakımından aldığımız zaman, köy topluluklarının birer bütün olarak tek-örnek değişmedikleri görülmektedir."

c. Köylerde Hanelerin Sahip Oldukları Kitle İletişim Araçlarını İzleme Sıklığı

Günümüzde köylerde yaşayanların, kitle iletişim araçlarına sahip olma oranı ve çeşitlilik açısından kente benzedikleri görülmektedir. Köylerde topluluk içinde bireyler, radyo ve televizyon programlarının etkisiyle toplumsal gelişmeye katkıda bulunabilecek bir kültür yeni kültürel ortama uyum sağlayabilmektedirler. Bu yeni süreç, yetişkinlerin yeniden toplumsallaşması açısından önem taşımaktadır. Yeniden toplumsallaşma sırasında, kitle iletişim

araçlarının yaygınlığı kadar, kitle iletişim araçlarının izlenmezi ve dinlenmesi oranı da etkili olmaktadır.

Kırsal kesim nüfusunun dağınık ve küçük topluluk durumunda yaşaması, toplumsal yapı değişmesini geciktirmektedir. Bu gecikmeye, köylerdeki gelenekleri ve eski toplum ilişkileri korumaya ve yaşatmaya çalışan "toplumsal baskı" neden olmaktadır.

Köylerde bulunan dayanıklı tüketim araçlarının içinde, kitle iletişim araçları önemli bir yer tutmaktadır. Kitle iletişim araçlarının yerine getirdiği görevlerden bir başkası ise, boş zamanları değerlendirmektir. Köylerde televizyon izleme, radyo ve teyp dinleme oranı oldukça yüksektir. Bu durum birincil ilişkileri etkileyebilmekte ve toplumsal baskıyı azaltabilmektedir. Bunun sonucunda ise, toplumsal yapı değişmesi daha hızlı olabilmektedir. Yine de "yeniliklerin kırsal kesimde yaygınlaşması için radyo ve televizyon yayınlarının niteliği ve niceliği önemlidir. Yeniliklerin benimsenmesinde kırsal kesimin geleneksel ya da bireysel iletişim kanalları ile kitle iletişim kanalları arasında bağlantının olması gereklidir.

V. KIRSAL KESİMDEKİ DEĞİŞME SÜRECİNDE ALEVİ AİLE BİÇİMİNDEKİ DEĞİŞMELER

A. KÖYLERDE AİLE BİÇİMİ

Köylerde, ailelerin yüzde 83'ü çekirdek aile yüzde 12'si geleneksel geniş aile; yüzde 3'ü geçici geniş aile; yüzde 2'si parçalanmış ailelerden oluşmaktadır. "Yani köylerde egemen aile biçimi çekirdek ailedir. Çekirdek aile biçimi daha yaygın daha yaygın olduğu köylerde; tespit edilen çekirdek aile oranı, Timur'un Türkiye genelindeki köyler için tespit ettiği yüzde 55.4'ten ve Merter'in Malatya köyleri için tespit ettiği yüzde 65.7'den büyük; geleneksel geniş aile oranı ise Timur'un tespit ettiği yüzde 25.4'ten ve Merter'in tespit ettiği yüzde 23'lük orandan küçük çıkmıştır. Köylerin bir örnek olmaması, köylerin toplumsal-kültürel yapılarına ve çeşitli faktörlerin bu yapıyı farklı derecelerde etkilemelerinden kaynaklanmaktadır. Tespit edilen çekirdek aile oranları, köylerdeki geleneksel geniş ailenin hızla çözülüp, çekirdek aileye dönüştüğünü göstermektedir.

B. KÖYLERDE AİLENİN KURULUŞUNDA YERLEŞİM YERİ KURALLARI VE AİLE BİÇİMİNİN ZAMAN BOYUTUNDA DEĞİŞMESİ

Köylerde, ailelerin günümüzde büyük çoğunlukla çekirdek aile olduğu görülmektedir. Çekirdek ailenin en önemli özelliklerinden biri, ana-baba evinden bağımsız bir yerde kurulması olduğu için, köylerdeki aile biçiminin değişimini saptamak amacıyla ailelerin kuruluş biçimi incelenmiştir. Araştırmanın başlangıç noktası, köylerde bulunan ailelerin başlangıçta (yani kuruluşta), hangi aile biçimi içinde yer aldıklarını tespit etmek ve günümüzdeki içinde yer aldıkları aile biçimi ile karşılaştırarak ailelerdeki değişimi göstermektedir.

a. Ailelerin Kuruluşunda Aile Biçimi

Şu anda köylerde bulunan ailelerin yüzde 83'ü çekirdek aile olmasına karşılık, evliliğin başlangıcında yalnızca yüzde 18'i çekirdek aile olarak kurulmuştur. Örneğin Karaçavuş köyünde ailelerin, çekirdek aile olarak kurulma oranı (% 55), diğer köylere göre daha yüksektir.

Ailenin kuruluşunda yeni ev açmak kadar, baba evine yerleşme kuralının önceleri çok yaygın olduğu görülmektedir. Ailenin önceden, köylerde ise yüzde 82'si geleneksel ve geçici geleneksel aileler olduğu tespit edilmiştir. Şimdiki yapılarına baktığımızda geleneksel ve geçici geniş ailelerin, çekirdek ailelere dönüştüğüne ait denence doğrulanmış oluyor.

İlk kuruluşta, geleneksel geniş aileden daha sonra çekirdek aileye geçilmesinin yanı sıra, ilk kuruluşta çekirdek aile olduğu halde sonradan geniş aileye ve geçici geniş aileye dönüşen ailelerin olduğu da görülmektedir. Aile biçimi, statik bir biçimde kalmayıp, belirli evrelerde değişmektedir. Evlilik süresi içinde, köylerde, erkeğin ana-baba ailesi yanındaki geleneksel geniş aileden, çekirdek aileye geçiş yapıp ve daha sonra yetişkin oğullarının evlenmesi ile tekrar geniş aileye dönüşmesi mümkün olabilmektedir. Ancak son yıllarda köylerde en önemli değişiklik ise, yeni evlenenlerin kuruluşta ayrı bir ev açmalarıdır.

Timur'da Türkiye'deki evliliğin başlangıcındaki köy ailelerinin oranı yüzde 68.2'si geleneksel geniş iken, Alevi köylerinde evliliğin başlangıcındaki geleneksel geniş ailelerinin oranı yüzde 74'tür. Yani kuruluştaki çekirdek biçimi giderek yaygınlaşırken, geleneksel geniş aileler de giderek çekirdek aileye dönüşmektedir. Ancak, bu yapı değişimi ve kuruluştaki yerleşim yeri kuralının değişimi, bazı durumlarda yanıltıcı olabilmektedir. Şöyle de diyebiliriz, biçimsel bazı değişimlere bakarak, aile gerçeğini tam olarak çözümleyebilmek mümkün olmamaktadır.

b. Kuruluştaki Geniş Ailenin Çözülmesi

Geleneksel geniş ailenin, kişisel hareketliliği önleyici baskı ve otoritesinin, yeni kurulan aileleri uzun sürü baba evinde tutacak güçte olmadığı görülmektedir. Evliliğin birinci yılı dolmadan köylerde, geleneksel geniş aileden ayrılan rastlanmazken, ikinci yılda yüzde 10'u ayrı bir ev açmaktadır. Evliliğin başlangıcında geniş aile olan (yani baba evine yerleşenlerin) ise yüzde 25'i ilk dört yıl içinde, köylerde ailelerin yüzde 90'ının on yıl dolmadan ayrı bir ev açmış olduğu görülmektedir.

Şu andaki ailelerin, köylerde yüzde 82'sinin evliliğin başlangıcında geleneksel geniş ve geçici geniş aileler olduğu göz önüne alınırsa, bu denli kısa sürede çekirdek aileye geçilmesinin önemli nedenleri vardır. Geleneksel geniş ve geçici geniş ailelerden ayrılış biçimi; yüzde 25'i babasının sağlığında bir süre birlikte oturduktan sonra, yüzde 45'i babasının ölümünden hemen sonra, yüzde 30'u da babanın ölümünden sonra erkek kardeşleriyle bir süre oturup sonra ayrı bir ev açmıştır.

Kuruluştaki geleneksel ya da geçici geniş aile olduğu halde sonradan çekirdek aile olanların ayrılma nedenleri ise sırasıyla; babanın ölümü, toprak yetersizliği ve geçim zorluğu, mesken yetersizliği ve geçimsizliktir.

Geleneksel geniş ve geçici geniş aile, sürekli bir yaşayış biçimi olarak değil, ilişkiler biçimi olarak önem taşımaktadır. Aileler süreç içinde, geniş-çekirdek-geniş aile biçimleri içinde bulunan bilmektedirler. Köylerde, ailelerin büyük bir kısmı kuruluştaki geniş aile içinde yer almakta, bir süre sonra yaşlıların ölmesi, toprak yetersizliği ve ekonomik zorluklar, geçimsizlik gibi

nedenlerden dolayı çekirdekleşmektedir. Ailenin kuşak uzunluğunun göreceli olarak kısalması, geniş aile ilişkilerinin gerektirdiği işlevleri yerine getirebilecek bir düzen değişikliğine girmesinden kaynaklanmaktadır. Köylerdeki ailelerin çoğunluğu, zaman içerisinde, hala geniş-çekirdek-geniş aile biçimlerinde yaşama aşamalarından geçmektedirler. Örneğin kuruluşunda geniş aile içine giren yeni aile, ilk çocuğun doğup büyümesi sırasında baba evinden kopması ile çekirdekleşirken; büyüyen çocuğunun askerlik görevini bitirmesinden sonra evlenip, baba ailesinin yanına yerleşmesi ile tekrar genişlemekte; evli oğlun yeni bir ev açacak hale gelmesinden sonra baba evinden ayrılması ile tekrar çekirdekleşmektedir. Burada önemli olan nokta, evli olan oğlun ayrılması sırasında hane halkı başkanlarının gücünün hala yerinde olduğudur. Yine ilerde yaşlılar bakıma muhtaç hale düştüklerinde, ya da babanın ölüp annenin veya bekar kız kardeşlerin yalnız kaldığı dönemlerde, aile yeniden birleşmekte ve "geçici geniş aile" halinde yaşamaktadır. Bu ailede, hane halkı başkanı, artık, varsa bile baba değil, oğuldur. Yani ailede, ailenin yeniden üretilmesi sırasında ve bakıma muhtaç olan üyelerin bulunması halinde, geniş aile ilişkileri güçlenmekte ve bir arada yaşama biçimine dönüşebilmektedir. Burada esas olan, bu dönemde üyelerin birbirine yardımcı olma geleneğidir. Aile biçimi değişse bile, bu gelenek devam etmektedir.

C. TOPLUMSAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLER VE AİLE BİÇİMİ

İLİŞKİLERİ

a. Meslek – Aile Biçimi İlişkileri

Meslek ve aile biçimi bir ilişki bulunmaktadır. Tarım işçisi, işsiz ailelerin çekirdek aile oldukları görülmektedir. Geleneksel ve geçici geniş ailelere çiftçilik, hem çiftçilik hem hayvancılık yapan ailelerde rastlanılmasının nedeni hayvancılık ve çiftçilik için emek gücüne duyulan ihtiyaçtır. Geleneksel ve geçici geniş ailelerin hem çiftçilik hem de hayvancılık yapması, hane halkının büyüklüğü ile gerekli olan emek gücüne sahip olması ve de bu işlerin yüksek gelir sağlamasından kaynaklanmaktadır.

Köylerde çekirdek ailelerin yaptıkları çiftçilik ve hayvancılıkta gerekli olan emek gücü, köy dışına göç etmiş ve köy ile ilişkisini kesmemiş ailelerin, ilkbahar ve yaz mevsiminde geri dönmesiyle

karşılanmaktadır. Köy ailelerinin birçoğu ilkbahar ve yaz mevsimlerinde, bu geri dönüşler sonucunda kısıtlı bir zaman kesitinde bile olsa, "geleneksel geniş aile kimliği"ni tekrar kazanmaktadır. Bu durumda üretiminin çoğu, köy içindeki aileler ve köy ile ilişkilerini kesmemiş aileler tarafından tüketim içinde kullanılmaktadır. Bundan dolayı, pazara yönelik ve üretim özelliği taşıyan ailelerde yapılmamaktadır.

b. Gelir Düzeyi ve Aile Biçimi İlişkileri

Gelir düzeyi ve aile biçimi ilişkileri, (hanelerin yıllık gelirleri ile aile biçimleri arasındaki ilişkiler) incelendiğinde, köylerde geleneksel ve geçici geniş ailelerin, yüksek bir gelire sahip olduğu görülmektedir. Yine köylerde yaşayanların parçalanmış ailelerin gelir düzeyleri düşüktür. Bunun nedeni ise parçalanmış ailelerin çiftçilik yapmadıkları, topraklarının bir kısmını icara verememeleri gelirinin artmasını engellemektedir.

c. Toprak Mülkiyeti ve Aile Biçimi İlişkileri

Sahip olunan toprak büyüklüğü ile aile biçimi arasındaki ilişki bakıldığında, toprağı olmayan ve on dönümden az toprağı olan ailelerin tamamı çekirdek ailedir. Geleneksel ve geçici geniş aileler köylerde en fazla toprağı sahip ailelerdir. Geleneksel geniş ailelerin, sahip olduğu toprak büyüklüğü 300 dönümden fazladır. Yine köylerdeki geçici geniş ailenin sahip olduğu toprak büyüklüğü 300 dönümden fazladır.

Toprak büyüklüğü ve aile biçimi arasındaki ilişki : Toprak büyüklüğü arttıkça, buna paralel geniş aile sayısı artmakta; toprak büyüklüğü azaldıkça, buna bağlı olarak geniş aile sayısı azalmakta ve çekirdek aile sayısı artmaktadır. Yine toprak büyüklüğü bakımından, geniş ve geçici ailelerin sahip oldukları toprak büyüklükleri, diğer ailelerden köylerde fazladır.

Babanın ölümünden sonra, mülkiyetin tüm çocuklar ya da en azından oğullar arasında, eşit bir biçimde paylaşılmasını öngören miras sistemi sonucu, toprak son derece parçalanmıştır. Köylerde sahip olunan toprak parça sayısı ile aile biçimi arasındaki ilişkiye bakıldığında köylerde ailelerin yalnız yüzde 5,6'sının toprağı 1 - 2 parçadan oluşmaktadır. Toprakların parça sayısı arttıkça, çekirdek aile oranı artmaktadır. Geleneksel ve geçici geniş aileler, az sayıda toprak parçasına sahip olmalarına karşılık, en fazla toprak büyüklüğüne de sahiptirler.

d. Tarımsal Üretim Araçları ve Aile Biçimi İlişkileri

Köylerde, çekirdek ailelerin çok az bir bölümünün traktöre sahip olduğu, buna karşın geleneksel geniş ve geçici geniş ailelerin çoğunun traktör sahibi olduğu görülmektedir. Traktör ile birlikte diğer modern tarım araçları yine traktöre sahip olan ailelerde bulunmaktadır. Başka bir açıdan değerlendirme ise, mevcut olan traktörlere, sahip olma bakımından tüm çekirdek ailelerin yüzde 32'si, geçici geniş ailelerin yüzde 93'ü, geleneksel geniş ailelerin yüzde 67'sinin traktörü olduğu ortaya çıkmıştır. Yani köylerdeki az sayıdaki geleneksel geniş ve geçici geniş ailelerin, traktör ve modern tarım araçlarının büyük çoğunluğuna sahip oldukları görülmektedir.

Traktör kullanımı 7 ile 9 arasındaki kişinin tarım dışı kalmasına, geleneksel geniş ailenin parçalanmasına neden olmuştur. Ancak diğer taraftan ise, traktör sahibi olan aileler, mekanik güç sayesinde tarımsal işletmeye açılmayan toprakları ve traktör sahibi olmayan çiftçilerin topraklarını sürerek ya da traktör sahibi olmayan çiftçilerin topraklarını satan alarak, topraklarını genişletme imkanına sahip olabilmektedir. Günümüzde ise, toprak kutuplaşması süreci tamamlandığı için traktör, çoğunlukla çok ve parçalı topraklara sahip geleneksel geniş aileler tarafından kullanılan tarımsal bir araç haline gelmiştir.

Bunun yanında, traktörün ilk yıllardaki işlevleri ise günümüzdeki işlevleri değişmiştir. İlk zamanlarda sadece tarla sürme, ekme ve taşıma işlerinde kullanılan traktör, günümüzde, bu görevlerinin yanında sulama, gübreleme, ilaçlama, tohum temizleme, biçer-döver ayırma gibi, birçok görevleri yüklenmiştir. Bu görevlerin hepsi her ne kadar makine gücüyle yapılıyorsa da, yoğun bir biçimde insan emeğine de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, günümüzde traktör, daha çok kalabalık nüfusa sahip geleneksel geniş aile tarafından kullanılır duruma gelmiştir.

e. Eğitim Düzeyi ve Aile Biçimi İlişkileri

Baba otoritesinden ve geleneksel koşullardan kurtulma, bireysel girişim gücü gibi değer sistemleriyle, öğrenim düzeyi arasında bir ilişki bulunduğu ve bununla geleneksel geniş ailenin çözülmesi ve çekirdek aileye geçiş eğilimi ile yakından ilişki olduğu ileri sürülmektedir.

Köylerde, okur-yazar olmayan erkek ve kadınların oranı kent merkezlerine yaklaştıkça ya da gençler arasında oldukça düşüktür. Merkeze yakın köylerde okur-yazar olmayan oranı parmakla gösterilecek kadar az iken, merkezden uzak köylerde (dağ köylerinde) okur-yazar sayısı azalmaktadır.

Eğitim durumu ile aile biçimi ilişkisine bakıldığında zaman hane halkı başkanlarının öğrenim düzeyleri ile aile biçimleri arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe, çekirdek aile oranı artmaktadır. Hatta köylerde lise ve yüksekokul düzeylerinde geleneksel geniş aileye pek rastlanmamıştır. Yani geleneksel ve geçici geniş ailelerin hane halkı başkanları, düşük öğrenim düzeyine sahiptirler.

f. Hane Halkı Başkanlarının Yaşı-Evlilik Süresi ve Aile Biçimi

Geleneksel geniş aile biçimine, daha çok 60 ve daha yukarı yaşlardaki hane halkı başkanlarının bulunduğu ailelerde rastlanılmaktadır. Doğal olarak ataerkil özelliğe sahip olan geleneksel geniş ailede, otorite en büyük erkeğe yani babaya ait olduğundan dolayı; bu aile biçiminin en yüksek yaş grubu içinde yer alan hane halkı başkanları arasında görülmesi oldukça normaldir.

Buraya kadar elde edilen bulgular, her ne kadar geleneksel geniş ailenin çözüldüğü ve ailelerin bir çok faktörün etkisiyle çekirdekleştiği yönünde ise de, bu durum daha çok yapısal bir farklılaşma olarak görülmektedir. Çünkü yaz aylarında okuyan ve çalışanlar, belirli bir süre içinde olsa köye dönerek baba evinde kalmakta ve geçici bir süre geleneksel ilişki kalıpları içinde yaşamaktadırlar. Yani, belirli bir süre içinde olsa, tekrar geleneksel geniş aileye ait tüm özellikler ve ilişkiler bu kısa dönemde hayata geçmektedir. Bundan dolayı, her iki köydeki aile biçimleri dinamiktir ve aile biçimleri, zaman içerisindeki koşullara göre, çekirdekleşmekte veya genişlemekte, ya da hane halkı sayısı azalabilmekte veya artabilmektedir. Bu durum, aile biçimine veya hane halkı sayısına bakarak, "kırsal kesim ailesi'nin anlaşılmasının ne kadar zor olduğunu ve böyle bir değerlendirmenin eksik olacağını göstermektedir.

D. TOPLUMSAL – EKONOMİK ÖZELLİKLER VE AİLE BÜYÜKLÜĞÜ

İLİŞKİLERİ

Köylerde ortalama hane halkı büyüklüğü, 4'ün altındadır. Bu ortalama, Türkiye Genel Nüfus Sayımındaki 5.2 oranında, 1988 Türk Aile Yapısı Araştırması'nda saptanan genel 4.75 oranının yanı sıra, yine aynı araştırmadaki Doğu ve Güney Doğu Anadolu kırsal kesimindeki hane halkı büyüklüğü ortalaması 6.48 oranının oldukça altında kalmaktadır. Bu ortalama 1950 yılında Erdentuğ tarafından araştırılan Elazığ'a bağlı Alevi köyü olan Sün köylerindeki ortalama hane halkı büyüklüğü olan 5.6 oranının da altında kalmaktadır. Bütün bu örnekler, köylerin birbirinden ne kadar farklı olduğu açısından önem taşımaktadır.

Köylerdeki aile biçimlerinin ortalama hane halkı büyüklüğüne bakıldığında, büyük farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklarda, ekonomik yapı ile toplumsal yapı arasında ilişki önemli bir yer tutmaktadır. Hane halkının gelir düzeyi yükseldiği zaman, kalabalık nüfusun ekonomik ihtiyaçları kolaylıkla karşılanabileceği için, gelir düzeyi arttıkça hane halkı büyüklüğü de artmaktadır. Gelir düzeyi düştükçe, kalabalık nüfusun ihtiyaçlarını karşılamakta zorlaştığı için, hane halkı büyüklüğü azalmaktadır. Köylerde en büyük gelir grubunda yer alan geleneksel geniş ailelerin hane halkı büyüklüğü ortalaması, yaklaşık olarak 8.9'dur. Yine çekirdek ailenin ortalaması 3,2'dir. Çekirdek aile oranının yüksek olmasına rağmen, hane halkı büyüklük ortalamasının düşük oluşunun nedeni, çalışmak ve eğitim için köylerden ayrılanların çok fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Aile biçimi ile aile büyüklüğü arasındaki ilişki incelendiği zaman, dört farklı aile biçiminde de ortalama kişi sayısının beklenen doğrultuda farklar gösterdiği görülmektedir. Örneğin Karaçavuş köyünde, çekirdek ailelerdeki ortalama kişi sayısı 3.6, geçici geniş ailelerde 8, geleneksel geniş ailelerde 10, parçalanmış ailelerde ise 3'tür.

Köylerde hane halkı büyüklüğü yani hanelerde bulunan kişi sayısı oldukça düşük çıkmaktadır. Bunun başlıca nedeni ise, köyden dışarıya çalışmaya ve okumaya giden nüfusun çok fazla olmasıdır. Her haneden sürekli ve süreli olmak üzere, bir veya birden fazla kişi köy dışında bulunmaktadır. Bu durum, köylerdeki aile büyüklüğünün belirlenmesini güçleştirmektedir. Özellikle çekirdek ailede bulunan kişi sayısının düşük görülmesinin nedeni, bu toplumsal hareketliğin fazla oluşudur.

Meslek ve aile büyüklüğü arasındaki ilişkiler açısından tarım işçisi, çiftçilik gibi mesleklerle uğraşanların yanı sıra hane halkı başkanı ev kadını ve işsiz olan aileler, çoğunlukla bir ile üç kişilik hane halkı büyüklüğüne sahiptirler. Çiftçilik, hayvancılık, ortakçılık – yarıcı – ve hayvancılıkla uğraşan ailelerde, emek gücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı, hane halkı büyüklüğü diğer mesleklerle uğraşan ailelere göre daha fazladır. Yani emek gücüne duyulan ihtiyaç, bir yandan doğurganlığı etkilemekte, diğer yandan bu ailelerde yaşayanların tüm ihtiyaçlarını karşılaması, aile biçimi ve büyüklüğünün aynı kalmasını sağlamaktadır.

Köylerde de hane halkı büyüklüğü ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Gelir düzeyi arttıkça, hane halkı büyüklüğü de artmakta; gelir düzeyi azaldıkça hane halkı büyüklüğü de azalmaktadır. Hane halkının büyüklüğü, gerekli olan emek gücüne sahip olma ve yüksek gelir getiren işlerin yapılmasına bağlı olmaktadır. Hane halkı büyüklüğünde etkili olan önemli faktörleri şu biçimde sıralayabiliriz : Yüksek gelir getiren işlerin yapılması (çiftçilik-hayvancılık, traktör yarıcılığı gibi) ; yüksek gelir getiren işlerin yapılması için gerekli olan mülkiyete (toprak mülkiyetin) ve/veya modern tarım araçlarına sahip olma durumu, elde edilen gelirden hane halkının yararlanmasını sayabiliriz. Elde edilen bulgular, mülkiyete ve traktöre sahip olma ile hane halkı büyüklüğü arasındaki anlamlı bir ilişki olduğu yönünde çıkmıştır.

E. AİLE BİÇİMİ İLE İLGİLİ DEĞERLER VE NORMLAR

Aile biçimlerinin çeşitliliği, toplumsal ve bireysel davranışların ve tercihlerin bir sonucudur. Aile biçimlerinin gerçekte gözlenen durumu ve değişim süreciyle, aile biçimi konusundaki değer ve normlar arasındaki ilişkilere bakıldığında toplumsal kültürel yapı içinde, gerçekte gözlenen "olan" ile, değerler sistemine göre "olması gereken" ya da "istenen" norm ve idealler arasındaki ilişki aynı olmamaktadır.

Aile biçimleriyle ilgili tutum ve değerleri ölçebilmek amacıyla, hane halkı başkalarının ve eşlerinin, çocukları büyüüp evlendikten sonra onlarla oturmayı isteyip-istemedikleri incelendiğinde: Köylerde, çekirdek ailelerdeki babaların yüzde 50'si erkek çocukları evlendikten sonra birlikte oturmak istemektedir. Çekirdek ailedeki annelerin ise yüzde 69'u, geleneksel ve geçici geniş aileler ile parçalanmış ailelerdeki annelerin neredeyse büyük çoğunluğu gelecekte erkek çocuğu büyüüp evlendikten sonra da birlikte oturmak istemektedir.

Geniş aile normunun nedeni, geleneksel geniş ailenin zenginlik göstergesi sayılıp, idealize edilmesinden kaynaklanmaktadır. Köylerde yaşayan halkının günümüzde, halen geniş aile normunu taşımasında, köklü geleneksel anlayış ve köylerden göç etmiş ailelerin belirli süreçler içinde olsa, köylere dönerek baba evinde kalmaları, geleneksel ilişkilerin yaşatılmasında etkili olmaktadır. Hatta bu süre içerisinde ailenin düzenli ve uyumlu yaşaması, geleneksel geniş aile isteğini perçinlemektedir. Örneğin Köylerde, babaların evli oğullarıyla oturmayı isteme oranı ile evli kızlarıyla oturmayı isteme oranı arasında çok fazla bir fark görülmemektedir. Bunun nedeni ise, köylerde kız ve erkek çocuklara atfedilen değerin aynı ya da birbirine yakın derecelerde olmasından kaynaklanmaktadır.

Köylerde, annelerin kız çocukları büyüüp evlendikten sonra birlikte oturmayı istemeleri oranı, düşüktür. Ancak yine de, kız çocuklarıyla oturmayı isteyen anne ve babaların, her ne biçimde olursa olsun geniş aile idealini halen taşıdığı görülmektedir.

3. AİLENİN KURULUŞ BİÇİMİNDEKİ DEĞİŞMELER

Belirli aile biçimlerinin ortaya çıkardığı evlenme kuralları, incelenirse; geleneksel geniş ya da çekirdek aile biçimleri, ailenin kurulması sürecini, evlenme biçimini, eş seçimini ve evlenme yaşlarını da farklı yönde etkilemektedir. Geleneksel törelere uygun, masraflı düğün törenleri ve başlık verilmesini gerektiren evlenme biçimleri, bağımsız çekirdek ailelerin kurulmasını önlemektedir. Çünkü bu durum evlenen oğlun, evlenme bedelini (masraflarını) karşılamak için hiç olmazsa bir süre baba evinde kalıp çalışmasını gerektirmektedir. Bu geleneksel uygulama, geleneksel ailenin günümüzde de varlığını sürdürmesinde etkili olmaktadır.

A. EVLENME BİÇİMLERİ

a. Ailede Evlilik Kararı ve Eş Seçimi

Ailede evlilik kararı ve eş seçimi kararlarının alınması biçimlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Evlenecek olan kız ve erkek adayların düşüncesi alınmadan, tamamen kız ve erkek aileleri arasında evliliğin kararlaştırılması,
2. Evlenecek olan kız ve erkek adayların düşüncesi alınarak, ailelerin karşılıklı olarak evliliği kararlaştırması,
3. Evlenecek olan kız ve erkek adayların eş seçimini kendisi yapması ve evlilik kararı konusunda ailelerin onayını alması,
4. Evlenecek olan kız ve erkek adayların ailelerin onayını almadan evlilik kararını kendilerinin vermesi.

Evlilik kararı ve eş seçimi konusunda evlenecek kız ve erkek adayların kendi kararlarından çok, evlenecek olan adayların ailelerinin kararlarının etkili olduğu görülmektedir. Evlenmek isteyen

erkek adayların, eşi olacak kızı seçebilme özgürlüğü günümüzde giderek artmaktadır. Ancak kız adaylar, çoğunlukla ana ve babasının evlilik ile ilgili olan kararlarına karşı itiraz etme hakkına sahip değildirler.

Evlilik kararı ve eş seçimi aile biçimlerine göre değişmektedir. Aile çocuklarını evlendirmede önemli derecede rol oynadığı için, eşlerin seçimi üzerinde de büyük etkisi vardır. Özellikle geleneksel geniş ailelerde eş seçiminin ana-baba tarafından yapılması doğaldır. Çünkü geleneksel geniş aile yalnızca toplumsal bir birim değil, aynı zamanda tarımsal alanda ekonomik bir üretim birimidir. Bundan dolayı evlilik sadece karı-koca ilişkisini kapsamayıp, geleneksel geniş aile ile gelinin bütünleşmesi de olduğundan evlilik, ana-babanın düzenlemesiyle gerçekleşmektedir.

Geleneksel geniş ailenin, çeşitli toplumsal ve ekonomik nedenlerden dolayı parçalanması sonucunda, meydana gelen sonradan kurulmuş çekirdek ailelerde, evlilik kararı ve eş seçiminde ailenin etkisi azalmaktadır.

Evlenme biçimi ile ilgili en önemli sorun, evlenecek kişilere tanınan eş seçme özgürlüğüdür. Ailenin maddi ya da prestij açısından, yeni evlenmeden doğan büyük bir kazancı ya da kaybı yoksa, çoğunlukla evlenenlerin ya evlenecek olan kız ve erkek adayların düşüncesi alınarak, ailelerin karşılıklı olarak evliliği kararlaştırması ile veya evlenecek olan kız ve erkek adayların eş seçimini kendisi yapması ve evlilik kararı konusunda ailelerin onayını alması gibi uzlaştırıcı yollarla yapılmaktadır.

Aile oluşturduğu topluluk içerisinde evlilikle ilgili; seks yasağı, soy izleme, yöresel yerleşme, otorite, miras benzeri konularda bir dizi kurallar, adetler, töreler koymakta ve düzenlemeler yapmaktadır. Bunların tümünün birer kurum olarak gelişmesi ve yaygınlaşması yanında, topluluklardan topluluklara kimi değişiklikler göstermesi, toplulukların yaşam biçimlerinin farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu kurumsal ayrılıklar ve düzenlemeler, yaşam biçimlerine bağlı olarak anlam ve değerlerle yoğrulmaktadır. Bir toplulukta salt yasak sayılanlar, diğer bir toplulukta serbest, serbest olanlar da bir başkasında sınırlı olabilmektedir. Örneğin Alevi köylerinde, evlenmelerde, ailelerin etkisi Sünni köye göre daha az olmaktadır. Kızların kendi kararlarını alma eğiliminin yüksek çıkmasında, kız çocuğuna ve erkek çocuğa atfedilen değerler aynı ve yakın olması önemli rol oynamaktadır. Aileler, evlilik konusunda söz sahibi olmayı ya da olumlu-olumsuz herhangi bir öneride bulunmayı hiç istememektedirler. Çünkü evliliğin bir rıza kapısı, sevgi-gönül birliği olduğunu, bundan dolayı, bu işe esas evlenecek çiftlerin karar vermesi gerektiğini savunmaktadırlar. Büyüklerin yapacağı şeyin ise, o gençlerin isteklerini yerine getirmek, onlara rahat bir yuva hazırlamak olması gerektiği düşüncesi köylerde yaygındır.

İster soy devamını sağlama, ister seks güdüsüne duyulan doyumu meşrulaştırma, isterse bir üretim birimi kurma amacına yönelik evlenmeler, bir olanak yaratma ve hazırlama sorunudur. Herkesin her zaman, herkesle evlenemeyeceği bir toplumsal kuraldır. Bu olanaklar, kimi topluluklarda çocuklarını denetleme hakkına sahip aileler tarafından karşılanır ya da bireysel çabalarla gerçekleştirilir. Geleneksel topluluklarda evlenme, bireylerden çok, aileleri birbirine bağlar ve evlenmede karar organı hane halkı başkanıdır

Köylerde, aile biçimi ile evlenme biçimi ilişkilerine baktığımızda, geleneksel geniş ve geçici geniş ailelerde evlilik kararının alınmasında ailenin hakim olduğu görülmektedir. Çekirdek ailelerde ise, kararlar alma sürecinde ailenin etkisi daha az olmaktadır. Yani aile biçiminin evlenme kararına etkisi, ailenin geniş veya çekirdek olmasına göre değişmektedir. Çekirdek ailelerde, ana-babanın evlilik kararının alınması ve son kararın verilmesindeki etkisi az olduğu halde; geleneksel geniş ve geçici geniş ailelerde bu etki çok fazla olmaktadır. Özel yaşantının çok önemli bir parçası olan eş seçme ve evlenme konularında, kadınların büyük çoğunluğu gibi, erkeklerin de önemli bir kısmı ailesinin etkisinde kalmaktadır. Geleneksel geniş ailelerde, gerek kızların, gerek erkeklerin evlenme kararını alma ve son kararı verme işlemi, hane halkı başkanı tarafından belirlenen bir süreç içinde gerçekleştirilmektedir. Bu etki, çekirdek ailelerde azalmaktadır.

b. Evlilikte İlk Tanışma

Türkiye'de evlenecek kız ve erkek adayların birbirlerini görerek, tanıyarak evlenmeleri kentlerden, köylere doğru gittikçe azalmaktadır. Çünkü kırsal alanlarda geleneksel anlayış ve ahlak standartları, evlilik öncesi ilişkileri uygun bulmamaktadır. Bundan dolayı köylerde evlilik öncesinde, açık olarak arkadaşlık etmek Sünni köylerde mümkün değildir. Buna köy geleneği izin vermemektedir. Ancak köy küçük bir topluluk olduğu için, gençler çeşitli nedenlerle birbirlerini görmektedirler. Köylerde hane halkı başkanları ve eşlerinin çoğunluğu birbirini evlenmeden önce tanımaktadır. Alevi köylerinde ise kaç-göç olmadığından evlilik öncesinde birbirleriyle tanışma ve uzun bir arkadaşlık dönemi geçirdikleri, konuşma fırsatı buldukları ve bundan sonra evlendikleri gözlenmektedir.

B. KÖYLERDE AKRABA EVLİLİĞİ

Evlilik, aile içinde ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde kolaylık sağlayıcı bir işlevi olan toplumsal bir kurumdur. Özellikle tarımsal faaliyetin yoğun bir ekonomik uğraşın olduğu köy topluluklarında evlilik kurumu, meşru doğum sonucunda hanedeki insan gücünü artırmak amacıyla kurulmaktadır. Ülkemizde, özellikle kırsal yerleşim birimlerinde akraba evliliği yaygındır. Yani Türkiye'de akraba evliliklerinin oranı ihmal edilmeyecek kadar yüksektir. Araştırmalar, akraba evliliklerinin kardeş çocukları ve özellikle erkek kardeşlerin çocukları arasında yaygın olduğunu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde batıya oranla daha yüksek bir oran teşkil ettiğini göstermektedir.

Ülkemizde kırsal alanlarda önce yakın veya uzak akrabalarla, bu mümkün olmadığı takdirde, aynı topluluk içerisinde kız alıp vermek yaygın bir gelenektir. Akraba evliliğinin bu derece yaygın olmasının nedenleri olarak; aileleri ekonomik açıdan zor durumlara düşüren kız tarafına verilen "başlık parası"ndan kurtulmak; kız alıp verme yoluyla akrabalar arasında sıkı bir işbirliği sağlamak; evlilik yoluyla mirasın parçalanmasını önlemek gibi nedenler gösterilebilir.

Toplum ve topluluklar içerisinde, evlilikle ilgili, seks yasağı, soy izleme, yerleşme, otorite, miras benzeri konularda bir dizi kurallar adetler, töreler koyulmakta ve düzenlemeler yapılmaktadır. Evlilikler, gruplar arası dayanışma ve ilişkileri pekiştiren bir değişim sistemidir. Böylece bir değişim olarak evlilik, aslında ticaret, dostluk ve bunun gibi diğer ilişkilerin de bulunduğu gruplar arasında görülmektedir. Eş seçimini, uzun sürede gruplar arası tercih içinde ya izin verilen ya da yasak edilen evlilik kuralları biçimlendirmektedir. Tercihli evlilik kurallarının oldukça kesin belirlendiği toplumlarda evlilik, bireyler arası bir kontrat değil, gruplar arası bağlayıcı bir anlaşma yerine geçmektedir. Kırsal topluluklarda, evliliklerin bireysel tercihlere göre değil, ailelerin tercihinin göre yapıldığı görülmektedir. Ailelerin yararı göz önünde tutularak ortaya çıkan tercihli evlenmelerin giderek kural biçimini alması, ayrıca aileler arası değişimin karşılığı olarak başlık parası alınması geleneğinin sürdürülmesi de ailenin çocukları üzerindeki kontrolünü arttırma geniş aile kurumunu yaşatma çabası olarak görülmektedir.

Kırsal topluluklarda evlenmelerin denetlenmesinde önemli rolü olan akrabalar arası tercihli evlenme biçimleri, köylerde görülmektedir. Köylerde yüzde 33 oranında akraba evliliği yapılmıştır. Eşiyle akraba olan hane halkı başkanlarının, yüzde 40'ı ikinci kuşak kuzenle, yüzde 20'si, teyze kızıyla, yüzde 16'sı hala kızıyla, yüzde 13'ü teyze kızıyla, yüzde 11'i amca kızıyla evlenmişlerdir. Akraba evliliğinin köyde görülmesinin nedeni ise, bildik biriyle evliliğin daha iyi olduğuna inanılması gösterilmektedir.

Köylerde musahiplik, kirvelik gibi sonradan elde edilmiş sanal akrabalar arasında (Alevi–Bektaşî inancında olanlar arasında musahip edinen kişilerin gerek kendi aralarında, gerek çocukları arasında ve hatta kirvelik bağına sahip aileler arasında) evlilik yapılmamaktadır. Sonradan elde edilen bu akrabalıklar, içten evlilik yasağı kapsamına girmektedir. Bu tür evlenme yasağı "Dede" ile "talip" arasında da bulunmaktadır. Yasaklanan bu tür ilişkiler, her ne nedenle olursa olsun hoş görülmemekte, toplulukta "düşkün" sayılmakta ve topluluk dışına çıkarılma ile cezalandırılmaktadır.

C. BAŞLIK GELENEĞİ

Başlık parası, evlenecek erkeğin ya da akrabalarının kız babası ya da akrabalarına yaptığı, toplumlara ve topluluklara göre değişen, hukuksal ve toplumsal uygulamaları içeren, hediye niteliğinde bir ödemedir. Bu ödeme, genellikle para, hayvan (sığır, at, keçi vs.) çeşitli süs eşyaları ya da törensel değerler gibi şeylerdir.

Başlık geleneği, özellikle kırsal alanda yaygın olan ve beraberinde ailelerin kurulmasını güçleştiren bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının satın alınması gibi görülmekte ise de aslında, tarafların kendi aralarında hakların aktarılması ile ilgili bir anlaşma niteliğindedir.

Başlık parası çeşitli nedenlerle verilmektedir. Bunlardan başlıcaları:

1. Kadınların üretime katkısının çok olduğu toplumlarda kadının iş gücünden oldukça yararlanılmaktadır. Evlenen kız, ailesinden ayrılmakta, bu nedenle ailesi, bir işgücü kaybına uğramaktadır. İşte başlık parası, bu kaybın telafisi olarak görülmektedir.

2. Gelin, erkek tarafına gitmekle, onlara, toplumda çok önemli sayılan çocuk doğuracaktır. İşte, bir görüşe göre de başlık parası, doğacak çocukların bedeli olarak verilmektedir.

3. Başlık parası olarak alınan mallar, ayrıca kızın erkek kardeşinin evlenmesi için ödeyeceği başlık parasının karşılığı olarak da nazara alınmaktadır.

Başlık parası, dünyanın birçok ülkesinde görülen, evlenme ile ilgili en yaygın kültür kalıplarından birisidir. Başlık geleneğinin ülkemizde oldukça yaygın bir uygulaması mevcut bulunmaktadır.

Evlenecek erkeğin ya da akrabanın, kız babası veya akrabalarına yaptığı bir ödeme olan başlık geleneği ile evlenme kentlerden köylere doğru gittikçe artmaktadır. Başlık geleneğinde ödemenin biçimi ve miktarı, toplumdan topluma ve aynı toplum içinde de yöreden yöreye değişmektedir. Başlık, kırsal topluluklarda yaygın olan ve evlenmeyi güçleştiren bir uygulamadır. Ayrıca çeşitli yörelerde “kardeş hakkı”, “süt hakkı” gibi çeşitlenmelerde başlık olgusunun bir başka boyutunu göstermektedir. Başlık olgusu, örf ve adetlere, ekonomik nedenlere ve kadın konusundaki zihniyete dayanmaktadır. Alevi köylerinde evlenenlerin yüzde 32’si başlık vermiştir. Köylere ait bulgulara baktığımızda, çekirdek ailelerin yüzde 19’u başlık vermiştir.

Alevi köylerinde yapılan, evliliklerde akraba olanların, akraba olmayanlara göre, başlık verme oranı oldukça düşük çıkmıştır. Bu bize akrabalar arası evliliklerde, başlık verme geleneğinin düşük oranda uygulandığını göstermektedir. Bundan dolayı da başlık vermemek için akraba evliliğinin tercih edildiği düşünülebilir.

Yeniden evlenebilmek için, başlık parası ödemek zorunda kalmanın boşanmayı güçleştirdiği, dolayısıyla çok evliliği önlediği ve toplumsal tabakalaşma sistemini koruduğu savunanlara karşın; toplumsal ve ekonomik yaşam açısından olumsuz yönlerinden dolayı başlık, hemen tüm hane halkı başkanları ve eşleri tarafından eleştirilen bir uygulamadır.

D. NİKAH DURUMU

Nikah, evlenmek isteyen kadın ve erkeklerin bu isteklerini belirtme olayıdır. Bir ailenin meydana

gelmesi için üç unsura ihtiyaç olduğu söylenir: Bunlardan birincisi evlenecek olan kadın, ikincisi evlenecek olan erkek, üçüncüsü ise; erkek ve kadının birleşmesine hukuksallık kazandıracak olan bir makam. Nikah kıyma ise, hukuksal açıdan yetkili olan makamın evlenmek üzere niyetlerini açıklayan kadın ve erkeğin birleşmesini hukuksal olarak onaylamasıdır.

Daha önceleri resmi bir makamın olmayışından dolayı, evlilik, hiçbir makamın müdahale etmediği özel bir akit ile kurulmakta; yani erkekle kadının ya doğrudan doğruya, ya da vekilleri aracılığıyla evlenmek istediklerini iki tanık önünde belirtmeleri ile evlenme akti tamam olurdu.

Evlilik sırasında akit yapılırken, ayrıca bir din adamının hazır bulunması uygulaması, İslam hukukunun bir gereği olmadığı halde, bir gelenek olarak benimsenmiş ve yaşatılmıştır. İslam hukukunda olmayan ve "Türk Medeni Kanunu"nda da yer almayan imam nikahı uygulaması, ülkemizde gelenek halinde bugünde devam etmektedir.

Türkiye'de Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesi ile önemli hukuksal yapı değişimi meydana gelmiştir. Türkiye'de hukuk yapısında meydana gelen değişimler sonucunda, ücret, sigorta, çocuk zammı, okula yazılma, askere alınma, işe alınma gibi resmi işlerde, medeni nikahın esas tutulması sonucu, medeni nikahla evlenenlerin oranı, büyük kentlerden köylere doğru kademeli bir biçimde toplumsal-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. Toplumsal-ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde imam nikahı ile kurulan evlilik oranı, az gelişmiş ve orta derece gelişmiş bölgelerdeki imam nikahı ile kurulan evlilik oranından daha az olmaktadır.

Medeni Kanun' dan önce aile ilişkileri, her topluluğun kendi dinsel kurumlarınca yönetilirdi. Kırsal kesim ailesinde, erkekle kadının ya doğrudan doğruya, ya da vekilleri aracılığıyla evlenmek istediklerini iki tanık ve bir din adamı önünde belirtmeleriyle nikah yani evlenme akdi tamam oluyordu. Hak arasında bu evlenme akdi "İmam Nikahı"/"İmam Cafer Nikahı"/"İmam Ali Nikahı" olarak adlandırılıyordu.

Türk Medeni Kanunu' nun yürürlüğe girmesiyle resmi nikah da denilen "medeni nikah" evlenme akdi olarak kabul edilmiştir. Ancak imam nikahı geleneği uygulamasının tam olarak kalkması, ya da medeni nikahın tam yaygınlaşmaması, bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. İmam nikahı ile evlenmelerin sonucu olarak, hukuken evli olmadıkları halde, kendilerini evli sayan ve yakın çevrelerince de evli sayılan, çok sayıda çift onların evlilik dışı sayılan çocukları sorununu ortaya çıkarmaktadır. İmam nikahı ile kendilerini evli sayanların bu birleşmelerini, hukuken geçerli bir evlilik ve birlikteliklerden bunlardan doğmuş olan çocukları da, kanuna uygun bir evlenme sonucu doğan çocuk sayma olanağı çeşitli dönemlerde çıkartılan kanunlarla sağlamaya

çalışılsa da, bu önlemler yetersiz kalmaktadır.

Halk kitlelerinin eğitim düzeylerinin ve eğitim olanaklarının görece artması, iletişim araçlarının kitle eğitime katkıda bulunacak ölçüde artmasına karşın, geleneklere bağlılığın bir sonucu olarak, imam nikahı uygulaması, erken evlenme, başlık parası uygulaması ve kız kaçırma gibi geleneklerin etkileri halen sürmektedir. Köylerde nikahsız yaşayanlara rastlanılamamıştır. Çünkü köylüler nikahsız yaşamayı pek hoş karşılamamaktadırlar. Köylerde yalnız imam nikahı ile evlenenlere göre, hem imam nikahı, hem de medeni nikahı (her iki uygulamayı) birden yaptıranlar (yüzde 87) çok daha yaygındır.

Yapılan imam nikahı, Sünnilerde yapılan imam nikahından farklıdır. Köylerde imam nikahı “Dede” tarafından kısılmaktadır. Ancak son zamanlarda köylerde imamlara da nikah kıydırıldığı görülmektedir.

Köylerde belirli farklılık olmakla birlikte, imam nikahının bir gelenek olarak devam ettiği gözlenmiştir.

E. ÇOK EŞLİLİK

Medeni Kanun' un kabul edilmesi ile hukuk düzeninde meydana gelen değişmelerle birlikte, aile kurma ve evlenme kuralları da değişmektedir. Çok kadınla evliliğin yasaklanması, yani bu evlilik kuralının yasalarla sınırlandırılması ile tek eşle evliliğin yaygınlaştığı görülmektedir.

Köy topluluklarında çok kadınla evlilik, gerekli olan belirli şartların oluşması ile mümkün olmaktadır. Bunlar: İlk eşin ölmesi veya boşanması; ilk eşinden hiç çocuğunun olmaması veya bütün çocuklarının kız olması; kocası ölen bir kadının ölen kocasının varsa erkek kardeşi veya bir yakını ile yetişkin olmayan çocuklarına en iyi şekilde babalık yapacağı ve mallar üzerindeki hakların yabancılara geçmemesi için zorunluluktan evlenmesi gibi şartlardan dolayı çok eşle evlilikler gerçekleşmektedir.

Diğer taraftan kırsal topluluklarda çok kadınla evlilik, refah ve zenginlik göstergesi olarak da önem taşımaktadır. Günümüzün çok hızlı değişen toplumsal yapısı ve bu toplumsal yapının meydana getirdiği toplumsal şartlar, çok kadınla evliliğin gereklerini ortadan kaldırmaktadır.

Alevi köylerinde çok eşli evlilik biçimine fazla (yüzde 1.42) rastlanılmamaktadır. Birden fazla yapılan evliliklere ise, dul erkeklerin ya da dul kadınlarla (yine tek eşli olma koşulu ile) yeniden evlenmeleri durumlarına yüzde 76.30 oranında rastlanılmaktadır. Çok eşli evlilik biçimi günümüzde, düşünce olarak bile köylerde hoş karşılanmamaktadır.

F. EVLENME YAŞI

Türk Medeni Kanunu'na göre evlenme yaşı, erkekler için 18, kadınlar için 17 olarak belirlenmiştir. Ancak daha sonra 1938 yılında yapılan bir değişiklikten sonra, erkekler için 17, kadınlar için 15 ilk evlenme yaşı olarak kabul edilmiştir. Özel durumlara özgü yaş haddi, erkekler için 15 kadınlar için 14 olarak en alt sınır belirlenmiştir. Ancak Türkiye'nin kırsal kesimlerinde, yasal evlenme yaşının altında erken evlenmelere rastlanmaktadır. Özellikle kızların yasal yaşının altında evlenmeleri, kırsal kesimde tarımsal alanlarda işgücüne duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de evlenme yaşı, büyük kentlerden köylere doğru gidildikçe küçülmektedir. Evlenme yaşı, toplumsal ve ekonomik bakımdan gelişmiş bölgelerde, gelişmemiş bölgelere göre daha yüksektir. İlk evlenme yaşı aile biçimlerine göre de değişmektedir. Geleneksel geniş ailede ilk evlenme yaşı, çekirdek aileye göre daha küçüktür. Geleneksel geniş ailede karısının ve çocuklarının geçimini sağlayacak olan koca değil, geniş aile olduğundan, bu ailelerde erkekler için evlenme yaşı çok küçük olmaktadır. Diğer tarafta çocuk yaşta gelin alınması, geleneksel aile için hiyerarşisini pekiştirdiğinden ve yeni gelinin tek başına evin idaresi ve sorumluluğunu yüklenmesi beklenmediğinden, kadınlar için evlenme yaşı da çok küçük olmaktadır. Alevi köylerinde ilk evlenme yaşı eğitim düzeyine bağlı olarak da değişmektedir.

Kırsal kesimde evlilikler, erken yaşlarda yapılmaktadır. Erken evlenme ile kastettiğimiz, yasanın

öngördüğü evlenme yaşından daha küçük yaşlarda yapılan evlenmedir. Bu da, kızlar için 15 (yargıç izni varsa 14) ve erkekler için 17 (yargıç izni varsa 15) yaşından önce yapılan evliliklerdir. Bu evlenmeler, hukuk açısından kuşkusuz, bir evlilik olarak nitelendirilemezler. Çünkü Medeni Kanunumuzun öngördüğü evlenme yaşından daha küçük yaşta olan kız ya da erkeğin medeni nikah (resmi nikah) işleminin yapılmasına olanak yoktur. Yasalarımızın evlilik için öngördüğü nikah biçimi ise, yalnızca medeni nikah'tır ve bu nedenle de, ancak medeni nikahın mevcudiyeti halinde hukuken geçerli bir evlilikten söz edilebilir. Erken evlilikle kastettiğimiz, hukuki anlamda değil, sosyolojik anlamda bir evliliktir. Bundan dolayı, erken evlilik hukuken gerçekleşmeyeceği için, imam nikahı tercih edilmektedir. Kırsal kesimde yasalarda belirtilen evlilik yaşından küçük yaşta ve aralarında evlenme akdi olmaksızın, dini merasimle evlenen kadın ve erkek yasal açıdan suçlu sayılmaktadır. Ancak yine de erken evlenmeler, toplumsal bir gerçekliktir.

Köylerde, yasal evlenme yaşının altında erkek ve kızların evlendikleri ve erken evlenmelerin de çoğunlukla geleneksel geniş aileler de yoğunlaştığı görülmektedir. Köylerde erkeklerin evlenme yaşı 21.7 iken, kızların evlenme yaşı 16.8'dir. Erken evlenmeler tarımsal işletmelerde insan gücünü karşılamaya yönelik bir davranış iken, günümüzde erken evlenmeye yönelik tutumlar giderek değişmektedir.

Aile biçimleri ile evlenme yaşları arasındaki ilişkiye bakıldığında; geleneksel ve geçici geniş ailelerde hane halkı başkanları ve eşlerinin evlenme yaşları çekirdek ailelere göre daha küçüktür.

G. DOĞURGANLIK ORANI

Doğurganlık oranı, doğurgan çağıdaki (15-49) bir veya bin kadının doğuracağı ortalama çocuk sayısıdır.

Kırsal alanlarda çocuğun, özellikle erkek çocuğun ekonomik bir değer olarak görülmesi; kırsal toplulukların aile yapıları ve toplumsal değerlerin fazla çocuğa sahip olmayı teşvik etmesi; eğitim

ve sağlık hizmetlerinden bu toplulukların gereği gibi faydalanamaması; doğum kontrolü tedbirlerinin kırsal yörelerde bilinmeyişi gibi nedenlerden dolayı ülkemizde doğurganlık oranı yüksektir.

H. AİLENİN KURULUŞU İLE İLGİLİ DEĞERLER VE NORMLAR

Ailenin kuruluşu ile ilgili değer ve normlarda meydana gelen değişimleri verebilmek için, mevcut uygulamaları, bugün var olan tutumlar ile karşılaştırdığımızda ilk olarak ailenin kuruluş sürecinde yer alan eş seçmeyle ilgili tutumlar ile bugün hane halkı başkanlarının ve eşlerinin erkek çocuklarına eş seçme tutumlarının giderek değişmekte olduğu görülmektedir. Geleneksel anlayış olan, eş seçmenin ana-babaya ait olduğu düşüncesinin, giderek yerini eş seçmenin evlenen kız ve erkeğe ait olduğu düşüncesine bıraktığını söyleyebiliriz. Yine eş seçimi konusunda, hane halkı başkanları, seçimi daha çok erkek çocukların kendisine bırakma taraftarıdır.

Hane halkı başkanlarının ve eşlerinin, kız çocuklarının eşlerini seçme ile ilgili tutumlarında erkek çocuklarının aksine geleneksel anlayışın daha fazla egemen olduğu görülmektedir. Ancak eskiye nazaran geleneksel anlayışın değiştiğini söyleyebiliriz. Köylerde hane halkı başkanlarının yüzde 30'u, eşlerinin yüzde 26'ı erkek çocukların eş seçiminin anne-baba tarafından yapılması gerektiğini belirtmiştir. Eş seçiminin kız çocuklarının kendisi tarafından yapılması gerektiğini düşünen hane halkı başkanlarından 43'ü, eşlerinin yüzde 49'udur. Bu bize, değişimin eş seçimi konusunda da olduğunu göstermektedir.

Köylerde, evlilik öncesinde evlenecek olan erkek ve kızların birbiriyle görüşmesi ve konuşması yadırganmamaktadır.

Köylerde kızların, evlilik öncesinde erkek ile yakınlaşması, hane halkı başkanları ve eşleri tarafından iyi karşılanmamaktadır. Bunun nedeni ise, köy halkının büyük çoğunluğunun, gençlerin gelecekte evlenememe durumunda dedikodu ve anlaşmazlıklara neden olacağı kaygısını taşımalarıdır. Ancak, kızların evlilik öncesinde, erkek ile tanışması ve konuşmasının yararlı olduğu ve gelecekte evlilikte anlaşmazlıkları en aza indireceği görüşünün yaygın olduğu görülmektedir.

Evlilik öncesi kız ve erkeklerin birbirini görmesi, konuşması ile ilgili hane halkı başkanlarının ve eşlerinin tutumları giderek daha da serbestlik tanınması yönündedir. Köylerde kız çocuğuna atfedilen değerin artmasına bağlı olarak, tutum ve davranışlar da değişmektedir.

Eskiden kırsal topluluklarda çok yaygın olan, başlık geleneğinin günümüzde, eskiye oranla etkisi azalmıştır. Kitle iletişim olanaklarının yaygınlaşması ve kent ile ilişkilerin sıklığı başlıkla ilgili olarak, hane halkı başkanları ve eşlerinin tutumlarını da değiştirmiştir. Alanda gerçekleştirilen görüşmelerden ve gözlemlerden, köylerde hane halkı başkanları ve eşlerinin başlık geleneği uygulamasına karşı oldukları anlaşılmaktadır.

Çok eşli evlilik Alevi köylerinde yapılmadığı gibi, benimsenen bir tutum da değildir. Hane halkı başkanları gibi, eşleri de çok eşli evlilik için olumsuz görüş belirtmektedirler. Bu açıdan çok eşli evlilik Alevi geleneği içinde yer almadığı gibi, uygulanması durumunda, köylerde yaşayanlar tarafından hoş karşılanmamaktadır.

Türk Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden bugüne yaklaşık 66 yıl geçmiştir. Bu zaman içinde geleneksel davranış ve tutumların çok fazla değişmediğini söyleyebiliriz. Kanunların yaptırım gücü karşısında bile, geleneksel davranış kalıplarının uygulandığını; hane halkı başkanları ve eşlerinin geleneksel tutumlarının devam ettiğini göstermektedir. Köylerde "imam nikahı" genelde "resmi nikah"tan önce yapılmaktadır. Ancak kırsal kesimde yaşayan Aleviler "resmi nikah" yadsımamaktadırlar. Ancak bir yandan kanunların yaptırım gücü, bir yandan bürokratik örgütlerle olan zorunlu ilişkilerin (eğitim, askerlik, miras vb. gibi ilişkilerin) baskısı altında bile, geleneksel anlayış ve davranışlar devam etmektedir.

Kırsal kesimde erkek ve kızların evlenme yaşları, kentlere oranla daha düşüktür. Köylere ait erken evlenme ile ilgili bulgular, bu olguyu doğrulamaktadır. Köylerde hane halkı başkanlarının ve eşlerinin erken evlenme davranışıyla ilgili tutumları da değişmektedir. Hane halkı başkanları ve eşleri, erkeklerin evlenme yaşının, kızların evlenme yaşına göre daha büyük olması gerektiği düşüncesi yaygın olarak sürmektedir. Çünkü kırsal kesimde evin geçimini sağlayan kişinin erkek olduğu kabul edilmektedir. Bu anlayışa göre, erkeğin askerliğini yapması ve ardından kendi düzenini kurabilecek bir yaşta olabilmesi gerekmektedir. Böylece yeni evlenen bir erkek ayrı bir ev açabilecek ve ekonomik zorlukları yenebilecektir.

Günümüz kırsal topluluklarında, aşırı nüfus artışı, toprakların miras yoluyla parçalanması,

geleneksel tarım anlayışının sonucunda, pazara yönelik üretimin yapılamaması ekonomik zorlukları oluşturmaktadır. Bu ekonomik zorlukları ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için, emeğin aile-içinden çıkarak, aile-dışında kullanılması gerekmektedir. Yani köylerden, istihdam olanağının yüksek olduğu kentlere doğru emek gücü göçü olduğu görülmektedir. Aile-içinden, köyden kente olan emek göçünün genelini erkekler oluşturmaktadır. Çoğunlukla gerek öğrenim, gerek askerlik hizmetini yapmak, gerekse çalışmak için erkeklerin köy dışına çıkması, erkeğin erken evlenmesini güçleştirmektedir.

Kırsal kesimde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, kent ile ulaşım olanaklarının artması, evlenmede (aile kurmada) tercih olanağını arttırmaktadır. Bunun bir sonucu olarak köylerde akraba evliliği ile ilgili tutumların değiştiği görülmektedir. Yani evlilikte, akraba ve yakın komşu (bildik) dışına çıkma, toplumsal hareketlilikle birlikte artmaktadır. Köylerde de akraba evliliği, artık eskisi gibi benimsenmemektedir.

4. AİLE-İÇİ İLİŞKİLER

Aile üyelerinin, farklı statü ve rollerinin olduğu, aile gibi küçük bir grupta, otoritenin genellikle aile refahını sağlamada en stratejik yeri olan kişiye verildiği bilinmektedir. Bu açıdan köy ailesinde stratejik rolü sağlayan işlerin, ev işleri ya da ücretsiz tarla işi olmadığı bellidir. Bundan dolayı bu işlerin, kadına aile içinde fazla otorite sağlayamadığı açıktır. Kırsal kesimde yaşayan Alevi aile üyelerinin, aile-içi ve ilişki ve rollerinde büyük değişiklikler olmamıştır. Erkeğin rolü evin geçimini sağlamak üzere evin dışında çalışmak ve ev dışındaki ilişkileri düzenlemek ve kadının rolü ise, evde herkes için çevreyi yeniden üretmek, evin içinde tüketimden, üyeler arası iyi ilişkilere kadar her şeyle ilgilenmektir. Bu biçimde var olan roller sürdürülürken, genelde bu çok bilinen ve kabul edilmiş roller, değişik koşullarda çok çeşitlilik göstermektedir. Özellikle kadınların rolleri, değişmemiş görünmesine rağmen eskisinden farklıdır.

Üç kuşağın bir arada olduğu geleneksel geniş ailelerde, gelinler ve kızlar evde iken; anne, aile-içi ilişkilerde kritik, düzenleyici rolü ve baba da otoriteyi temsil etmektedir ve ayrıca baba, aile-dışı ilişkileri yani akrabalar ve tanıdıklarla olan ilişkileri de düzenleme rolünü almıştır. Evde çevrenin yeniden üretilmesi, yani evin temizliği, tüketimin düzenlenmesi, yemek-bulaşık-çamaşır-süpürge sözcükleri ile özetlenen işlere gelince, bunları kadının evin erkek üyeleri ile anlamlı bir oranda paylaştığı bugün için bile söylenemez. Aile küçülünce bazı işlere, bazı ailelerde erkek çocukların ve eşlerin katıldığı görülmekte ise de, bunlar çok

marjinaldir.

Erkeğin rollerine gelince, ücretli olarak veya kendi işi için ya da girişimci olarak çalışarak, evin gelirini sağlamaktır. Yani erkek, üzerine düşen rolün bir gereği olarak, evin geçimini sağlamakla üzerine düşen görevi yapmaktadır. Kadınla erkeğin rolleri ne olursa olsun ve ilişkileri kim sürdürmeyi sağlarsa sağlasın, yakın akrabalar arasındaki temas ve ilişkiler dışardan görüldüğünden çok daha sık ve kurumlaşmıştır. Bu bakımdan, yalnız oturan kadın ve erkekler dahil, bütün ailelerin ilişki ağırlığını, akrabalar arası ilişkiler oluşturmaktadır.

Ailede eşler arası ilişkiler, aile biçimine bağlı olarak değişmektedir. Geleneksel ailelerle, eşler arası ilişki otoriteye dayalı bir ilişki olarak sürdürülmektedir. Yani aile-içi karar almada erkeğin kararları kesinlikle uygulanmaktadır. Çekirdek ailede ise, eşler arası ilişkiler daha eşitlikçidir. Bu aile biçiminde kadınlar kara alma sürecine katılabilmektedirler.

Kırsal topluluklarda kadının çocuk doğurması, özellikle erkek çocuk doğurması, aile içi kadının statüsünün arttırabileceği gibi, kocası ile olan ilişkilerini de olumlu bir biçimde etkilemekte ve aile içerisinde kan bağı ile birbirine bağlı olmayan eşler arasındaki ilişkiler evlilik süresi ile birlikte gelişmektedir.

A. AİLEDE OTORİTE ÖRÜNTÜSÜ

Otorite ya da kudret, bir diğerinin davranışını değiştirebilme yeteneğidir. Ailede, ailenin ekonomik, toplumsal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan kişi, ailenin diğer üyeleri üzerinde otorite kurabilme şansına sahip olmaktadır.

Türkiye'de gerek kent, gerekse köy ailelerinde olsun otorite, aile biçimlerine göre değişmesine rağmen, çoğunlukla otorite erkeğe ait olmaktadır. Yani her ailede bir otorite hiyerarşisi bulunmaktadır. Geleneksel geniş ailelerde otorite hiyerarşiden önce, en yaşlı erkek üye, ondan sonra sırasıyla en büyük erkek oğul ve en yaşlı kadın gelmektedir. Çekirdek ailede ise, kadının

önemi biraz daha artmaktadır. Çünkü bu aile biçiminde en yaşlı üye, kadının kaynanası değil kendisi olmaktadır.

Günümüzde köy ailelerinde otorite örüntüsü bir çok faktörün etkisiyle değişmektedir. Bunlar:

1. Köylerde gençlerin bilgi ve becerilerinin artması,
2. Nüfus artışı,
3. Geniş ailelerde babanın yaşının ilerlemesi,
4. Çekirdek aile kalıplarının benimsenmesi,
5. Kent-köy ilişkilerinin sıklaşması yani kitle ulaşım araçlarıyla köyün dışarıya açılması
6. Hane halkı gelirini azalması,
7. Dış göçler,
8. Köy topluluklarının kapalı aile ekonomisinden, ücrete dayalı bir üretim süreci sonucunda pazar ekonomisine geçilmesi,

9. Eğitim yoluyla dikey hareketliliğin artması,

10.Eğitim açısından kız ve erkek çocuklara eşit fırsatlar tanınması gerektiğine olan inancın artması,

11.Kitle iletişim araçlarının giderek artan oranda etkinliği,

12.Tüketime yönelik davranış ve normların benimsenmesi, gibi faktörlerdir.

Geleneksel geniş ailede görülen baba ya da erkek otoritesinin dayanağı, ekonomik kaynaklar, toplumsal statü ve aileyi ilgilendiren konularda, yönetim ve girişim yetkisinin baba ya da çoğunlukla erkeklerde toplanmasıdır. Eğer bu kaynakların bir kısmı babadan oğullara ya da kocadan kadına geçerse, ailedeki otorite örüntüsü de değişmektedir.

Hane halkı başkanlarının aile-içi kararlarda en çok sözü geçen kişiyi belirtirken, kadının da etkisinden söz ederek konuya yaklaşmaktadır. Bu etkinin kaynağında, Alevi-Bektaşî inancında rızalık almadan herhangi bir işin yapılamayacağı temel prensibi etkili olmakta ve kadın da ailede alınan/alınacak kararlarda görüş bildirmektedir.

Aile-içi kararlara kadının katılımı, hane halkı başkanlarının eşlerince de doğrulanmaktadır. Bu da bize, Alevi köylerinde kadınların topluluktaki yerleri ve statülerinin, çevre köylerdeki kadınların topluluktaki yerlerine ve statülerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Dinsel ibadetlerin yapılması sırasında bile, kadın ve erkek, aynı mekanda bulunmaktadır. Bu ortamda erkek kadar, kadının da söz hakkının olması, kadının statüsünün Alevi köylerinde daha yüksek olduğunun göstergesidir. Yani köylerde kadının aile-içi karar alma ve verme örüntüsünde etkili olması, kadınlara atfedilen değerin Alevi inancında yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Kadın ve erkek cinsiyet rolleri, aile içinde kadının statüsü; kadın-erkek güç ilişkileri ve karar verme süreçleri, rol ayrımı/paylaşımı; değer ve tutumlara bakıldığında; erkeğe kıyasla kadının düşük statüde olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum öznel ve nesnel göstergelerle belirlenmekte, hem erkekler hem de kadınlarca bilinmekte ve geniş çapta kabullenilmekte, hatta

onaylanmaktadır.

Kadın-erkek statü farklılaşması, özellikle karar verme süreçlerinde, tüketimde ve genellikle maddi olanaklarda, çevre ile ilişkilerde ve hareket özgürlüğünde kendini açıkça göstermektedir.

B. ÇOCUĞUN DEĞERİ (BABA-OĞUL, ANA-OĞUL İLİŞKİSİ VE ERKEK ÇOCUĞUN DEĞERİ/ BABA-KIZ, ANA-KIZ İLİŞKİSİ VE KIZ ÇOCUĞUNUN DEĞERİ)

Aile-içi ilişkilerde kadının yeri kadar, çocuğun yeri de aile dinamiğinin belirleyiciliği açısından önem taşımaktadır. Özellikle anne-baba tarafından çocuğa atfedilen değer ve çocukta beklentiler ailenin işlerlik türünü yansıtmaktadır. Çocuğa faydacı değerler atfedilen aile sisteminde, çocuğun aileye gerçek (nesnel) katkısı yüksek olması beklenmektedir. Bu katkı hem çocukken aile ekonomisine yardım biçiminde, hem de ileride ana-babaya yaşlılık güvencesi sağlamak biçiminde belirlenmektedir. Bu bağımlı ilişkiler, çok yaygındır ve geleneksel yapının süregeldiği kesimlerde görülmektedir. Bu yapı içinde çoğunlukla çekirdek konumdaki aile, daha geniş aileye işlevsel bağlarla bağlanmaktadır.

Toplumsal-ekonomik değişime ve eğitimin katkısıyla geniş ailede aile-içi sorumluluklar azalmakta, aileler hem yapı bakımından hem de işlev bakımından küçülmekte ve genç evliler duygusal-maddi yatırımlarını ana-babalarına değil çocuklarına yöneltmektedir. Bu açıdan, çok çocukluluk değil, az çocukluluk hem ekonomik, hem toplumsal yönden önem kazanmaktadır ve eşler arasındaki duygusal bağ da güçlenmektedir.

Ana-baba ve çocuk arasındaki bu karşılıklı bağımlılık örüntüsü, zaman içinde değişen bir süreçten oluşmaktadır. Önce çocuk, ana-babasına bağımlı bir konumdadır; sonra ise, bağımlılık ilişkisi devam etmekte ancak yön değiştirerek yaşlı ana-babanın yetişkin evlada bağımlılığı biçimine dönüşmektedir. Bu örüntüye, özellikle geleneksel toplumsal-ekonomik yapı içinde, başta yaşlılık güvencelerinin yokluğunda ve çocuğun aileye gerçek katkısının önemli olduğu ortamda yaygın olarak rastlanılmaktadır. Nesnel gereksinimler ailenin değerler sistemini de yansıtmakta ve sıkı aile ilişkileriyle karşılıklı bağımlılığa değer verilmektedir. Ana-babaya saygılı ve bağımlı büyüyen çocuk ise ya aileyi terk etmemekte, ya da onlardan ayrı bir hanede yaşasa bile duygusal ve maddi katkısını ana-babasından esirgememektedir.

Ana-baba ile çocuk arasındaki bağımlı ilişkiler sistemi ile çocuğun kişiliği hakkındaki ana-baba değer yargılarının başında, çocuğun bağımsız değil, bağımlı olması ve ana-babanın sözünü dinlemesi istenmektedir. Çocuk yetiştirmedeki bu yaygın tutumlar bireyselliği değil, karşılıklı desteği içeren topluluk değerlerini özendiricidir. Başka bir deyişle, karşılıklı bağımlılık, geleneksel toplumsal-ekonomik yapı içinde bir yaşam gereği olmanın yanında, ailenin onuru da sayılmaktadır.

Kırsal topluluklarda çocuk aile için ayrı bir öneme sahiptir. Çocuk, aile için hem bir insan gücü, hem de anne babanın yaşlılığında kendine bakacağı bir gelecek güvencesidir. Köy ailesinde, ailenin devamını sağlama, gelecekte ailenin yaşlı üyelerine bakma ve ailenin ekonomik sorumluluğunu yüklenen bir kişi olarak erkek çocuk, belli açılardan kız çocuğundan ayrı bir statüye sahiptir. Ailelerin ilk çocuk tercihinin büyük çoğunlukla erkek olduğu görülmektedir. Bu da kız çocuğuna ve erkek çocuğuna atfedilen değer ve statünün bir anlamda farklı olmasına yol açmaktadır.

Erkek çocuk ailenin devamını sağlayan, gelecekte ailenin yaşlı üyelerine bakan ve ailenin ekonomik sorumluluğunu yüklenerek olan bir kişi olarak görülmesi ve anne-babanın geleceğinin sigortası olarak gördüğü erkek çocuklarıyla olumlu ilişkiler içindedir. Erkek çocuk, kadın için de önemlidir. Çünkü kadınlar aile içerisindeki statülerini erkek çocuk aracılığıyla kazanmaktadırlar.

Ailelerin erkek çocuk isteme nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Erkek çocuğun geleneksel olarak, aile adının devam etmesinin sağlayan bir kişi olarak görülmesi,
2. Erkek çocuğun anneye, kocasının ve kocasının ailesi yanında yeni bir statü kazandırması yani statüsünü yükseltmesi,
3. Erkek çocukların daha kolay yetişmesi inancı,
4. Ailenin erkek çocuğunu, yaşlılık güvencesi olarak görmesi,
5. Erkek çocuk boşanmayı ve çok kadınla evliliği engellediği

için istenmektedir.

Erkek çocuğun değeri, kentleşme ile birlikte değişmeye ve azalmaya başlamıştır. Kentleşme ve köylerin dışa açılması gibi nedenlerden dolayı, aile yapısında meydana gelen değişimler, geleneksel aile ve değerleri de etkilemiştir. Kırsal topluluklarda çocuğun değeri, mesleklere, gelir durumuna, eğitim durumuna göre değişmektedir.

Kırsal topluluklarda kız çocuğunu ile erkek çocuğunu yetiştirme, onlarla ilişki geliştirme kalıpları farklıdır. Kırsal yerleşim birimlerinde kız çocuğu, erkek çocuğunda olduğu gibi şımartılmaz, disiplin içerisinde yetiştirilir. Hem babanın, hem de annenin kız çocukları ile ilişkileri, disiplin ile karışık şefkat biçiminde belirir. Ayrıca evde herkesin kız çocuklarına karışmaya hakkı vardır. Bu konuda baba ve ağabey başta gelir. Kız çocuğu evlendikten sonra, baba evinde yabancı muamelesi görür. Kız çocuk ile ilgi tamamen kesilmese de, baba evine ziyarete geldiğinde eskisi gibi muamele görmez. Kız çocuğu ve kız çocuğundan olan torunları da yabancı gibi olur. Yani köy topluluklarında kız çocuğu, erkek çocuğundan sonra gelmektedir. Çünkü aileler, kız çocuklarını başkalarının evine gidecek emanet varlıklar olarak görmektedirler.

Köylerde kız çocukları ve kadınlar, erkeğe bağımlı ve alt statüde kabul edilmektedir. Miras konusunda hakları geniş ölçüde ihmal edilmektedir. Erkek çocuğun tam tersine, kentleşme, köyden kente olan nüfus hareketliliği, eğitim seviyesinin yükselmesi sonucunda kız çocuğunun değeri artmaktadır.

Kırsal kesimde aileden ayrılan erkek çocukların çalışmaya başladıklarında, acil durumlarda ana-babaya para yardımında bulunmaları; gerektiğinde kardeşlerinin okul masraflarını karşılamaya yardım etmeleri; yaşlılıkta ana-babalarına mali destek sağlamaları gibi konular, başlıca erkek çocuktan beklentileri oluşturmaktadır.

Kız ve erkek çocuklarından farklı beklentiler, değişik cinsiyet rolleri toplumsallaşmasına yol açmaktadır. Şöyle ki, erkek çocuktan daha çok şey beklendiğinden, ona daha çok değer verilmektedir. Çünkü erkek çocuk kırsal ortamda çoğu zaman ana-babanın tek yaşlılık güvencesi olmasının yanı sıra, ailesine saygınlık da sağlamaktadır. Böyle önemli görevleri olan erkek çocuk, kız çocuğundan daha fazla tercih edilmektedir. Özellikle erkek çocuğun üzerine ana-babasına, ailesine bakma yükü yüklenince, ailesinden bağımsızlaşması daha da güçleşmektedir.

Erkeklerden farklı bir toplumsallaşma sürecinden geçen kızlar, baskı ve kontrol altında tutulmaktadırlar. Sonuç olarak kızlarda daha pasif ve çekingen bir kişilik yapısı oluşur ve bu yapı da geleneksel rol beklentilerine uymaktadır. Ancak ana-babanın çocuğa attığı, ekonomik ve

psikolojik değerlerin de değiştiği görülmektedir. Kırsal kesimde artık, çocuğun ekonomik değerinin yanında psikolojik değeri de artmaktadır. Kız ve erkek çocuğa atfedilen değer ve rol beklentileri de değişmektedir.

Nesiller arası ilişkilerde maddesel bağımlılık (ekonomik bağımlılık) azalsa bile, duygusal bağımlılık (psikolojik bağımlılık) devam etmekte ve bu ilişkiler korunmaktadır. Ana-babalar yetişkin evlatlarıyla beraber oturmayı, en azından onlara yakın olmayı yeğlemekte, yaşlıların aile dışına yaşlılara ait kurumlara gönderilmesi ve tek başlarına yaşamaya itilmeleri köylerde hoş görülmemektedir.

4. AİLENİN İŞLEVLERİNDEKİ DEĞİŞMELER

Ailenin işlevleri, neslin üremesi, üretim, tüketim, toplumsallaştırma, eğitim, değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması gibi bir toplumun en önemli işlevlerini oluşturmaktadır. Toplumun gelişme süreci, ailedeki yapı, rol ve işlevlerde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Geleneksel geniş yapıdaki ailenin çözülüp, çekirdek aileye dönüşmesi, emeğin aile-dışına çıkması, kırdan kente göç, toplumsal değişimin değer yargıları, gelenekler ve görenekler üzerindeki etkisinin yarattığı değişimler, işsizlik sorununun aile üyelerine yansımaları, yükselen yaşam standartlarına erişebilmek çabasının getirdiği ekonomik sıkıntılar sorunlardan bazılarıdır. Bu tür sorunlar ailenin değişmesi ve kendini yeni durumlara uydurmasında oldukça etkili faktörler olarak sayılabilir.

a. Biyolojik İşlev (İnsan Neslini Devam Ettirme İsteği ve Cinsel Davranışların Düzenlenmesi): Toplumda nüfusun kaynağının oluşturması açısından aile, temel bir kurumdur. Bu işlev, eşlerin cinsel ihtiyaçlarını karşıladığı gibi, kuşakların sürekliliğini de sağlamaktadır. Yani bu işlevle, cinsel ilişkiler düzenlenerek (cinsel ilişkilerin kimlerle olacağı belirlenerek) ailenin varlığı korunmakta ve neslin devamı sağlanmaktadır. İnsanoğlunun başarılı bir yaşama sahip olmasında cinsel güdü önemli bir yer almaktadır. Bu güdü, birinci derece duygusallıkla, ikinci derecede toplumsal çevreye sınırlanmıştır. Gelenek ve göreneklerin özellikle bu konuda etkisi

büyüktür. Zaten hiçbir toplum düzensizlik ve karışıklık istemez. Bu nedenle karışıklığa ve düzensizliğe yol açabilecek her türlü davranış toplumsal normlar tarafından engellenir.

İnsan türünün devamını sağlamak için, çocuk yapma işlevini toplumda aileler yerine getirmektedir. "Tüm aile biçimleri için bu işlev ortaktır". Nesli devam ettirme isteği toplumsal baskı, toplumsal ihtiyaç ve toplumsal arzular sonucu kadın ve erkekte yaşlılık devresinde kendisini yalnız bırakmayacak, elinden tutacak bir insana sahip olma dileği ve benzeri gibi toplum tarafından belirlenmiş fikirler, çocuk sahibi olma isteğini güçlendirmektedir. Dahası insan neslini devam ettirme isteği, ölüm sonucunda kaybolan nüfusun yerine taze canlı nüfus üretmekte önemli rol oynamaktadır. "Toplumbilimciler, farklılaşmış ve karmaşıklaşmış toplumlarda aileyi, bireylerin yaşamasını sağlayan fizyolojik ihtiyaçları karşılayan, neslin biyolojik devamının gerektiği cinsiyet ilişkilerinin odağı olan ve nesli devam ettiren evrensel bir kurum olarak tanımlanmışlardır".

Kırsal kesimde ailenin üreme işlevi, insan topluluklarının yaşantıları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri toplumsal öğelerle çevrelenmektedir. Evlilik ve üremenin, kültürler arası farklılık göstermesi, toplumsal öğelerin, değişik kültürler içinde oluşması ve farklı değer yargıları ile yüklü olmasından kaynaklanmaktadır. Kırsal kesimde kimin kiminle, kaç eşle ve hangi koşullar altında evlenebileceğine dair bir takım kurallar bulunmaktadır.

Ailenin üreme işlevi yani doğurganlık üzerinde, evlilik yapısının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Toplumsal değerler ve gelenekler, eğitim düzeyi, toplumsal-ekonomik durum, annenin sağlığı ve çeşitli doğum kontrol yöntemleri doğurganlığı etkileyen önemli faktörlerdir ve bu faktörlerin dışında, evlenme yaşındaki değişimler dolayısıyla doğurganlık çağının uzaması ve kısalması doğurganlığı etkilemektedir.

Kırsal kesimdeki genç erkek nüfusun sürekli olarak kentlere göç etmesi ve dolayısıyla erkek nüfusun görece olarak eksik olması, evlenme yaşlarındaki yükselmenin bir nedeni olmaktadır. Evlenme yaşlarındaki yükselme ve dalgalanmalar, doğurganlığı doğrudan etkilediği gibi, bir ölçüde ailenin üreme işlevindeki değişimleri de etkilemektedir.

Ailelerin üreme işlevi, çok çocuk doğurmanın ve çok çocuğa sahip olmanın köylerde önemli olduğu görülmektedir. Bugün doğurganlık ile ilgili tutumlarda değişiklik olmakla birlikte, ailenin halen en önemli görevlerinin başında üreme işlevi yer almaktadır. Kırsal kesimde çocuk sahibi olamamak yani kısırlık, boşanmayı meşrulaştıran en önemli etken sayılmaktadır. Kırsal yaşamda oldukça seyrek rastlanan kısırlık olayında çözüm, boşanma yerine erkeğin

doğurganlığını kanıtlamış bir dulla ya da genç bir kızla ikinci kez evlendirilmesiyle sağlanmaktadır. Yani doğurganlık ile ilgili tutumlar değişse de, üreme işlevi, ailenin en önemli işlevi olmaya devam etmektedir.

Kırsal kesimde hiç evlenmeyen kişi yok denecek kadar az olmaktadır. Bu gerçek zaman içinde değişmemiştir. Yani ailenin üreme işlevi sürmektedir. Ailenin üreme işlevinin değişmesi, doğurganlığın değişmesi demektir. Doğurganlığın değişmesi, gönüllü ve bilinçli kararlarla veya bireylerin bilinçsiz davranışları sonucu olabilmektedir. Üremeye ilişkin davranışların, üremeye ilişkin bir amacı olmaması, onların bütünüyle bilinçsiz davranışlar olduğu anlamında alınmamalıdır. Örneğin, bekar oğlunu eğitim yapmak üzere kente gönderen aile başkanı, ailenin üreme işlevinin aksadığının farkındadır. Ancak temel amaç doğurganlığı azaltmak değildir. Bu kararlarda, ailenin, işlevleri arasında yaptığı bir öncelik sıralaması söz konusudur. Doğurganlığın bu tür bir değişmeye uğraması, genelde ailelerin üreme işlevlerini değiştirmeye yönelik bilinçli kararları sonucu olmamaktadır.

Evlilerin doğurganlığının etkileyen faktörler de kırsal kesimde çok çeşitlidir. Eşlerin geçici bir süre ayrılması bunların başında gelir. Tarım ve tarım-dışı mevsimlik işçilik nedeniyle, eşlerinden bir süre ayrılanların, ya da birkaç yıllığına yurt-dışına çalışmaya gidenlerin oranı az değildir. Aile göçleri, genelde iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada, erkek gidip yerleşmekte, sonra dönüp, eşlerini ve çocuklarını da götürmektedir. Ailenin kente taşınması için, kimi zaman, yine birkaç yıl beklemek gerekmektedir. Kısaca, coğrafi hareketlilik, kırsal kesimde, ailede doğurganlığı azaltıcı bir rol oynamaktadır. Ancak burada amaç yine ailenin üreme işlevinde bilinçli bir değişiklik yapmak değildir.

Az sayıda çocuk sahibi olmak isteme, aileleri doğurganlığı kontrol edebilmeye yöneltmiştir. Doğurganlığı azaltmak için, köylerde gebeliği önleyici çeşitli geleneksel yöntemler geliştirilmiştir (Örneğin cinsel ilişki sonrası sıcak suya oturma, rahim içini sabun su ile yıkama vb. gibi). Ayrıca bu geleneksel yöntemlerin yanında, gebeliği önleyici modern yöntemler ve kürtaj, kırsal kesimdeki ailelerin bir bölümü tarafından bilinmektedir. Köylerde doğurganlığın bilinçli olarak azaltılmasında, yöntemlerin her türü kullanılmaktadır. Ailenin üreme işlevinde bilinçli bir davranış değişikliğine gitmek, yani doğurganlığı azaltmak için gebeliği önleyici yöntemler kullanmak, düşük yapmak, üreme işlevinin değiştiğini göstermektedir.

Cinsel davranışların düzenlenmesinde, aile ve evlilik kurumu önemli rol oynamaktadır. Toplumun yeniden üretilmesi ve bireylerin cinsel güdülerinin tatmini evlilik bağı ile aile içinde karşılanmaktadır. Herkesin her zaman, herkesle evlenemeyeceği gibi; herkes her zaman herkesle cinsel ilişki kuramayacağı toplumsal bir kuraldır. Kırsal kesimde gelenek ve görenekler, karışıklığa ve düzensizliğe yol açabilecek her türlü davranış engellemektedir. Topluluk

normlarının uygulayıcısı ailedir. Kırsal kesim ailesinin toplumsal kontrol mekanizması, topluluk normlarının uygulanmasını sağlamaktadır. Aile, cinsel davranışların düzenlemesi işlevini sürdürmektedir. Biyolojik işlev, içinde yer alan cinsel davranışların düzenlenmesi ve insan neslinin devam ettirilmesi görevini kırsal kesimdeki aileler belirli kurallar çerçevesinde günümüzde de sürdürmektedir.

b. Ekonomik İşlev: Aile, hem bir üretim ve hem de tüketim birimidir. Günümüz toplumlarında aile, üretim bu işlevinden giderek uzaklaşmıştır. Eski toplumlarda aile-içi ekonomik faaliyetler daha çok üretime yönelikken, endüstrileşme ve kentleşme sonucunda ekonomik faaliyetin amacı, üretimden-tüketime doğru değişmiş ve günümüz sanayi toplumlarında aile üretimden çok, tüketim yapar bir duruma gelmiştir.

Ev dışındaki kurumlar üretim işlevi üzerine almaktadır. Giyecek ve yiyeceklerin ailenin dışında yapılması gibi. Ekonomik eylemlerle ilgili iş, aile çevresinde ayrılmıştır. Yani günümüz toplumlarında toplumsal hayat seviyesinin yükselmesi sonucunda ailenin temel ihtiyaçları da artmış, buna paralel olarak, günümüz toplumlarında aile üyeleri temel ihtiyaçlarını karşılamak ve bir gelir elde etmek için, birlikte aile dışında ve aile içerisinde çalışmak zorunda kalmıştır.

Kırsal Alevi topluluklarında yapılan tarımsal üretimde, aile hâlâ büyük bir üretim ünitesi olmaya devam etmektedir. Aile içerisinde ekonomik işbirliği, anne ve baba arasındaki cinsi ilişkilerle birlikte, aile üyelerinin beraberce yaşamasının olanaklı kılan, aile üyelerini birbirine bağlayan önemli bir bağdır. Erkekler genellikle hem aile içerisinde hem de aile dışında fiziksel olarak da daha fazla güç gerektiren işlerde çalışmaktadır. Ekonomik yönden üretim sırasında, çocuk sahibi olan kadınların hareket özgürlüklerini; hamilelik, çocuk ve hasta bakımı gibi işler engellemektedir.

Aile, üyelerinin ihtiyaçlarını yine aile içinde karşılamaya çalışmaktadır. Yani ekonomik işbölümü aile içinde vardır. Ancak kırsal dönüşüm sürecine uyum sağlamak amacıyla, aile üyelerinin aileye katkı sağlamak için köy dışında çalışmaları karşılığı kazandıkları gelir ve diğer elde edilen gelirler aile başkanında toplanır ve harcama da yine aynı biçimde aile başkanı tarafından yani tek elden yapılmaktadır.

Ekonomik işlevle ilgili bir başka nokta da, bireyin hayatını kazanması için gerekli temel becerilerin öğretimini eğitim sisteminin üzerine almış olmasıdır. Okuma, yazma, mesleki eğitimde bu beceriler arasındadır ve bu becerileri verme görevini okullar üzerine almıştır. Aynı biçimde okullar, mesleki rehberlik çocuğa en uygun mesleği seçmek bakımından temel bir

gereklilik durumuna gelmiştir. Yani, aile işlevlerinden bir kısmını bürokratik örgütlere devretmesiyle birlikte aile üyelerinin işlevsel yükünü hafifletmiştir. Özellikle çocuklara toplumsal öğretim sorumluluğunu, diğer toplumsal kurumların devralmasıyla birçok kadın çocuklarına bakımın yanında, ailevi olmayan bir takım şeyleri yapabilmeyi üslenecektir. Böylece aile rollerinde, sorumluluklarında meydana gelen değişim, kadınların pek çoğunun aile dışındaki eğitimsel, politik ve ekonomik rollere sevk edilmesine hizmet edecektir.

c. Sevgi İşlevi (Psikolojik Doyum Sağlama İşlevi): Anne-baba ve çocuk arasındaki karşılıklı ilişki ve birbirine bağımlılıkları zamanla değişmektedir. Önce çocuk, ana ve babasına bağımlı bir konumdadır; sonra ise bağımlılık ilişkisi yön değiştirerek devam etmekte, yaşlı ana ve babanın çocuğa/evlada bağımlılığı biçimine dönüşmektedir. “Bu örüntü özellikle geleneksel toplumsal-ekonomik yapı içerisinde, yaşlılık güvencelerinin yokluğunda ve çocuğun aileye katkısının önemli olduğu ailelerde yaygındır”.

Köylerde aileler, üyelerine bakmanın yanı sıra, her türlü maddi ve manevi zarara karşı üyelerine yardım elini uzatmaktadır. Topluluk dayanışması diye de adlandırılabilen bu özellik, köylerde de aile-birey, topluluk-aile arasında bulunmaktadır. Köylerdeki her zararlı hareketin topluluğa karşı yapılmış sayılması da, bu anlayışın bir göstergesi olmaktadır.

Tüketilen yiyecek türlerinin büyük bölümü aile içinde üretilmektedir. Bu üretilen yiyecek maddelerinden yalnız köy içinde yaşayan aileler değil, dolaylı bir biçimde de olsa köy ile ilişkilerini kesmemiş olan göç etmiş aileler de faydalanmaktadır. Gerek tatil dönemi olan yaz aylarında köylere gelip çalışarak bu üretime katılanlar, gerek köyden ayrılmış olan ancak köylerde arazilerinin kullanımını başkalarına vermiş olan aileler, bu üretimden pay almaktadırlar. Hatta üretime katılmayan ve köylerde arazisi bulunmayan aileler bile bu üretimden pay alabilmektedir. Günümüzde köy dışında yaşayan (o köylerden göç etmiş) ailelere, yiyecek gönderme geleneksel bir uygulama olarak yaşatılmaktadır. Bu da bize, ailenin ekonomik işlevinin değişerek bile olsa, bugünde sürdüğünü göstermektedir.

Ailenin psikolojik yani sevgi işlevi analiz edildiğinde de yine bireyin psikolojisini veya kişiliğini; yani motivasyon, değer inanç ve tutum sistemini etkileyen biyolojik, zihinsel, toplumsal faktörlerin yanı sıra ailenin rolü de çok önemlidir.

Anne-baba ve çocuklar arasındaki duygusal ilişkiler, aile üyelerinin psikolojik doyuma ulaşmalarını sağlamaktadır. Anne-baba ve çocuklar arasındaki ilişkiler karşılıklı olmaktadır. Anne-babanın çocuklarına duydukları karşılık beklemeden sevgi, onları birbirlerine

kaynaştırmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan Alevi ailelerde anne-babalar, dinlenme ve eğlenme zamanı olarak ayırabildikleri çok az bir zamanı küçük çocuklarıyla geçirebiliyorlar. Sevgi duymak, şefkat görmek, çocuğun ihtiyaçları arasında olduğu için, ailenin diğer işlevlerindeki değişmelere oranla, bu işlevi çok az değişmektedir. İşte ailelerin bu kalıcı işlevi, onun değerini giderek arttırmaktadır. Çünkü aile içinde sevgi ile büyüyen çocukların sağlıklı bir kişilik geliştirebildikleri ve uyumlu arkadaşlık ilişkileri kurabildikleri düşüncesi topluluk üyeleri arasında benimsenmektedir.

Sevgi işlevi, aile üyelerinin birbirine karşı duygusal bir bağ geliştirmelerini sağlamakta, gerek eşler, gerek çocuklar ve gerekse ailedeki diğer üyeler arasında sevgi bağının kurulması ve güven hissinin oluşumu, aynı zamanda ailenin diğer işlevlerinin gerçekleşmesinde bir temel unsur olmaktadır. Ailenin kurulmasında sevgi işlevi önemli bir rol oynamaktadır.

Günümüzde kırsal kesimde yaşayan ailelerde, anne ve babalar tarım ve hayvancılıkta alanlarındaki uzun çalışma süreleri nedeni ile çocuklarına vakit ayıramamakta ve onlarla uzun süre birlikte olmamaktadırlar. Bu nedenle onların sürekli sevgisinden uzak kalmaktadır. Aile içinde ve dışında yaşanan gerginlikler, bunalımlar ve sorunlar, anne-baba sevgisine olan ihtiyacı daha da arttırmaktadır. Ancak “geleneksel ailede psikolojik ilişkiler yoğun değil yaygındır”. Kırsal kesimde yaşayan Alevi ailelerinde sevgi işlevine bakıldığında; evliliklerde duygusallığa, romantizme ve nesnel gerçeklik içerisinde olandan fazla beklentilere yer verilmemektedir. Kırsal topluluk olan köylerde, gerek ana-baba, gerekse ana-baba ve çocuk arasındaki ilişkinin ve birbirine bağlılığın varlığı, güven hissinin uyandırmakta ve ailenin diğer işlevlerinin gerçekleşmesinde bir temel unsur olmaktadır.

d. Koruyucu İşlev: Aile, kan bağıyla birbirine bağlanan, birlikte yaşayan toplumsal bir birlik olmasının yanında, ekonomik faaliyetlerin de, üyelerinin aralarında, bir işbirliği meydana getirdiği ekonomik bir birliktir. Önemli olan da biyolojik, psikolojik ve toplumsal faktörlerle yaratılmış aile birliğinin devamı için, gerekli maddi olanakların sağlanmasıdır.

Alevi köylerinde "aile, üyelerine bakmanın tüm sorumluluğu üzerine almıştır". Bu nedenle "ailenin sorumluluklarından biri de aile üyelerini koruma işlevi" olmaktadır. Çünkü günümüzde bile kırsal alanlarda insanın güvenliğini sağlayan kurumlar genellikle daha yaygınlaşmadığı için farklı kurumların yapması gereken bazı işlevleri de aile yerine getirmektedir. Bu durum topluluk üyelerine dışardan gelen saldırılara, tüm aile üyelerinin birlikte karşı koyma davranış tarzında da kendini göstermektedir. “Toplumsal güvenlik kurumunun olmadığı ya da çok az bulunduğu geleneksel toplumlarda, kan davası yaygın” biçimde görülmektedir. Ekonomik yönden koruyuculuk konusu ele alındığında, buradaki koruyuculuk özellikle dıştan gelebilecek her türlü maddi ve manevi zararlara karşı kişinin korunmasıdır, kısaca aile üyelerinin güvenliğinin

sağlanmasıdır.

Bu işlevin de, aile için bugün giderek önemi azalmaktadır. Çünkü bugün bu işlevi, daha çok devlet üzerine almıştır. Örneğin sağlık, işsizlik, ihtiyarlık ve toplumsal güvenliği sağlama gibi işlevleri üzerine alan devlet, vatandaşlarını bu yönden korumaktadır.

Kırsal aileleri bir kısım görevlerini, sağlık, toplumsal güvenlik gibi devlet kurumlarına devretmişlerdir. Örneğin Sağlık Ocağının, sağlıkla ilgili ihtiyaçlara cevap vermesi, köy bekçilerinin ve çevredeki jandarmaların toplumsal güvenlik ihtiyacı karşılaması gibi.

e. Toplumsallaştırma İşlevi ve Toplumsal Kontrol İşlevi: Toplumun temel görünümü biyolojik anlamdaki "insan" ve "insanlar" değil, daha karmaşık bir yapı olan "toplumsal davranış"tır. Toplumun başlangıcı için temel olan bu durumda, en az iki kişi arasındaki bekleyişler için, ortak kültür ve ortak bilgi gerekir. Yani insanın biyolojik varlık olmaktan çıkıp, toplumun bir üyesi olması, ancak toplumda ondan önce var olan kurumları öğrenmesi, değer ve inançları benimsemesi, beğenmesi ve bunlara uygun olarak kendisine verilen rolleri oynaması, gerçekleştirmesi ile olanaklıdır. Bireyin içinde yer aldığı toplumun bir üyesi olabilmesi için geçirdiği aşamalar ise, "toplumsallaşma" denilen süreç ile gerçekleşir. Bu süreç yolu ile birey, kişilik kazanmakta ve belli bir toplumda yaşamasını olanaklı kılan tutum ve davranışlara sahip olmaktadır.

Toplumsallaşma olgusu her şeyden önce, bir toplum içinde oluşmaktadır. Bireyin, o toplumun bir üyesi olarak toplumdaki rollerini almakta; topluma egemen olan kuralları (normları) benimsemekte, beğenmektedir. Ancak, bu sürecin ilk bakışta somut gibi görünen, gerçekte ise soyut bir kavram olan toplumda değil, toplumu oluşturan, biçimlendiren aile, okul, yönetsel birimler, dernekler, yaşıt, arkadaş ve komşu kümeleri vb. gibi etmenler yolu ile yapıldığı bir gerçektir. Toplum bu etmenlerin tümün kapsayan bir olgudur.

Çocuğun kişiliğinin gelişmesi aile ile başlar. Toplumsal kurallar da ailede öğrenilir. Çocuk, toplumsal değerleri, duyguları ve statü beklentilerini ailenin her üyesiyle olan deneyimleri yolu ile öğrenir. Çocuğun ilk ödüllendirme ve cezalandırılması, kendisi hakkındaki ilk alıştırma ve ilk davranış örnekleri, aile içinde kendilerine deneyim sağlamaktadır. Bütün bunlar temel kişiliğin gelişimine yardım eder. Günlük davranış, çocuğa grubunun davranış örneklerini göstermek ve duyguları belirtmek bakımından önemlidir. Ailede içindeki toplumsallaşma sürecinde, çocuğa öğretimde bulunmak, rehberlik, çocuğun eylemlerine cevap vermek ve kendi eylemlerine çocuğu katmak yoluyla olur. Çocuk da uygun örnekleri ve değerleri seçmektedir. Bu seçimi

çocuk, gözlem, başkalarına katılma, rol oynama ve kendi düşünce ve davranışını yargılama yoluyla gerçekleştirmektedir.

Her şeyden önce aile içinde gerçekleşen bir olgu olan toplumsallaştırma işlevi, Alevi topluluklarda bireyin, o toplumun üyesi olarak toplumdaki rolleri alması, topluma egemen olan kuralları (normları) benimsemesi, beğenmesi biçiminde olmaktadır. Aile, toplumsallaşma işlevini, günümüzde okul, yönetsel birimler, yaşıt, akraba, arkadaş ve komşu gibi kurum, örgüt ve gruplarla beraber gerçekleştirmektedir.

f. Eğitim İşlevi: Kırsal Alevi yerleşimlerinde eğitim ve öğretim tamamen ailenin sorumluluğundadır. Öncelikli her türlü eğitim aile içinde verilmektedir. Aile üyelerinin uğraş alanı olan tarımsal etkinlikler, hayvancılıkla ilgili bilgiler, toplumsal kültüre ait uygulamalar ve kurallar bütünü, dinsel bilginin öğretilmesi/aktarılması ile ilgili gerekli hazırlık ve eğitim, aile içinde yapılarak, çocuk yetiştirilir. Yani çocuk toplumun kültürü ve inancı ile ilgili bilgilerini aile içinde edinmektedir. Aile içindeki büyüklerin, küçük çocukların eğitilmesinde büyük payları vardır. Dolayısıyla aile, bir toplumsallaştırma ajanı ve okul görevi görmektedir.

Günümüzde çocuğun örgün eğitimini devlet üzerine almıştır. Okula giriş yaşı düşmüş, çıkış yaşı yükselmiştir. Bu nedenle bugün aileler eskiye oranla eğitim konusunda daha ilgili ve bilgilidirler. Öğretmenle yakın işbirliği ile, ana-babalar kendilerine düşen görevi yerine getirebilirler. Ancak yine de aile, üyelerinin her türlü eğitiminden (mesleki, din, vs.) sorumludur ve bu işlevini yerine getirmeye çalışmaktadır.

Öğrenimini sürdürmek için, köy dışında bulunanların oranına baktığımızda, eğitimin ve öğretimin öneminin iyice kavrandığı görülmektedir. Bu eğitim için, gerekli hazırlık önce aile içinde verilmektedir. Daha sonra örgün eğitim işlevini, öğrenim kurumları üstlenmektedir. Eğitim ve öğretim ile ilgili bilgi ve ilgi eskiye göre artmıştır. Eğitim, iki yönlü bir süreç içermektedir. Aile dışında eğitim ve öğrenim gören gençler, geri döndüklerinde bildiklerini ailelerine aktarmaktadırlar.

g. Ailenin Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi: Üyelerini eğlendirme görevi de ailenin sorumluluğundadır. Aile, üyelerinin dinlenme ve eğlenmelerinin en iyi şekilde sağladığı yerdir. Aile üyeleri, birlikte üzülür ve birlikte eğlenirler. Bu eğlencelere genellikle tüm aile üyeleri katılırlar.

Boş zamanın verimli olarak kullanılması evde başlar. Ancak aile, boş zaman değerlendirme etkinliklerini sistematik olarak öğretmemektedir. Daha çok zaman değerlendirmeyi rastlantısal ve dağınık olarak bireylerine öğretmeye çalışmaktadır. Ayrıca bir ailenin, bireylerine öğretimde bulunacağı boş zaman değerlendirme etkinlikleri, o ailenin ekonomik düzeyine bağlıdır. Ülkemizde çocuğun hangi etkinliği seçeceği, çoğunlukla aileyi oluşturan kişilerin ortak dileklerine bağlı olmakla birlikte, kısmen de anne ya da babanın yetkili olarak karışması ve karar vermesi biçiminde belirlenir. Bununla birlikte, kırsal alanlarda bireyin bu eylemleri özgür olarak seçişi, ailenin ekonomik düzeyinin ve hane halkı başkanlarının eğitim düzeylerinin yüksekliği ve de kent ile ilişkilerinin sıklığıyla yaygınlık kazanmaktadır.

Ailenin çocuğa sağladığı boş zaman eğitimi, oyuncakların, araçların ve eylemlerin seçimi yönünden oluşmaktadır. Böylece ailede boş zamanların değerlendirilmesi üyelerinin mutluluğuna ve toplumsal ilişkilerinin istikrarına yol açmaktadır. Bu ortaklaşa eğlence biçimi, aile bağlarını güçlendirmektedir.

Bundan dolayı da, ana-baba ve çocuklar boş zamanlarını daha çok dışarıda geçirmektedirler. Bu değişimde birçok etmenler rol oynamaktadır. Bu etmenler:

- a. Konutların yetersiz ve elverişsiz oluşu da bu hususta rol oynamıştır.
- b. Aile üyeleri iş hayatı nedeniyle yorgun ve çok meşguldür.
- c. Seyirlik sporun gelişimi artmıştır.
- d. Seyahat isteği artmıştır.
- e. Kitle iletişim araçlarının gelişimi, bütün bu olumsuz durumlardan etkilenmiştir.

Ailenin boş zamanları değerlendirme işlevi bütün bu olumsuzluklara rağmen devam etmektedir. Bu görevleri:

- a. Önemli bir müzik merkezidir. Teypler, radyolar daha çok evde kullanılır. Elektrik gücü, dinlenme ve eğlenmeyi eve aktarmaktadır. Elektrik gücü, bahçeye, mutfığa, oturma odasına, yemek ve yatak odasına uygun araçlar getirmiştir.
- b. Yine, ev bir okul merkezidir. Her türlü kitap, dergi, gazete gibi gereçlerin çoğu evde kullanılır.
- c. Sohbet imkanları daha fazladır.
- d. Ayrıca ev kadınlarının teknolojik gelişmeler nedeniyle ev işi için ayırdıkları zaman kısalmış, bunun yerine çocuk ve gencin boş zamanını değerlendirme ve ona boş zaman eğitimi sağlama biçimine dönüşmüştür.
- e. Ülkemizde kırsal kesimde kızlar ve kadınlar boş zamanlarını değerlendirme ve eğitim merkezlerinde örgü, dikiş, bıçki, nakış gibi el işlerini öğrenirler. Aynı zamanda genç kızlar evde anne ve arkadaşlarından da öğrenirler. Diğer el sanatlarının bir kısmı da evde yapılır. Halıcılık gibi.
- f. Komşular arası gece ve gündüz ev gezmeleri de toplumumuzda oldukça yaygındır. Bu gibi ziyaretler söyleşiye, dayanışmaya, toplumsal kişilik geliştirmeye ve eğitime imkan verdiğinden önemlidir.
- g. Aile oyunları, birlikte gezmeleri ve televizyon izleme, günümüzde aile üyelerini bir araya

getiren ve ilişkileri geliştiren, üyeler arası diyalogu sağlayan yeni gelişmelerdir.

h. Bugün ailenin boş zaman değerlendirme yönünden başka rolü ise, bireye hobi alışkanlıkları kazandırmaktır. Bu alışkanlıkların edinilişi ve uygulanışı, aile içinde gerçekleştirilmektedir.

Aileler, boş zamanları değerlendirme işlevini devam ettirmektedir. Bu işlevin yerine getirilmesi sırasında aile üyelerinin bir arada bulunduğu görülmektedir. Aileler, boş zamanlarında evde televizyon seyretmek, sohbet etmek, komşulara misafirlığe gitmek ve akrabalarını ziyaret etmektedirler. Bu işlev, köy topluluklarının ilişkilerini olumlu yönde etkilemek bakımından büyük önem taşımaktadır. Su kaynaklarının çevresinde toplanarak piknik yapmak, aileler ve aile üyeleri için iyi bir boş zaman değerlendirme faaliyeti sayılmaktadır.

h. Dini İşlevi: Dini eğitim aile içinde başlamaktadır. Çocuklara çok küçük yaşta, dini inanç ve ibadet ile ilgili bilgiler verilmeye başlanmaktadır. Aileler üyelerine dini bilgileri vererek, din eğitimini sağlamakla, beraber, aynı zamanda dini bir kurum görevini yüklenerek, üyelerinin ibadet ve dinsel pratiklerini de organize etmektedir. Aileler üyelerine yalnızca dini eğitim vermekle kalmazlar, onun pratiklerini üyelerinin yerine getirip getirmediğini de denetlemektedir. Yani aile, tam bir dini birlik olmak üzere üyelerini denetleme rolü üstlenmiştir.

Çocuğun din eğitiminin önemli bir kısmı da aile kurumunda yerine getirilmektedir. Dini törenler, dualar, ailede öğrenilmekte/öğretilmekte ve diğer dinsel uygulamalar yine çoğunlukla aile içinde yerine getirilmektedir. Çocuk ya da ergenin dinsel pratikleri ailenin dini işlevini sürdürmesi ile yakından ilgilidir.

Köylerde yaşayan Aleviler inançlarının devlet tarafından resmi olarak tanınmamasından dolayı, bazı resmi olanaklardan yararlanamamaktadırlar. Dolayısıyla, dini bilgiler verme görevinin büyük bir kısmı ailelerce yerine getirilmektedir. Köyde kırkına varan (40 günlük) çocuk, artık bu dünyanın malı sayılmaktadır. Diş hediği, sünneti yapılır ve artık bağlı olduğu ortamın gelenekleri ile büyümesi için, çevre eğitimi verilir. Olayları anlayabilecek yaşa geldiğinde, kutsal ziyaret yerleri (Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa Sultan, Karacaahmet Sultan, Şah Kulu Sultan, Kaygusuz Abdal, Seyyit Ali Sultan'ın ziyaretlerinin yerleri), suyun, yerin ve göğün hakkındaki söylenceler anlatılmaktadır. Ayrıca büyüklerin verdiği eğitim ve öğretimle, Alevi-Bektaşiliğinin kuralları, Kerbelâ, On İki İmam vb. gibi dini konuların aktarılmasını da kapsayan bir dini eğitim verilmektedir. Bunların öğretimi tamamen aile tarafından yapılmaktadır. Bundan sonra, öğretime rehber veya 'pir' adı verilen dini öğreticiler yardımcı olmaktadır. Semahın (Samah' ta denilmekte) nasıl dönüleceğini, cemdeki sıralamasını ve anlamını rehber veya pir

öğretmektedir. Köylerde, Dede (Alevi Dedesi), rehber ve büyüklere saygıyı her çocuk aile içinde öğrenmektedir. Görüldüğü gibi inanç ve ibadetlerle ilgili bilgilerin tamamına yakını, aile tarafından öğretilmektedir. Yani kırsal kesimdeki aileler dini işlevlerini günümüzde de sürdürmektedirler.

1. Prestij Sağlama İşlevi: Bu işlev prestij konusuyla sınırlandırılmaktadır. Üyelerin, toplum içindeki statüleri aile tarafından belirlenmektedir. Yani üyeler toplumdaki statülerini aileden almaktadır ve soyluluk, rençberlik gibi kanla ve meslekle ilgili toplumsal statünün kaynağı ailedir.

İşlev toplumsallaşma süreci ile bir arada düşünülmesi gerekir. Çocuk bir taraftan kişiliğini geliştirirken, diğer taraftan içinde yaşayacağı toplumun kurallarını, inançlarını, değerlerini, kişilerin davranış ve tutumlarını da aile içinde öğrenmektedir.

1. Siyasal İşlevi: Bu işlev siyasi konularla sınırlandırılmaktadır. Aile, üyelerinin siyasi eğilimlerinin belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Aile üyelerinin gerek hane içindeki konuşmaları, gerekse siyasi partilere karşı eğilimleri, aile içindeki çocuğu da etkilemektedir. Çocuk, ailenin siyasi ilgisi ve siyasi katılımının yoğunluğuna göre, ailenin siyasi düşüncesinden etkilenmektedir.

Ailenin bu işlevi de toplumsallaşma süreci ile bir arada düşünülmesi gerekir. Ayrıca aile üyelerinin günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile ailenin siyasi düşüncesi dışındaki diğer siyasi düşünceleri de tanıma olanağı giderek artmaktadır. Aile, uyguladığı bilinçli toplumsallaşma süreci ile çocuğa toplumsal değer ve normları olduğu kadar, aile-içi somut ilişkilerle de belirli karar verme kalıplarını aktarmaktadır. Bu nedenle aile hem seçme işleminin, hem de davranışının temelini veren bir öge olarak, toplumsal-siyasal bir önem taşımaktadır. Aile, bireyin siyasi değer ve süreçlerle bütünleşmesi üzerinde içerdiği katılma modeli açısından, etkili bir rol oynamaktadır. Katılma uygulamalarında, 'ortak karar almayı öğrenme', yaklaşımının benimsenmesi ailenin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Köylerde yaşayan Alevi ailelerle, gerek aynı köy içinde gerekse çevresinde yer alan köylerde yaşayan Sünni aileler arasındaki inanç farklılığı, köyde/köylerde seçime katılma oranını arttırmakta ve iki topluluğun farklı siyasi partilere oy vermesinde etkili olmaktadır. Muhtarlık seçimi mücadelesinde ise, sülaleler arasında (köy içinde yaşayan aileler arasında) kıyasıya bir mücadele yaşanmaktadır. Köylerde muhtarlık seçimi, aynı zamanda bir prestij mücadelesidir. Ailelerin ortak bir davranış sergiledikleri, demokratik bir yarıştı.

Köyde siyasal tercihlerde ailenin çok etkin olduğu ve ailelerin siyasal işlevinin devam ettiği görülmektedir.

IV. SONUÇ

Toplumsal-kültürel sistemin tüm öğeleri, farklı oranlarda ve biçimlerde de olsa, zaman içinde değişmektedir. Teknolojik ve ekonomik yapı, toplumsal rol ve statüler, gelenek ve görenekler, insanlar arası ilişkiler, iletişim sistemleri, konut biçimleri, kişilik özellikleri ve benzeri toplumsal-kültürel sistem öğeleri, değişimin gözlendiği alanlar durumundadır. Daha genel bir ifade ile, toplumsal değişme; bir takım maddi dönüşüm süreçlerini (üretim biçimi, mekan ve yerleşim bölgelerinin organizasyonu, çevre ve yaşam koşulları gibi), toplumsal ilişkilerin değişim süreçlerini (tabakalaşma ve kurumlarla ilgili) ve psikolojik-toplumsal süreçleri (statü-rol sistemleri, kişilik özellikleri, inanç, tutum ve değerler sistemini) kapsamaktadır.

Kırsal kesimde yaşayan Alevi aile biçimlerinde (yani yapısında) meydana gelen değişimleri belirleyebilmek için, ailenin kuruluşundaki (yani evliliğin başlangıcındaki) aile biçimi ile bugünkü aile biçimi karşılaştırılmıştır. İlk kuruluşta geleneksel geniş aile içinde yer alan ailelerin, daha sonra geniş aileden ayrılarak çekirdek aileye dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca ilk kuruluşta çekirdek aile biçimindeki aileler, daha sonra geleneksel geniş aileye dönüşebilmektedir. Bu da bize aile biçiminin statik bir biçimde kalmayıp, belirli evrelerde değiştiğini göstermektedir. Örneğin evlenen erkeğin baba evine yerleşmesi ve kalmasıyla geleneksel geniş aile biçimi oluşmaktadır. Bir süre sonra evli oğlun geniş aileden ayrılması ile çekirdek aile biçimine dönüş görülmekte ve daha sonra oğlun kendi yetişkin oğullarının evlenmesi ve de kendi yanına yerleşmesi ile aile biçimi yeniden geleneksel geniş aile biçimine dönüşebilmektedir.

Bu yüzden geleneksel geniş ve geçici geniş aile, sürekli bir yaşayış biçimi olarak değil, bir ilişkiler biçimi olarak önem taşımaktadır. Aileler süreç içinde, geniş-çekirdek-geniş aile biçimleri içinde bulunabilmektedir. Ailelerin büyük bir kısmı kuruluşta, geniş aile içinde yer almakta, bir süre sonra yaşlıların ölmesi, toprak yetersizliği ve ekonomik zorluklar, geçimsizlik gibi nedenlerden dolayı çekirdekleşmektedir. Ailenin kuşak uzunluğunun görece olarak kısalması, geniş aile ilişkilerinin gerektirdiği işlevleri yerine getirebilecek, bir düzen değişikliğini getirmektedir. Geleneksel geniş aileden, çekirdek aileye geçişte, önemli olan nokta, geleneksel geniş aile başkanının gücünün hâlâ yerinde olmasıdır. Yine ileride, yaşlılar bakıma muhtaç hale

düştüklerinde ya da babanın ölmesi durumunda (yani annenin veya bekar kız kardeşlerin yalnız kaldığı dönemlerde), aile yeniden birleşmekte ve geçici geniş aile halinde yaşamaktadır. Bu ailede, hane halkı başkanı artık varsa bile baba değil, oğul olmaktadır. Yani ailede, ailenin yeniden üretilmesi sırasında ve bakıma muhtaç olan üyelerin bulunması halinde, geniş ailede ilişkileri güçlenmekte ve bir arada yaşama biçimine dönüşebilmektedir. Burada esas olan, bu dönemde üyelerin birbirine yardımcı olma geleneğidir.

Geleneksel geniş aile ilişkileri, hane halkı başkanının mesleğinden, hane halkının gelir düzeyinden, toprak büyüklüğünden ve modern tarım araçlarına sahip olma durumundan etkilenmektedir. Ailedeki biçimsel değişmelerin; aile-içi ilişki ve işlevlerinin de tam olarak değiştirdiğini ileri sürmek yanıltıcı bir yaklaşımdır. Köy dışına yerleşmiş ailelerin, yaz tatilinde köye dönüp baba evinde yaşamaları ve dolayısıyla geleneksel ilişki kalıplarına uymaları, geleneksel geniş ve geçici geniş ailenin sürekli bir yaşam biçimi olarak değil, bir ilişkiler biçimi olarak halen sürdürüldüğüne en iyi örnek olmaktadır.

Köylerde ailelerin büyük çoğunluğu çekirdek aile olduğu halde, geleneksel ilişkilerin halen yaygın olması ve benimsenen ilişkiler biçimi ile ilgili değer ve normlar açısından 'ideal' olarak görülen ve istenen kalıplara uygun aile biçiminin, geleneksel geniş aile olduğu görülmektedir. Bu ise, geleneksel ilişkilerin, çok benimsendiğinin bir göstergesi olmaktadır.

Dağ köylerinin bile, kente yakınlık ve kent ile ilişkilerinin sık olduğu görülmektedir. Ancak kent ile olan ilişkilerin, köylere yansımaları farklı olmaktadır. Köyler mekansal bakımdan kente benzemezken, dağ köylerinde bu etkileşimin; kentte bir konut sahibi olma yönünde köylüleri etkilendiği görülmektedir. Köyleri mekansal yapılar bakımından ele aldığımızda, köylerin bütün olarak tek örnek olarak değişmediği görülmektedir.

Köylerde, kentte ayrıca bir konut sahibi olanların, ayın yerleşme biriminde ve bir arada yerleşmiş olmaları, kentte karşılaştıkları problemin çözümünde geleneksel çerçevenin sunduğu yardımlaşma ve dayanışma yoluyla destek sağlayabilme amacını taşımaktadır. Bu yardımlaşma ve dayanışma, daha geniş çevre ile etkileşimleri azalttığından, kentle bütünleşme gecikmekte ve köylerdeki geleneksel ilişkilerin devamı da kolayca sağlanmaktadır.

Öte yandan hane halkının sahip olduğu toprak, herkese yeterli geçimi sağlayamadığı zaman, aile işletmesi dışında köyde ya da çevrede başka işlere girişmek zorunda kalan yeni evli erkek, artık bir üretim birimi olmayan geniş aileden koparak, karısı ve çocuklarıyla ayrı bir ev açmakla ve tüketimini de ayırmaktadır. Ancak tüketimdeki bu ayrılma, daha çok yardımlaşmanın

azalması olarak görülmektedir. Çünkü baba evinden ayrılan evli erkek çocuklara, ev için elde edilen ürünlerden az da olsa verilmektedir.

Hane halkının sahip olduğu toprakların, büyüklük oranının küçülmesi, parça sayısının artması, yıllık gelirlerin azalması, traktöre sahip olamama, öğrenim düzeylerinin yükselmesi, geleneksel geniş ailenin yapısal olarak, hızlı bir biçimde çekirdek aileye dönüşmesine ve hane halkı büyüklüğünün azalmasına neden olan faktörler olarak tespit edilmiştir.

Köylerde eş seçimi, ailenin maddi ya da prestij açısından, yeni evlenmeden doğan büyük bir kazancı ya da kaybı yoksa, çoğunlukla ya evlenecek olan erkek ve kızın düşüncesi alınarak, ailelerin karşılıklı olarak evliliği kararlaştırması ile ya da evlenecek olan erkek ve kız adayların, eş seçimini kendisi yapması ve evlilik kararı konusunda ailelerin onayını alması gibi uzlaştırmacı yollarla yapılmaktadır.

Evlilik kararını çoğunlukla evlenecek kızların ve aileler tarafından birlikte alındığı ya da aileler tarafından alındığı ve evlenecek kızların da, bu kararı onayladığı görülmektedir. Ayrıca, evlenecek erkeklerin evlenme kararını vermesi ve son kararı almasında da, ailenin etkisi çok fazla olmaktadır. Evlenmek isteyen ve bu isteğini dile getiren erkek ve kızlara aile pek karışmamaktadır. Bu da köylerde erkek ve kız çocuğuna atfedilen değirin yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Aileler, evlilik konusundaki tutumlarını daha da esnekletirmişlerdir. Köylerde giderek ailelerin artık evlenmeleri daha çok tamamen evlenecek kişilerin kendilerine bırakma eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Ailelerin kurulmasını güçleştiren başlık parasının ne alınmasını, ne de verilmesini, artık uygun bulmayan aileler, bunun tamamen ortadan kalması gereken bir uygulama olduğunu düşünmektedirler. Eş seçimi konusunda, erkek çocuğuna kız çocuğuna göre daha fazla serbestlik tanınmaktadır.

Evlilik öncesinde kız ve erkeğin yakınlaşması hoş karşılanmamakla birlikte, köy içinde evlenecek kişiler, önceden birbirini görme, tanıma ve konuşma fırsatını bulmaktadırlar. Köylerde evlilik öncesi kız ve erkeklerin tanışması ve konuşması geleneksel normlara uygun düşen davranışlar olarak görülmekte, bu durum köylerdeki geleneksel normlara göre benimsenen bir davranış olmaktadır. Köylerde evlilik öncesi tanışma ve konuşmaya Sünni köylerdeki gibi katı bakılmamaktadır.

Yakın akrabalarla (özellikle amca çocukları arasında) yapılacak evlilikler artık hoş karşılanmamaktadır. Bugün, akraba evlilikleri ile ilgili benimsenen değerlerin de tamamen değiştiğini, akraba evliliklerinin eskisi gibi tercih edilmediğini söyleyebiliriz.

Geleneksel ilişkilerin göstergesi sayabileceğimiz, imam nikahı uygulaması ve kanunlar tarafından yapılması zorunlu olarak belirlenen resmi nikah (yani medeni nikah) uygulaması, birlikte çok yaygın bir biçimde yapılmaktadır. Hatta yasal açıdan sakıncalı sayılmasına rağmen, imam nikahı, resmi nikahtan önce yapıldığı belirlenmiştir. Bu davranışın benimsenmesi ve uygulanması eskisi gibi yaygın bir biçimde devam etmekte, bu geleneksel tutumun varlığını sürdürmektedir.

Yasal yaşın altında evlenmelerin, günümüzde köylerde ortadan kalkmakta olduğu ve bir çok etkenin (ekonomi, eğitim vb. gibi) evlenme yaşının giderek artmasına neden olduğu belirlenmiştir.

Köylerde, halen erkeğin otoritesi devam etmektedir. Aile biçimi, ne olursa olsun, aile otorite bakımından ataerkil bir ilişkiler ağıyla örülmektedir. Yani köylerde çekirdek ailedeki otorite örüntüsünde kocanın, geleneksel geniş ailelerde babanın otoritesinin egemen olduğu görülmektedir.

Kırsal kesim ailesinde kadın, erkeğe göre daha alt statüdedir. Daima bir erkeğe bağlıdır. Bu bekarlık yıllarında babası, erkek kardeşleri, evlenince kocası, dul kalırsa da oğlu veya oğulları olmaktadır. Bu bakımdan ataerkil bir örüntünün, geleneksel ilişkileri belirlediğini söylemek pek abartılı olmayacaktır.

Kırsal kesimdeki aile, karşılıklı bir zorunluluklar ağından oluşmaktadır. Bu zorunluluklar yalnız karı-kocanın kendi arasında değil, büyükbabalar, torunlar kız ve erkek yeğenler, halalar, amcalar, teyzeler, dayılar ile yakın veya uzak bütün akrabalar için geçerli olmaktadır. Bu bağlar ilk bakışta, baskıcı, fedakârlık gerektiren ve bireyin hayatına müdahale eden bağlar olarak görülmektedir. Ama, aynı zamanda bireyi destekleyen, onu rahatlatan, ilişkilerinde, bireyi yalnızlıktan kurtaran ve özel menfaatlerin korunması konusunda garanti oluşturan bir yapıdadır.

Kadın ve erkeğin rollerinde değişmeler olmaktadır. Çekirdek ailelerde giderek iş birliğinin arttığı ve erkeklerin az da olsa eşlerine ev işlerinde yardımcı oldukları görülmektedir.

Köylerde aile içinde, çocuğun rol ve statüsü yeniden tanımlanmaktadır. Artık çocuklar, büyüklerin "malı" değil, içinde yaşadığı topluluğun bir parçasıdır. Evlerde 'Batı Modeli' eğitim, bir referans biçimi olarak kabul görmekte, anne ve babalar bazen istemeyerek de olsa, çocukları ile yeni ilişki türleri geliştirmek zorunda kalmaktadırlar. Eğitim sonucunda, yeni bilgilerle donanmış olan çocuk, bu bilgileri onları bilmeyen anne ve babasına öğretmek durumundadır. Ancak yaşlılar geleneksel ilişkilerdeki yeri bakımından, aile içinde, öğütleri ile köylerde fikir danışılan ve saygı gösterilen kişi olma özelliklerini muhafaza etmektedirler.

Çocuğa, özellikle erkek çocuğa verilen değer çok fazla olduğu ve bu geleneksel anlayışın devam ettiği görülmektedir. Erkek çocuğunun ekonomik değeri, yanında psikolojik değerinin de çok önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Köylerde erkek ve kız çocukların eğitimini sürdürmesinde büyük çaba göstermektedirler. Yalnız Alevi köylerinde kız çocuğuna verilen değer Sünni köylerden çok fazladır. Bu da dini inançların farklılığından kaynaklanan bir durum olara karşımıza çıkmaktadır.

Köylerde ailenin biyolojik (üreme ve cinsel davranışları düzenleme) işlevi, değişmekle birlikte sürmektedir. Ekonomik işlev ise, iki yönlü olarak üretim-tüketim biçiminde görülmektedir. Sevgi işlevi, aile-içi ilişkilerde duygusallık, romantizm ve nesnel gerçeklik içerisinde olandan daha fazla beklentilere yer vermeyen, bir anlayış içerisinde sürmektedir. Çocuğu toplumsallaştırma işlevi, toplumsal kontrolü elinde bulunduran aile-içerisinde yapılmaktadır. Koruyucu işlev, topluluk dayanışması denilen bir anlayış içerisinde aile ve köy topluluğunun katkılarıyla devam etmektedir. Ancak bu işlevin bir bölümünün, toplumsal güvenlik, sağlık vb. kuruluşla birlikte yürütüldüğü görülmektedir. Boş zamanların değerlendirilmesini, bugün de aile üyelerinin beraberce yürüttüğü görülmekle birlikte; aile tarafından bu işlevin bir kısmı, eğlence kuruluşlarına ve merkezlerine devredilmiştir. Dini eğitim işlevi de, ailenin önemli işlevleri arasındadır. Aile bir kısım dini bilgiler için, çocuklarını çeşitli kurumlara göndermektedir. Ancak Alevi köylerinde inanç farklılığından dolayı, nerede ise bu işlevi tamamen aile üstlenmektedir. Siyasal işlev, ailenin yerine getirdiği bir başka işlevdir. Kitle iletişiminin yaygınlaşması ve eğitim, ailenin bu işlevi yerine getirmesinde yardımcı olmaktadır. Yani köylerdeki aile biçimi ne olursa olsun, gelenek geniş aileye ait ilişkiler biçimi devam etmektedir.

Ailenin değişim içinde olduğu ve eski ile yeni, geleneksel olanla-modern arasındaki çatışmanın, aile içinde devamlı bir mücadele haline dönüştüğü görülmektedir. Yeni, henüz zafer kazanacak kadar nüfuz sahibi olamamıştır; ama ailenin yapı ve işlevlerinde biçimsel değişmeyi zorlayacak kadar da güçlü olmuştur.

DİPNOTLAR

1 Araştırma yapılan köylerin adları ve bağlı oldukları il merkezleri şunlardır:

Özellikle Karaçavuş (Şanık) köyü yüksek lisans tezinin yapıldığı ve çalışmaların yoğun biçimde yürütüldüğü ilk Alevi yerleşim birimidir. Yine çalışma süresi açısından en uzun süre kalınan ve “

Hızır Cemi

” “

Aşure (Muharrem Matemi) Cemi

” “

Muhabbet Cemi

” “

Görgü Cemi

” “

Musahiplik Cemi

” gibi inanca yönelik ibadetlerinin izlendiği, bunun yanı sıra sünnet ve evlilik törenlerinin gözlemlendiği köydür. Sanal akrabalıklar (musahiplik, kirvelik, süt kardeşliği, sağdıçlık) açısından bilgilere en sağlıklı biçimde bu köyde ulaşılmıştır.

Sün, Karaçavuş (Şanık) ve Kepektaş köyü, Elazığ merkez köylerinden biridir. Karaçavuş köyü, köy merkezi ve Maluşağı mezrasından meydana gelmektedir. Köye bağlı Maluşağı mezrasında yaşayanların, köy merkezinde yaşayanlarla idari birlikteliği dışında pek ilişkili olmamaktadır. Nedeni ise, köy merkezindeki halkın hepsinin Alevi-Bektaşî olmalarına karşın, Maluşağı mezrasında yaşayanların Hanifi olmasından kaynaklanmaktadır. İnanç yönünden farklı oluşları, toplumsal ilişkilerin de sınırlı olmasına neden olmaktadır. Köydeki bu inanç ayrımı, siyasi düşünceye de yansımaktadır. Köy içerisinde oylar salt bir partiye verilirken, köye bağlı Maluşağı mezrasında farklı bir partiye verilmektedir.

Köy içerisinde son yıllarda sülale ayrımı önemini kaybetmeye başlamıştır. Çünkü bugün artık köyde herkes birbiriyle yakından veya uzaktan akraba haline gelmişlerdir. Köy içinde kız alıp verme, kirvelik ve muhasiplik gibi kan bağına dayanmayan akrabalık edinme ritüelleri ile birçok sülale ve aileler birbiri ile akraba olmakta ve birbirlerini akraba olarak görmektedirler.

Köy halkını oluşturan sülaleler şunlardır : 1) Erindikliler 2) Hısıklar 3) Dinolar 4) Kığogiller 5) Kurmeşliler 6) Bektaşlar 7) Mehmetlıklar 8) Sadolar 9) Dizikçiler 10) Maluşaklılar

Tabanükü (Şeyh Hasan) Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı olan bu köyde Koç Uşağı Aşireti'ne mensup Aleviler yaşamaktadır.

Yenibas (Amutka), Ormanyolu (Tagar), Tekeli (Ahtük), Gözlü Çayır (Akirek), Esenevler (Bezahut) Tunceli ili Hozat ve Çemişkezek ilçelerine bağlı olan bu köylerde Koç Uşağı Aşireti'ne mensup Aleviler yaşamaktadır.

Örenönü (Milan / Milli), Yolkonak (Sorpyan / Sorpiyan), Kapuzlar (Hosor), Burmageçit (Siğso) Tunceli merkez, Mazgirt ve Pertek ilçelerine bağlı olan bu köylerde Milli (Milan) Aşireti'ne mensup Aleviler yaşamaktadır.

Geçitveren (Rıcık), Yaşaroğlu (Koman), Kuşaklı (Menekrek), Doğucak (Hüleman), Sülüntaş (Kardere), Anıtçınar (Çoşık), Çiftlik Tunceli iline bağlı olan bu köylerde İzolu Aşireti'ne mensup Aleviler yaşamaktadır.

Güleç (Sağsik), Baldan (Marçık), Sütlüce (Tülük), Bağlarbaşı (Gahmut) Tunceli merkez Pertek, Kızıl Kilise ve Mazgirt ilçelerine bağlı olan bu köylerde Yusufanlı Aşireti'ne mensup Aleviler yaşamaktadır.

Bakacak, Türkmenhacı ve Aşağıdarlı Diyarbakır merkez, Çınar ve Bismil ilçelerine bağlı olan bu köylerde Türkmen kökenli Aleviler yaşamaktadır.

2 Ortodoks İslam'a inanmayan topluluk dışı

3 Alevi topluluklarının her türlü baskıdan kurtulmak için gizli olarak yaptıkları ibadet ve törenlerine dışarıdan yabancı bir kimse alınmadığı gibi, belli bir erişkinliğe ulaşmamış Alevi olan bekarlarda bile yalnızca "Muhabbet Cemi"ne alınmaktadır. Diğer tüm cemlere girebilmek içinde "ikrar vermiş" ve "musahip tutmuş" olmak gerekmektedir.

4 ANDREWS, P. Aldford; **TÜRKİYE'DE ETNİK GRUPLAR**, Çev: Mustafa Küpüşoğlu, Ant Yayınları ve Tüzmamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 32-33

5 ANDREWS, P. Aldford; **TÜRKİYE’DE ETNİK GRUPLAR**, Çev: Mustafa Küpüşoğlu, Ant Yayınları ve Tümzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 33-34

6 ANDREWS, P. Aldford; **TÜRKİYE’DE ETNİK GRUPLAR**, Çev: Mustafa Küpüşoğlu, Ant Yayınları ve Tümzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.38

7 .....; MARAŞ’TAN SONRA, Birikim Yayınları, İstanbul, 1979, s. 22

8 .....; MARAŞ’TAN SONRA, Birikim Yayınları, İstanbul, 1979, s. 44

9 Bu gerilimin boyutları hakkında daha fazla bilgi için bakınız: ERDER, Sema; **KENTSEL GERİLİM (ENFORMEL İLİŞKİ AĞLARI ALAN ARAŞTIRMASI)**, Um:ag Yayınları, Ankara, 1997, s. 107-143

10 AKTAŞ, Ali; “Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri Ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi*

’nin 22-24 Ekim 1998 tarihleri arasında düzenlediği “

1. TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU

” nda sunulan yayımlanmamış bildiri.

11 AKŞİT, Bahattin; “İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış”, **TÜRKİYE’DE İÇGÖÇ (TÜRKİYE’DE İÇGÖÇ, SORUNSAK ALANLARI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ KONFERANSI 6-8 HAZİRAN 1997)**,

Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1998, s. 22-23

12 AKTAŞ, Ali; “Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri Ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi*

’nin 22-24 Ekim 1998 tarihleri arasında düzenlediği “

1. TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU

” nda sunulan yayımlanmamış bildiri.

13 Türkiye’de kabul gören iki köy tipi ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Stirling, P.; **TURKISH VILLAGES**, Weidenfeld and Nicolson, London, 1965

14 AKŞİT, Bahattin; “İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış”, **TÜRKİYE’DE İÇGÖÇ (TÜRKİYE’DE İÇGÖÇ, SORUNSAI ALANLARI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ KONFERANSI 6-8 HAZİRAN 1997)**, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1998, s. 26

15Akgür,Zeynep Gökçe; **TÜRKİYE’DE KIRSAL KESİMDEN KENTE GÖÇ VE BÖLGELER ARASI DENGESİZLİK** (1970-1993), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1997, s.101

16Akgür,Zeynep Gökçe; **TÜRKİYE’DE KIRSAL KESİMDEN KENTE GÖÇ VE BÖLGELER ARASI DENGESİZLİK** (1970-1993), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1997, s. 54-55

17AKTAŞ, Ali; “Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri Ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi*’nin 22-24 Ekim 1998 tarihleri arasında düzenlediği “**1. TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU**” nda sunulan yayımlanmamış bildiri.

18AKTAŞ, Ali; “Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri Ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi*’nin 22-24 Ekim 1998 tarihleri arasında düzenlediği “**1. TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU**” nda sunulan yayımlanmamış bildiri.

19AKŞİT, Bahattin; “İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy

Tarafından Bir Bakış”, **TÜRKİYE’DE İÇGÖÇ (TÜRKİYE’DE İÇGÖÇ, SORUNSAK ALANLARI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ KUNFERANSI 6-8 HAZİRAN 1997)** ,
Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, 1998, s. 31-32

20Özbay, Ferhunde; "Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmeleri", **TÜRKİYE’DE AİLENİN DEĞİŞİMİ: TOPLUMBİLİMSEL İNCELEMELER** ,
Ed: Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1984, s. 35

21 Yasa, İbrahim; "Köy İnceleme ve Araştırmalarında Metod", **V. İSKAN VE ŞEHİRCİLİK HAFTASI KUNFERANSLARI** ,
A.Ü., S.B.F. Yayını, Ankara, 1962, s. 5

22 Erdoğan, Zeki; **KIRSAL BÖLGELERDEN ANKARA, KIBRIS-BAYRAKTAR İLKOKULU GECEKONDU BÖLGESİNE GÖÇ VE GÖÇ EDENLERİN KENTLİLEŞMESİ** ,
H.Ü.Yayını, C-20, Ankara, 1977, s.1

23 Erdoğan, Zeki; **KIRSAL BÖLGELERDEN ANKARA, KIBRIS-BAYRAKTAR İLKOKULU GECEKONDU BÖLGESİNE GÖÇ VE GÖÇ EDENLERİN KENTLİLEŞMESİ** ,
H.Ü.Yayını, C-20, Ankara, 1977, s.77

24 Erdoğan, Zeki; **KIRSAL BÖLGELERDEN ANKARA, KIBRIS-BAYRAKTAR İLKOKULU GECEKONDU BÖLGESİNE GÖÇ VE GÖÇ EDENLERİN KENTLİLEŞMESİ** ,
H.Ü.Yayını, C-20, Ankara, 1977, s.1

25 Eserpek, Altan; **SOSYAL KONTROL, SAPMA, SOSYAL DEĞİŞME**, A.Ü., E.F. Yayını, Ankara, 1979, s. 6

26 Atalay, Beşir; **SANAYİLEŞME VE SOSYAL DEĞİŞME (KIRIKKALE ARAŞTIRMASI)**,
D.P.T. Yayını, Ankara, 1983, s. 27

27 Tugaç, Ahmet, v.d.; **TÜRK KÖYÜNDE MODERNLEŞME ARAŞTIRMASI RAPOR - 1**, D.P.T. Yayını, Ankara, 1970, s. 253

28 Eserpek, Altan; **SOSYAL KONTROL, SAPMA, SOSYAL DEĞİŞME**, A.Ü., E.F. Yayını, Ankara, 1979, s. 4

29 Erdoğan, Zeki, **KIRSAL BÖLGELERDEN ANKARA, KIBRIS-BAYRAKTAR İLKOKULU GECEKONDU BÖLGESİNE GÖÇ VE GÖÇ EDENLERİN KENTLİLEŞMESİ**, H.Ü.Yayını, C-20, Ankara, 1977, s. 2

30 Gökçe, Birsan; "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme" **AİLE YAZILARI - I: TEMEL KAVRAMLAR, YAPI VE TARİHSEL SÜREÇ**,
Derleyen: Beylül Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1991, s. 207 : Freyer, Hans;
SOSYOLOJİYE GİRİŞ
, Çev.: Nermin Abadan, A.Ü., S.B.F. Yayınları, Ankara, 1967, s. 220: Erdentuğu, Aygen; "Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri",
AİLE YAZILARI - I: TEMEL KAVRAMLAR, YAPI VE TARİHSEL SÜREÇ,
Derleyen: Beylül Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1991, s. 322: Eserpek, Altan;
SOSYAL KONTROL, SAPMA, SOSYAL DEĞİŞME
, A.Ü., E.F. Yayını, Ankara, 1979, s. 65

31 Ozankaya, Özer; **TOPLUMBİLİM**, Tekin Yayını, Ankara, 1986, s. 281

Çekirdek aile: Evli çift ve evlenmiş çocuklardan oluşan ev halkı.

Geleneksel geniş aile: Aile başkanı ve eşiyle, oğulları, gelinleri veya bir evli oğlu ve diğer bekar çocukları, ya da tek bir evli oğlu, gelin ve torunların birlikte oturmaları.

Geçici geniş aile: Aile başkanının kendi ana-babası (veya bunlardan biri) bekar kardeşleri, karısının bu tür yakınları ya da her ikisinin diğer akrabalarının bulunması. Bu akrabalar

birkaçı bir arada bulunabileceği gibi yalnız biri de olabilir.

Parçalanmış aile: Ölüm, boşanma, ayrı yaşama gibi nedenlerle kadın veya erkekten birinin ya da her ikisinin bulunmadığı aile. Örneğin, dul anne ve evlenmemiş çocukları veya büyükanne ve evlenmemiş torunların birlikte oturması gibi.

Hanehalkı: Aynı evde kalan ve aynı kazandan yiyip-içen bireyleri içermektedir.

Hanehalkı başkanı: Aile içerisinde otorite yetkisine ve stratejik öneme sahip kişi.

Akraba: Hanehalkı başkanının kardeşleri, baba ve anneleri, onların (baba ve annelerin) kardeşleri, kardeşlerinin çocukları ve kendi eşleriyle aynı akrabalık bağı bulunanların hepsi. Araştırmada akraba terimi, bu geniş anlamıyla kullanılmaktadır.

32 Kuşak: Yaklaşık olarak 25-30 yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeğidir. Yatay kuşak: Ailenin kardeşler çizgisinde oluşturduğu bireyler öbeğidir.

Dikey kuşak

: Ailenin baba, oğul ve torunlar çizgisinde oluşturduğu bireyler öbeğidir.

33 Merter, Feridun; **1950-1988 YILLARI ARASINDA KÖY AİLESİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER (MALATYA ÖRNEĞİ)**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 60

34 Bu alanda akademik olarak var olan en önemli çalışmalar: BAL, Hüseyin; **SOSYOLOJİK AÇIDAN ALEVİ-SÜNNİ FARKLILAŞMASI VE BÜTÜNLEŞMESİ: ISPARTA’NIN ALEVİ-SÜNNİ ORTAK YAŞAYAN MERKEZ ALİBEYKÖY VE YAKAÖREN KÖYLERİ ÜSTÜNE YAPILMIŞ KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA**

, Ant Yayınları, İstanbul, 1997, s. 149-232: AKTAŞ, Ali ;

KIRSAL KESİM AİLESİNİN YAPI VE İŞLEVLERİ: HIDIRBABA (SÜNNİ) VE KARAÇAVUŞ (ALEVİ) KÖYLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

, Elazığ, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1996, s. 105-138: SOYYER, Yılmaz;

SOSYOLOJİK AÇIDAN ALEVİ BEKTAŞİ GELENEĞİ (ŞANLIURFA’NIN KISAS BELDESİNDE BİR TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YAPI ÇÖZÜMLEMESİ)

, Seyran Yayınları, İstanbul, 1996, s. 25-62 ve 144-151 : BAL, Hüseyin;

ALEVİ-BEKTAŞİ KÖYLERİNDE TOPLUMSAL KURUMLAR: BURDUR VE ISPARTA İKİ KÖYÜNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

, Ant Yayınları, İstanbul, 1997, s.123-183: ENGİN, İsmail;

AKÇAENİŞ TAHTACILARINDA DİNİN VE DİNİ ÖRGÜTLENMENİN GÜNLÜK YAŞAMA ETKİSİ

, Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993, s. 103-193: TUĞCU, Hüseyin;

TÜRK AİLE YAPISINDA BEKTAŞİ GELENEKLERİNİN YERİ VE BİR BEKTAŞİ KÖYÜ

, Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1992, s. 170-276

35- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1935 GENEL NÜFUS SAYIMI: KÖYLER NÜFUSU**, D.İ.E. Yayını, İstanbul, 1937, s. 111, s. 345

- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1945 GENEL NÜFUS SAYIMI: İL, İLÇE, BUCAK VE MUHTARLIKLAR İTİBARIYLA NÜFUS MİKTARI VE YÜZEY ÖLÇÜMÜ**

, D.İ.E. Yayını, İstanbul, 1949, s. 200-201

- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1950 GENEL NÜFUS SAYIMI: VİLAYET, KAZA, NAHİYE VE KÖYLER İTİBARIYLA NÜFUS**

, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1954, s. 158

- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1955 GENEL NÜFUS SAYIMI: VİLAYET, KAZA, NAHİYE VE KÖYLER İTİBARIYLA NÜFUS**

, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1961, s. 181

- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1960 GENEL NÜFUS SAYIMI: KÖY (MUHTARLIK), BUCAK VE İLÇELER İTİBARIYLA İL NÜFUSLARI**

, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1963, s. 200-201

- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1965 GENEL NÜFUS SAYIMI: İDARİ BÖLÜNÜŞ**, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1968, s. 230-231

- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1970 GENEL NÜFUS SAYIMI: İDARİ BÖLÜNÜŞ**, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1973, s. 207, s. 209

- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1975 GENEL NÜFUS SAYIMI: İDARİ BÖLÜNÜŞ**, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1977, s. 5-6

- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1980 GENEL NÜFUS SAYIMI: İDARİ BÖLÜNÜŞ**, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1981, s. 4-5

- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1985 GENEL NÜFUS SAYIMI: İDARİ BÖLÜNÜŞ**, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1986, s. 5-6

- Devlet İstatistik Enstitüsü; **1990 GENEL NÜFUS SAYIMI: İDARİ BÖLÜNÜŞ**, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1991, s. 5

36 Erdoğan, Zeki; "Fırat Havzasından Örneklerle Geri Kalmış Yörelerin Hızlı Kalkınmasını Engelleyen Sosyo-kültürel ve Sosyo-psikolojik Faktörler", **FIRAT HAVZASININ SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK KALKINMASI SEMPOZYUMU**, Yayına Hazırlayanlar: Zeki Erdoğan v.d., F.Ü. Yayınları, Elazığ, 1991, s. 558

37 Atay, Mahmut; "Fırat Havzasında Zorunlu Göçler: Keban Örneği", **FIRAT HAVZASININ SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK KALKINMASI SEMPOZYUMU**, Yayına Hazırlayanlar: Zeki Erdoğan v.d., F.Ü. Yayınları, Elazığ, 1991, s. 581

38 Bilgin, Nuri; **EŞYA SİSTEMLERİ VE İNSAN İLİŞKİLERİ**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir, 1983, s. 143-144

39 Atay, Mahmut; "Fırat Havzasında Zorunlu Göçler: Keban Örneği", **FIRAT HAVZASININ**

SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK KALKINMASI SEMPOZYUMU

, Yayına Hazırlayanlar: Zeki Erdoğan v.d., F.Ü. Yayınları, Elazığ, 1991, s. 580

40 Boran, Behice; **TOPLUMSAL YAPI ARAŞTIRMALARI: İKİ KÖY ÇEŞİDİNİN MUKAYESELİ TETKİKİ**, A.Ü., D.T.C.F. Yayını, Ankara, 1945, s. 207

41 Aziz, Aysel; **TOPLUMSALLAŞMA VE KİTLESEL İLETİŞİM**, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayını, Ankara, 1982, s. 55-56

42 Timur; Serim; "Türkiye'de Aile Yapısı Belirleyicileri", **TÜRK TOPLUMUNDA KADIN**, Yayına Hazırlayan: Nermin Abadan - Unat, (Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1979), s. 127: Eröz, Mehmet; "Türk Ailesi", Aile Yazıları - I, Der: B. Dikeçligil - A. Çiğdem, Başbakanlık Aile Kurumu Yayını, Ankara, 1991, s. 225

43 Türkdogan, Orhan; **KÖY SOSYOLOJİSİNİN TEMEL SORUNLARI**, Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1977, s. 232

44 Daha geniş bilgi için bakınız: AKTAŞ, Ali ; **KIRSAL KESİM AİLESİNİN YAPI VE İŞLEVLERİ: HİDIRBABA (SÜNNİ) VE KARAÇAVUŞ (ALEVİ) KÖYLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA**, Elazığ, F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1996

45 Yasa, İbrahim; **25 YIL SONRA HASANOĞLAN KÖYÜ: KARŞILAŞTIRMALI BİR TOPLUMBİLİMSEL ARAŞTIRMA**, A.Ü., S.B.F. Yayını, Ankara, 1965, s. 75-76

46 Tezcan, Mahmut; **KÜLTÜREL ANTROPOLOJİSİ AÇISINDAN BAŞLIK PARASI GELENEĞİ**, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1981, s. 7

47 Merter, Feridun; **1950-1988 YILLARI ARASINDA KÖY AİLESİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER (MALATYA ÖRNEĞİ)**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 43

48 Tezcan, Mahmut; **KÜLTÜREL ANTROPOLOJİSİ AÇISINDAN BAŞLIK PARASI GELENEĞİ**, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1981, s. 7

49 Tezcan, Mahmut; **KÜLTÜREL ANTROPOLOJİSİ AÇISINDAN BAŞLIK PARASI GELENEĞİ**, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1981, s. 10

50 Fişek, Hicri, "Sunuş", **TÜRKİYE'DE AİLENİN DEĞİŞİMİ, (YASAL AÇIDAN İNCELEMELER)**, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1984, s. 7

51 Alevi-Bektaşî inancının gerekleri hakkında bilgi ve yetkiye sahip dinsel kişilikler, "Dede", "Baba" vb. adlarla anılmaktadırlar.

52 Yasa, İbrahim, **25 YIL SONRA HASANOĞLAN KÖYÜ: KARŞILAŞTIRMALI BİR TOPLUMBİLİMSEL ARAŞTIRMA**, A.Ü., S.B.F. Yayını, Ankara, 1965, s. 74

53 Eserpek, Altan; **SOSYAL KONTROL, SAPMA, SOSYAL DEĞİŞME**, A.Ü., E.F. Yayını, Ankara, 1979, s. 115

54 Güçbilmez, Erdoğan; **YENİMAHALLE VE KAYADİBİ; KARŞILAŞTIRMALI BİR KÖY ARAŞTIRMASI**, A.Ü., S.B.F., Ankara, 1972, s. 189

55 Güçbilmez, Erdoğan; **YENİMAHALLE VE KAYADİBİ; KARŞILAŞTIRMALI BİR KÖY ARAŞTIRMASI**, A.Ü., S.B.F., Ankara, 1972, s. 189

56 Merter, Feridun; **1950-1988 YILLARI ARASINDA KÖY AİLESİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER (MALATYA ÖRNEĞİ)**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 48

57 Abadan-Unat, Nermin; "Toplumsal Değişme ve Türk Kadını", **TÜRK TOPLUMUNDA KADIN**, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1979, s. 23

58 Tuğaç, Ahmet, v.d.; **TÜRK KÖYÜNDE MODERNLEŞME ARAŞTIRMASI RAPOR - 1**, D.P.T. Yayını, Ankara, 1970, s. 112

59 Serim, Timur; **TÜRKİYE'DE AİLE YAPISI**, Hacettepe Üniversitesi Yayını, D-15, Ankara, 1972, s. 97

60 Kağıtbaşı, Çiğdem, "Türkiye'de Çocuğun Değeri, Kadının Rolü ve Doğurganlığı", **TÜRK TOPLUMUNDA KADIN**, Ed: Nermin Abadan-Unat; (Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1979), s. 93

61 Eserpek, Altan; **SOSYAL KONTROL, SAPMA, SOSYAL DEĞİŞME**, A.Ü., E.F. Yayını, Ankara, 1979, s. 139

62 Timur, Serim; **TÜRKİYE'DE AİLE YAPISI**, H.Ü. Yayınları, D-15, Ankara, 1972, s. 101

63 Timur, Serim; **TÜRKİYE'DE AİLE YAPISI**, H.Ü. Yayınları, D-15, Ankara, 1972, s. 103

64 Abadan-Unat, Nermin; "Dış Göçler Akımının Türk Kadınının Özgürleşme ve Sözde Özgürleşme Sürecine Etkisi", **AİLE YAZILARI 2: KÜLTÜREL DEĞERLER VE SOSYAL DEĞİŞME**, Der: Beylül Dikeçligil-Ahmet Çiğdem, (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1991), s. 153

65 Kıray, Mübeccel; "Küçük Kasaba Kadınları", **TÜRK TOPLUMUNDA KADIN**, Ed: Nermin Abadan-Unat, (Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1979), s. 362

66 Merter, Feridun; **1950-1988 YILLARI ARASINDA KÖY AİLESİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER (MALATYA ÖRNEĞİ)**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 67

67 Kağıtbaşı, Çiğdem, "Türkiye'de Çocuğun Değeri, Kadının Rolü ve Doğurganlığı", **TÜRK TOPLUMUNDA KADIN**, Ed: Nermin Abadan-Unat, (Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1979), s. 92-110

68 Eserpek, Altan; **SOSYAL KONTROL, SAPMA, SOSYAL DEĞİŞME**, A.Ü., E.F. Yayını, Ankara, 1979, s. 138

69 Ozankaya, Özer; **KÖYDE TOPLUMSAL YAPI VE SİYASAL KÜLTÜR**, A.Ü., S.B.F. Yayını, Ankara, 1965, s. 63

70 Merter, Feridun; **1950-1988 YILLARI ARASINDA KÖY AİLESİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER (MALATYA ÖRNEĞİ)**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 69

71 Tezcan, Mahmut; "Toplumsal Değişme ve Aile", **1990 AİLE YILLIĞI**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990, s. 67

72 Gökçe, Birsen; "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme" **AİLE YAZILARI - I: TEMEL KAVRAMLAR, YAPI VE TARİHSEL SÜREÇ**, Derleyen: Beylû Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1991, s. 213

73 Sayın, Önal; **AİLE SOSYOLOJİSİ: AİLENİN TOPLUMDAKİ YERİ**, Ege Üniversitesi Yayını,

İzmir, 1990, s. 9

74 Gökçe, Birsen; "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme" **AİLE YAZILARI - I: TEMEL**

KAVRAMLAR, YAPI VE TARİHSEL SÜREÇ,

Derleyen: Beylû Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1991, s. 213

75 Kandiyoti, Deniz; "Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", **TÜRK İYE'DE AİLENİN DEĞİŞİMİ: TOPLUMBİLİMSEL İNCELEMELER**

, Ed: Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1984, s. 16-17

76 Sayın, Önal; **AİLE SOSYOLOJİSİ: AİLENİN TOPLUMDAKİ YERİ**, Ege Üniversitesi Yayını, İzmir, 1990, s. 8

77 Tezcan, Mahmut; "Toplumsal Değişme ve Aile", **1990 AİLE YILLIĞI**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990, s. 67

78 Tezcan, Mahmut, "Toplumsal Değişme ve Aile", **1990 AİLE YILLIĞI**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990, s. 67

79 Tezcan, Mahmut; "Toplumsal Değişme ve Aile", **1990 AİLE YILLIĞI**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990, s. 67

80 Kağıtçıbaşı, Çiğdem; "Aile İçi Etkileşim ve İlişkileri Bir Aile Değişim Modeli Önerisi", **TÜRKİYE'DE AİLENİN DEĞİŞİMİ: TOPLUMBİLİMSEL İNCELEMELER**

, Ed: Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1984, s. 134

81 Küçük Kurt, Mehmet; "Ailenin Psikolojik Fonksiyonu", **1990 AİLE YILLIĞI**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990, s. 83

82 Sayın, Önal; **AİLE SOSYOLOJİSİ: AİLENİN TOPLUMDAKİ YERİ**, Ege Üniversitesi Yayını, İzmir, 1990, s. 9

83 Gökçe, Birsen; "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme" **AİLE YAZILARI - I: TEMEL KAVRAMLAR, YAPI VE TARİHSEL SÜREÇ**, Derleyen: Beylû Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1991, s. 213

84 Tezcan, Mahmut; "Toplumsal Değişme ve Aile", **1990 AİLE YILLIĞI**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990, s. 58

85 Gökçe, Birsen; "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme" **AİLE YAZILARI - I: TEMEL KAVRAMLAR, YAPI VE TARİHSEL SÜREÇ**, Derleyen: Beylû Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1991, s. 218

86 Sayın, Önal; **AİLE SOSYOLOJİSİ: AİLENİN TOPLUMDAKİ YERİ**, Ege Üniversitesi Yayını, İzmir, 1990, s. 9

87 Aziz, Aysel; **TOPLUMSALLAŞMA VE KİTLESEL İLETİŞİM**, Ankara Üniversitesi, Basın Yayın Yüksek Okulu Yayını, Ankara, 1982, s. 1

88 Aziz, Aysel; **TOPLUMSALLAŞMA VE KİTLESEL İLETİŞİM**, Ankara Üniversitesi, Basın Yayın Yüksek Okulu Yayını, Ankara, 1982, s. 1

89 Sayın, Önal; **AİLE SOSYOLOJİSİ: AİLENİN TOPLUMDAKİ YERİ**, Ege Üniversitesi Yayını, İzmir, 1990, s. 8

90 Tezcan, Mahmut; "Toplumsal Değişme ve Aile", **1990 AİLE YILLIĞI**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990, s. 69

91 Kongar, Emre; "Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri", **AİLE YAZILARI 2: KÜLTÜREL DEĞERLER VE SOSYAL DEĞİŞME**, Der: Beylû Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1991), s. 69

92 Tezcan, Mahmut; "Toplumsal Değişme ve Aile", **1990 AİLE YILLIĞI**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990, s. 69

93 Tezcan, Mahmut; "Toplumsal Değişme ve Aile", **1990 AİLE YILLIĞI**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1990, s. 69-70

94 Alevilik-Bektaşılık hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Aktaş, Ali; "Resmi Din Anlayışı ve Alevilik", **KERVAN DERGİSİ**, Sayı: 32, Kasım-Aralık-1993, s. 15-16: Aktaş, Ali; "Toplumbilimsel Açıdan Alevilik-Bektaşılık ve Günümüz Alevilik-Bektaşiliğin Sorunları", **DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE GÜNCEL SOSYOLOJİK GELİŞMELER**, Cilt: 2, Sosyoloji Derneği Yayınları-III, Ankara, 1994, s. 719-724: Aktaş, Ali; "Heterodoks Yapıdaki halk Öğretisi: Alevilik-Bektaşılık", **GÖNÜLLERİN SESİ GAZETESİ**, Yıl: 3, Sayı: 29, Nisan-Mayıs-1994, s. 4

95 Alevi-Bektaşilerde sünnette mevlüt okutma geleneği yoktur. Sünnet sırasında düvazlar ve nefesler okunmaktadır.

96 Kongar, Emre; "Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri", **AİLE YAZILARI 2: KÜLTÜREL DEĞERLER VE SOSYAL DEĞİŞME**, Der: Beylû Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1991), s. 69